

USAMODZIELNIENIE OCZAMI MŁODZIEŻY

RAPORT Z BADAŃ NT. DOŚWIADCZEŃ USAMODZIELNIAJĄCYCH SIĘ
WYCHOWANKÓW PIECZY ZASTĘPCZEJ ZREALIZOWANY W RAMACH
PROJEKTU „PRAWA DZIECKA W OPIECE ZASTĘPCZEJ, OD TEORII
DO PRAKTYKI: NOWE SPOJRZENIE POPRZECZ BADANIA RÓWIEŚNICZE”

ANNA SOŁTYS, BEATA KULIG

SOS WIOSKI
DZIECIĘCE

Zdjęcie: Andriy Petrenko/Fotolia

Ten projekt jest realizowany przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej. Ten materiał odzwierciedla jedynie stanowisko jego autorów a Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania zawartych w nim informacji.

SPIS TREŚCI

3	WPROWADZENIE
3	O PROJEKCIE
3	PIECZA ZASTĘPCZA W POLSCE
3	DZIECI I MŁODZIEŻ W PIECZY ZASTĘPCZEJ
4	FORMY PIECZY ZASTĘPCZEJ
4	METODOLOGIA
4	METODA BADAŃ RÓWIEŚNICZYCH
5	CHARAKTERYSTYKA BADANYCH
8	OCENA PROCESU PRZYGOTOWANIA DO SAMODZIELNEGO ŻYCIA
16	OCENA WARUNKÓW MIESZKANIOWYCH I FINANSOWYCH
18	SAMOPOCZUCIE
23	PLANY NA PRZYSZŁOŚĆ
24	PODSUMOWANIE I WNIOSKI
25	REKOMENDACJE
27	ANEKS NR 1
33	ANEKS NR 2
41	ANEKS NR 3
68	O AUTORKACH

WYDAWCA:

Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce w Polsce

Al. Wilanowska 309 A, 02-665 Warszawa
Tel.: 0 22 622 16 72, E-mail: info@sos-wd.org
www.wioskisos.org

Autorzy: **Anna Soltys, Beata Kulig**
Opracowanie graficzne: **J. Fontaine**
Zdjęcia: **Fotolia, Archiwum SOS, Katerina Ilievska**

Druk i oprawa: **SOWA Sp. z o.o.**
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa
Tel.: 0 22 431 81 40

Copyright © Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce w Polsce. Warszawa 2012 – Wydanie pierwsze

ISBN 978-83-931972-1-7

WPROWADZENIE

Niniejszy raport stanowi prezentację wyników badań nt. doświadczeń usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej zrealizowanych w ramach projektu „Prawa dziecka w opiece zastępczej, od teorii do praktyki: nowe spojrzenie poprzez badania rówieśnicze”.

Projekt badawczy zakładał osiągnięcie dwóch celów:

Realizację badania za pomocą badań rówieśniczych. Metoda badań rówieśniczych angażuje członków badanej grupy w proces badawczy na każdym jego etapie. W przypadku naszego badania są to młodzi ludzie, którzy opuścili opiekę zastępczą lub przygotowują się do usamodzielnienia. Ich doświadczenia stanowiły podstawę do określania problemów badawczych, tworzenia narzędzi badawczych a następnie przeprowadzania wywiadów. Dzięki udziałowi młodzieży w pracach zespołu projektowego, kwestionariusze odzwierciedlały obszary, które dla młodych ludzi posiadają zasadnicze znaczenie w procesie przygotowania i rozpoczynania samodzielnego życia. Metoda badań rówieśniczych zapewniła zmniejszenie dystansu i nawiązanie dobrych relacji między badaczem a badanym. Zebrano 102 wywiady kwestionariuszowe. Uzyskano wiedzę na temat indywidualnych programów usamodzielnienia, poznano ocenę skuteczności usamodzielnienia, stopień zadowolenia z życia osób usamodzielnionych oraz przebywających w opiece zastępczej. Poznano ich opinie i plany wobec rodziny i rodzicielstwa, edukacji i pracy zawodowej.

Przygotowano bazę dobrych praktyk w zakresie usamodzielnienia, które zostały zidentyfikowane w trakcie wywiadów prowadzonych w ramach badania.

O PROJEKCIE

Projekt „Prawa dziecka w opiece zastępczej, od teorii do praktyki: nowe spojrzenie poprzez badania rówieśnicze” został zrealizowany przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej. Obejmował on swoim zasięgiem cztery kraje: Albanię, Czechy, Finlandię i Polskę. Trwał od stycznia 2011 do grudnia 2012 r. Koordynatorem międzynarodowym projektu było Stowarzyszenie SOS Children's Villages International z siedzibą w Austrii. W poszczególnych krajach był on prowadzony przez stowarzyszenia krajowe SOS we współpracy z partnerami lokalnymi. W naszym kraju był on koordynowany przez Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce w Polsce i realizowany w partnerstwie z Fundacją Robinson Crusoe z Warszawy, Centrum Wspierania Rozwoju z Łodzi oraz Społeczną Akademią Nauk z Łodzi.

National Care Advisory Service z Wielkiej Brytanii, organizacja mająca wieloletnie doświadczenie w realizacji projektów badawczych metodą badań rówieśniczych z młodzieżą dorastającą w pieczy zastępczej była międzynarodowym konsultantem metodologii badań rówieśniczych.

Międzynarodowym konsultantem naukowym projektu był prof. Mike Stein z Uniwersytetu w Yorku.

W ramach projektu powstał raport z badań nt. procesu usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej. Przygotowaliśmy także bazę dobrych praktyk. Badacze rówieśniczy nagrali film z przesłaniem dotyczącym standardów procesu usamodzielniania oraz opracowana została publikacja nt. metody badań rówieśniczych, której celem jest przedstawienie zalet wynikających z tej metody, ale także zwrócenie uwagi na wyzwania, które ona stawia przed używającymi jej badaczami.

Wspólnie z młodzieżą z opieki zastępczej przygotowaliśmy przewodnik „Prawo w usamodzielnieniu”, który jest skierowany do usamodzielniających się wychowanków oraz osób pomagających im w tym procesie. W przewodniku tym w przystępny sposób przybliżone zostały obowiązujące przepisy (w tym prawa dziecka) a także zasady egzekwowania swoich praw, gdy są one naruszane.

1. PIECZA ZASTĘPCZA W POLSCE

1.1 Dzieci i młodzież w pieczy zastępczej

Z roku na rok rośnie liczba rodzin zastępczych niespokrewnionych z dziećmi, obejmowanych przez nie opieką. Niemniej jednak to w rodzinach zastępczych spokrewnionych wychowuje się większość dzieci umieszczonych w opiece zastępczej.

Dla roku 2010 dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej nt. dzieci w opiece zastępczej są następujące¹:

- 65 950 jest umieszczonych we wszystkich typach rodzin zastępczych, z tego:
 - 47 981 dorasta w rodzinach zastępczych spokrewnionych;
 - 9 809 dorasta w rodzinach zastępczych niespokrewnionych;
 - 8 569 dorasta w zawodowych rodzinach zastępczych. Z tego 4 516 w wieloletnich rodzinach zastępczych, 428 w specjalistycznych rodzinach zastępczych a 3 673 w rodzinach zastępczych o charakterze pogotowia rodzinnego.
- Natomiast 28 617 dzieci było umieszczonych w pieczy instytucjonalnej, z tego 2 495 dzieci w placówkach opiekuńczo wychowawczych typu rodzinnego.

1: www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/raporty-i-statystyki/statystyki-pomocy-spoecznej/statystyka-za-rok-2010/ dostęp z dnia 17 września 2012r.

1.2 Formy pieczy zastępczej

W okresie realizacji badania w odniesieniu do pieczy zastępczej obowiązywały przepisy Ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r.² jednocześnie było wiadomo, że od 1 stycznia 2012 r. zacznie obowiązywać Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 r.³

Poniżej zostaną przedstawione formy opieki zastępczej istniejące w czasie wykonywania wywiadów oraz wsparcie, jakie wtedy mogły otrzymać/otrzymały osoby usamodzielniające się z pieczy zastępczej.

Typy rodzinnej pieczy zastępczej:

- rodzina zastępcza spokrewniona z dzieckiem;
- rodzina zastępcza niespokrewniona z dzieckiem;
- zawodowa rodzina zastępcza, w tym:

- wielodzietna rodzina zastępcza;
- specjalistyczna rodzina zastępcza;
- rodzina zastępcza o charakterze pogotowia opiekuńczego.

Typy instytucjonalnej pieczy zastępczej:

- placówka opiekuńczo-wychowawcza typu interwencyjnego;
- placówka opiekuńczo-wychowawcza typu rodzinnego;
- placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjnego;
- placówka opiekuńczo-wychowawcza wielofunkcyjna.

1.3 Przepisy prawne określające zasady usamodzielnienia

Ramy prawne usamodzielnienia w okresie prowadzenia badania określały art. 88-90 Ustawy o pomocy społecznej oraz Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 grudnia 2004 r. w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie⁴.

Aby usamodzielniający się wychowanek otrzymał wsparcie (w tym finansowe) musiał wybrać opiekuna usamodzielnienia (najpóźniej na dwa miesiące przed ukończeniem 18 roku życia). Kandydatura ta musiała być zatwierdzona przez kierownika Ośrodka Pomocy Społecznej (dalej: OPS) lub Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie (dalej: PCPR). W kolejnym kroku wychowanek wspólnie ze swoim opiekunem opracowywali indywidualny program usamodzielnienia. Program ten był zatwierdzany przez kierownika OPS-u lub PCPR-u. Program określał cele, które stawiał przed sobą wychowanek m.in. w zakresie edukacji, kariery zawodowej, uzyskania odpowiednich warunków mieszkaniowych.

Dzięki przystąpieniu do indywidualnego programu usamodzielnienia wychowanek mógł ubiegać się o przyznanie mu następującej pomocy:

- pieniężnej na kontynuowanie nauki;
- pieniężnej na usamodzielnienie;

- na zagospodarowanie w formie rzeczowej;
- w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych;
- w uzyskaniu zatrudnienia.

Kwestionariusz, w oparciu o który prowadziliśmy badania zawierał pytania między innymi o pomoc, którą uzyskali badani w ww. obszarach.

2. METODOLOGIA

2.1 Metoda badań rówieśniczych

Do realizacji projektu “Prawa dziecka w opiece zastępczej, od teorii do praktyki: nowe spojrzenie poprzez badania rówieśnicze” wykorzystano metodę badań rówieśniczych. W badaniach nad sytuacją młodych ludzi przygotowujących się do usamodzielnienia lub usamodzielnionych już z pieczy zastępczej jest to innowacyjne podejście. Metoda ta umożliwia wykorzystanie doświadczenia wychowanków pieczy zastępczej dzięki zaangażowaniu ich w proces przygotowania i przeprowadzenia badań. Podstawą powodzenia badań rówieśniczych jest traktowanie młodzieży jako ekspertów i głównych informatorów w dziedzinie usamodzielniania i włączenie młodzieży w pracę zespołu projektowego od początku. Konieczna jest też pełna informacja dotycząca zadań i oczekiwań wobec młodych członków zespołu, jak również prezentacja korzyści płynących z udziału w pracach zespołu. Jeżeli młody człowiek od samego początku jest poinformowany, jakie są oczekiwania wobec niego, na jak długo powinien się zaangażować i co będzie należało do jego obowiązków, prawdopodobieństwo że w pełni zaangażuje się w projekt wzrasta. Równie ważna jest staranna rekrutacja do zespołu projektowego i do grupy badaczy rówieśniczych, którzy przeprowadzają wywiady ze swoimi rówieśnikami.

W marcu 2011 roku został powołany zespół projektowy. Jego członkami zostali przedstawiciele organizacji partnerskich i 4 usamodzielnionych lub usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej. Zadbano, aby były to osoby dorastające w różnych formach opieki, tak, aby ich opinie uwzględniały wielość możliwych doświadczeń.

W kwietniu 2011 roku przedstawiciele krajowych zespołów projektowych spotkali się w Pradze. Młodzież wraz z pracownikami organizacji National Care Advisory Service opracowała zagadnienia, które posłużyły za podstawę do sformułowania pytań kwestionariuszowych. Przygotowano dwa kwestionariusze, pierwszy przeznaczony do prowadzenia wywiadów z osobami, które już się usamodzielniały z opieki zastępczej, drugi do prowadzenia wywiadów z osobami, które przygotowują się do usamodzielnienia, ale jeszcze pozostają w opiece zastępczej. Kwestionariusze zostały przetłumaczone na języki krajowe. Ostateczny kształt kwestionariuszy to efekt pracy krajowego zespołu projektowego, który dostosował je do lokalnych warunków prawnych.

Kolejnym krokiem była rekrutacja badaczy rówieśniczych, czyli młodych ludzi, którzy będą prowadzili wywiady. Po określeniu profilu badacza rówieśniczego

2: Dz.U. z 2009r. nr 175, poz. 1362, z późn. zm

3: Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887

4: Dz. U. z 2005r. nr 6, poz. 45 oraz z 2007r. Nr 208, poz. 1507

ogłoszenia o naborze zostały rozesłane do organizacji działających na rzecz usamodzielniających się wychowanków opieki zastępczej, jak również do niektórych Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie.

Wybrana grupa 15 młodych ludzi, którzy dorastali w opiece zastępczej wzięła udział w czerwcu 2011 w dwudniowym warsztacie prowadzonym przez pracowników National Care Advisory Service. Warsztat przygotował młodzież do prowadzenia wywiadów w oparciu o kwestionariusze wywiadu. Jego elementami m.in. było przeciwieństwo zasad aktywnego słuchania i dopytywania. Młodzi ludzie zapoznali się z zasadą poufności i koniecznością uzyskania zgody badanego na wywiad i nagrywanie rozmowy. Przedstawione zostały reguły bezpieczeństwa badaczy. Ponieważ usamodzielniający się wychowankowie jako badacze rówieśnicy nie mają tego doświadczenia i wiedzy, co profesjonalni badacze, zwrócono szczególną uwagę na rolę osoby prowadzącej wywiad, którą jest pozyskanie informacji, a nie udzielanie wsparcia respondentowi. Trenerzy przekazali reguły reagowania na odpowiedzi, które mogą być dla badaczy równie trudne do przyjęcia np. historie z życia badanych związane z przeemocą w domu rodzinnym. Zadbano również o to, aby badacze rówieśnicy mieli stały kontakt z koordynatorem projektu tak, by mogli poradzić się, czy w danej sytuacji postąpili właściwie lub by potwierdzić, że wykonany przez nich wywiad przebiegał poprawnie. Pierwsze wywiady prowadzone przez młodych ludzi były odsłuchiwane przez koordynatora projektu i opiekuna naukowego, a badacze rówieśnicy otrzymywali informacje zwrotną co jeszcze mogą poprawić w sposobie prowadzenia przez nich wywiadów.

Realizując badania metodą badań rówieśniczych należy pamiętać o wsparciu dla badaczy, które nie jest konieczne, gdy zatrudniania się profesjonalistów. Warto też pamiętać, że metoda ta pozwala na uzyskanie zdecydowanie mniejszego dystansu pomiędzy badaczem a respondentem, ponieważ prowadzącym wywiad jest osoba w podobnym wieku. Również fakt, że badanego i prowadzącego wywiad łączy doświadczenie opieki zastępczej, wpływa na zmniejszenie tego dystansu⁵.

Do listopada 2011 roku trzynastu badaczy rówieśniczych zrealizowało 102 wywiady. Wyniki badań, opracowane w raporcie zostały zaprezentowane młodzieży w ramach warsztatów w marcu 2012 roku. Wtedy młodzież przekazała opiekunowi naukowemu projektu swoje opinie nt. przedstawionych wyników. Dzięki zrealizowanym badaniom zdefiniowano tak zwane dobre praktyki z zakresu usamodzielnienia młodych ludzi pozostających w opiece zastępczej. Do raportu jest dołączona płyta CD zawierająca dobre praktyki zidentyfikowane w trakcie projektu.

2.1.1 Kwestionariusz wywiadu

Obszary wyodrębnione przez młodzież biorącą udział w procesie opracowywania narzędzia badawczego obejmują:

- ocenę przygotowania młodych ludzi do samodzielnego życia;
- ocenę warunków samodzielnego życia;

- ocenę poziomu satysfakcji;
- ocenę stopnia zaangażowania innych w proces przygotowania do samodzielnego życia;
- ocenę osiągnięć i planów na przyszłość.

Dane zbierane były za pomocą kwestionariusza wywiadu. Kwestionariusz zawierał odpowiednio dla osób usamodzielnionych – 53 pytania, a dla osób pozostających w opiece – 58 pytań.

Zadaniem badaczy było nie tylko przeprowadzić wywiady, ale również zaprosić do udziału w badaniu potencjalnych respondentów. W tym celu badacze musieli wykorzystywać swoje kontakty własne i współpracować z organizacjami, które działają lub wykonują zadania na rzecz osób pozostających w opiece lub już usamodzielnionych.

W efekcie ich zaangażowania udało się przeprowadzić 102 wywiady z uwzględnieniem założeń przyjętych na poziomie koncepcji, to znaczy:

75% wywiadów przeprowadzonych z usamodzielnionymi osobami;

25% wywiadów z osobami pozostającymi w opiece;

50% wywiadów z kobietami;

50% wywiadów z mężczyznami.

Wywiady przeprowadzono z osobami, które przebywały lub przebywają w różnych formach opieki zastępczej: w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, w tym typu rodzinnego, rodzinach zastępczych, SOS wioskach dziecięcych. Badacze starali się przeprowadzić wywiady z osobami zamieszkującymi zarówno duże miasta, jak i mniejsze miejscowości. Założono, że osoby usamodzielnione, z którymi prowadzono wywiady, proces usamodzielnienia zakończyły nie dawniej niż cztery lata temu. Natomiast badani, którzy pozostają w opiece powinni mieć nie więcej niż dwa lata do opuszczenia opieki.

Należy tutaj przedstawić definicję osób usamodzielnionych oraz pozostających w opiece przyjętą na potrzeby tego badania.

Kluczowym dla rozróżnienia pomiędzy osobami pozostającymi w opiece a osobami usamodzielnionymi (usamodzielniającymi się) był indywidualny program usamodzielnienia.

Z tymi badanymi, którzy jeszcze nie mają opracowanego indywidualnego programu usamodzielnienia przeprowadzano rozmowy w oparciu o „kwestionariusz dla osób pozostających w opiece”. Jako osoby usamodzielnione byli traktowani ci respondenci, którzy mają opracowany program usamodzielnienia i nie zamieszkują w placówce lub rodzinie zastępczej oraz ci, którzy zakończyli już proces usamodzielniania.

2.2 Charakterystyka badanych

2.2.1 Płeć

W badaniu uczestniczyły 102 osoby, w tej grupie znalazły się:

74 osoby usamodzielnione, w tym 39 kobiet i 35 mężczyzn;

28 osób pozostających nadal w opiece zastępczej, w tym 13 kobiet i 15 mężczyzn.

5: Więcej informacji na temat metodologii badań rówieśniczych: „Badania metodą weryfikacji rówieśniczej peer research: sposoby na dokonanie zmian”, Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce w Polsce, Warszawa 2012.

Rozkład zmiennych przedstawia Tabela nr 1.

TABELA 1. STRUKTURA BADANYCH ZE WZGLĘDU STATUS I NA PŁEĆ:					
	Płeć	N=102	%	Razem	%
usamodzielnieni	kobieta	39	38	74	73
	mężczyzna	35	34		
w opiece	kobieta	13	13	28	27
	mężczyzna	15	15		
Razem		102	100	102	100

2.2.2 Miejsce zamieszkania

Wśród usamodzielnionych 56 osób zamieszkuje duże miasta, 6 osób jest z mniejszych miejscowości oraz 12 osób zamieszkuje na wsi. W grupie badanych pozostających w opiece znalazło się 20 osób mieszkających w dużych miastach, 3 osoby z małych miast oraz 5 osób mieszkających na wsi. Należy tu zauważyć, że nie jest określone, czy zamieszkanie odnosi się do miejsca lokalizacji placówki czy miejsca aktualnego przebywania, czy też miejsca zameldowania. Rozkład danych przedstawia Tabela nr 2.

TABELA NR 2 BADANI ZE WZGLĘDU NA STATUS I NA MIEJSCE ZAMIESZKANIA:					
	zamieszkanie	N=102	%	Razem	%
usamodzielnieni	duże miasto	56	54	74	72
	małe miasto	6	6		
	na wsi	12	12		
w opiece	duże miasto	20	20	28	28
	małe miasto	3	3		
	na wsi	5	5		
Razem		102	100	102	100

2.2.3 Pobyt w pieczy zastępczej

Wśród osób usamodzielnionych dominują ci, którzy spędzili w opiece zastępczej ponad 7 lat (łącznie dla kategorii od 7 do 10 lat i powyżej 10 lat) i stanowią oni prawie 64% badanych.

Można zatem wnioskować, że większość respondentów do momentu usamodzielnienia się spędziła ponad połowę swojego życia w opiece zastępczej, co w decydujący sposób może kształtować ich potrzeby i oczekiwania.

Wśród badanych pozostających w opiece dominuje grupa osób (42,86%), przebywająca poza domem od 4 do 6 lat.

Za równo w odniesieniu do respondentów usamodzielnionych jaki i pozostających w opiece analizując wiek w jakim zostali podopiecznymi opieki zastępczej można stwierdzić, że większość z nich opuszcza dom rodzinny w okresie kiedy zaczynają szkołę lub wchodzą w wiek nastoletni.

Rozkład odpowiedzi przedstawia Tabela nr 3.

TABELA NR 3 BADANI ZE WZGLĘDU STATUS I NA LICZBĘ LAT W OPIECE:			
Status	Czas pobytu		%
usamodzielnieni	od 1 roku do 3 lat	12	16,22
	od 4 lat do 6 lat	15	20,27
	od 7 lat do 10	24	32,43
	od 10 lat i więcej	23	31,08
Razem		74	100
w opiece	od 1 roku do 3 lat	5	17,86
	od 4 lat do 6 lat	12	42,86
	od 7 lat do 10	7	25,00
	od 10 lat i więcej	4	14,29
Razem		28	100

2.2.4 Wiek

W grupie usamodzielnionych dominują osoby w wieku 20-21 lat, czyli krótkim okresie od rozpoczęcia samodzielnego życia (30 osób).

Natomiast w grupie badanych pozostających w opiece dominowały osoby w wieku 18-19 lat (15 osób).

Analizując wiek badanych w momencie opuszczenia opieki to dominują osoby, które usamodzielniały się w wieku 18 lat (45 osób), następna grupa to osoby usamodzielniające się w wieku 19-20 lat (21 osób), 4 osoby opuściły opiekę w wieku 21-22 lata i 4 osoby usamodzielniały się w wieku 23 lat i więcej.

Najbardziej liczebni są respondenci, dla których okres przebywania w opiece wynosi mniej niż 8 lat. Rozkład wyników przedstawia Tabela nr 4.

2.2.5 Badani ze względu na formę opieki zastępczej, w której zamieszkiwali lub zamieszkują

W grupie usamodzielnionych dla większości badanych ostatnie miejsce pobytu w opiece zastępczej jest również na ogół pierwszym.

Większość badanych osób zarówno usamodzielnionych (50%), jak i pozostających w opiece (40%) wskazała jako ostatnie miejsce zamieszkania placówkę opiekuńczo-wychowawczą.

TABELA NR 4 WIEK RESPONDENTÓW, WIEK W MOMENCIE ROZPOCZĘCIA OPIEKI ORAZ WIEK W MOMENCIE USAMODZIELNIENIA							
Wiek respondentów	U	WO	Liczba lat w momencie rozpoczęcia opieki zastępczej	U	WO	Liczba lat w momencie opuszczenia opieki zastępczej	U
17 i mniej		8					
18 – 19	10	15	0 – 5	7	2	18	45
20 – 21	30	5	6 – 10	20	8	19 – 20	21
22 – 23	13		11 – 15	32	15	20 – 21	4
24 – 25	18		16 i więcej	8	3	23 i więcej	4
26 i więcej	3						
Razem	74	28		67	28		74
U – usamodzielnieni, WO – pozostający w opiece							

Natomiast 21,62% usamodzielnionych jako ostatnie miejsce zamieszkania wskazuje rodzinę zastępczą spokrewnioną, odpowiednio badani w opiece 12%. W rodzinnych domach dziecka przebywało 14,86% usamodzielnionych i przebywa 24% osób pozostających w opiece. Niewielka liczba usamodzielnionych (5,41%) mieszkała w rodzinach zastępczych niespokrewnionych, wśród osób pozostających w opiece nie było takich respondentów. Trzy osoby (4,05%) usamodzielniały się z młodzieżowego ośrodka szkolno-wychowawczego.

TABELA NR 5 BADANI ZE WZGLĘDU STATUS I NA MIEJSCE OSTATNIEGO POBYTU:				
Miejsce ostatniego pobytu:	Usamodzielnieni		W opiece	
	N=74	%	N=28	%
placówka opiekuńczo-wychowawcza	37	50,0	10	40,0
rodzina zastępcza spokrewniona	16	21,62	3	12,0
rodzina zastępcza niespokrewniona	4	5,41	0	0,0
rodzinny dom dziecka	11	14,86	6	24,0
wioska dziecięca SOS	0	0,0	1	4,0
mieszkanie chronione	3	4,05	5	20,0
inne: młodzieżowy ośrodek szkolno-wychowawczy	3	4,05	0	0,0
Razem	74	100	25	100

Badania przeprowadzono też z trzema osobami usamodzielnionymi i 5 pozostającymi w opiece, których ostatnim miejscem pobytu jest mieszkanie chronione. Wyniki zaprezentowano w tabeli nr 5.

42% badanych usamodzielnionych i 44% badanych w opiece przebywało tylko w jednym miejscu pobytu w pieczy zastępczej. Pierwsze miejsce pobytu w pieczy zastępczej jest dla tych respondentów również ostatnim. 42% badanych usamodzielnionych i 28% badanych w opiece przebywało w dwóch miejscach pobytu.

Podsumowując powyższe wyniki aż 84% usamodzielnionych wychowanków zamieszkiwało co najwyżej w dwóch miejscach pobytu w pieczy zastępczej. Pozwoliło to m.in. na nawiązanie więzi z opiekunami i stabilnych relacji w środowisku lokalnym.

To było dla mnie bardzo ważne, że moim opiekunem usamodzielnienia został wychowawca, którego znam od lat.

Właśnie jak mogłem na kogoś liczyć to na rodziców (...) no rodziców zastępczych. Bo ja myślę o nich jak o rodzinie. Mojej rodzinie.

15% usamodzielnionych i 32% w opiece przebywało w co najmniej 3 kolejnych miejscach pobytu.

Zmiana miejsca opieki zastępczej na ogół dotyczy badanych przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

2.2.6 Wykształcenie

Analizując wykształcenie osób badanych można stwierdzić, że wśród osób usamodzielnionych są reprezentowane przede wszystkim osoby z wykształceniem średnim (29,7%) oraz z wykształceniem zawodowym (29,73%) i podstawowym (24,32%), najmniejsza liczebnie jest grupa osób z wykształceniem wyższym (16,22%).

Wśród osób pozostających w opiece dominuje grupa osób z wykształceniem podstawowym (58,33%), następnie z wykształceniem zawodowym (25%) oraz średnim (16,67%).

Odpowiadając na powyższe pytanie respondenci musieli już podawać ukończone szkoły, co tłumaczy niski poziom wykształcenia osób pozostających w opiece. Nie zmienia to faktu, że badani wychowankowie opieki zastępczej na ogół potrzebują więcej czasu na ukończenie kolejnych szczebli edukacyjnych. Badania te potwierdzają też, że dalej dominuje koncepcja wyposażania młodzieży w opiece przede wszystkim w umiejętności zawodowe, co powoduje kierowanie ich do szkół zawodowych. Potwierdzenie tej tezy można znaleźć w odpowiedziach dotyczących kontynuacji nauki, gdzie naukę kontynuuje tylko 21,57% usamodzielnionych badanych. Zatem można założyć, że wśród wychowanków opieki zastępczej dominuje orientacja na usamodzielnianie i jednocześnie podejmowanie pracy zawodowej, kosztem nauki na kolejnych poziomach edukacji. Dzieje się tak pomimo możliwości otrzymania pomocy pieniężnej na kontynuowanie nauki.

2.2.7 Rodzina

W badanej grupie osób usamodzielnionych - co wynika prawdopodobnie z wieku badanych i ogólnospołecznych tendencji do indywidualizacji życia społecznego – najwięcej jest osób, które nie zawarły jeszcze w związku małżeńskiego, czy nie stworzyły związku partnerskiego (Tabela nr 6).

Respondenci posiadający dzieci najczęściej w momencie badania posiadali 1 dziecko (9 osób), 2 dzieci posiadał 1 badany, a 3 dzieci miały 2 osoby.

TABELA NR 6 BADANI USAMODZIELNIENI ZE WZGLĘDU NA STATUS RODZINNY

Status rodzinny		N=74	%
Czy mieszkasz z partnerem/partnerką	Tak	18	24,32
	Nie	56	75,68
	Razem	74	100
Czy jesteś zamężna/zonaty	Tak	6	8,11
	Nie	68	91,89
	Razem	74	100
Czy jesteś rodzicem	Tak	12	16,22
	Nie	62	83,78
	Razem	74	100

2.2.8 Zatrudnienie

Wśród osób badanych, zatrudnione są 34 osoby (45,95%) usamodzielnione i 5 osób (19,23%) pozostających w opiece. 40 osób usamodzielnionych (54,05%) i 21 osób pozostających w opiece (80,77%) nie posiada stałego zatrudnienia. Co oznacza, że przynajmniej formalnie, bezrobocie wśród osób usamodzielnionych jest dużym problemem (Tabela nr 7).

TABELA NR 7 BADANI ZE WZGLĘDU NA PRACĘ

Zatrudnienie		Usamodzielnieni		W opiece	
		N=74	%	N=26	%
Czy jesteś zatrudniony?	tak	34	45,95	5	19,23
	nie	40	54,05	21	80,77
Razem		74	100	26	100

Bardzo rzadko ci badani, którzy określają się jako pracujący deklarują zatrudnienie etatowe, dotyczy to tylko 12 osób (35,29%) usamodzielnionych i 1 osoby pozostającej w opiece. W pozostałych przypadkach są to części etatu (11,76% usamodzielnionych i 25% w opiece), umowy czasowe (32,35% usamodzielnionych i 25% w opiece) oraz praca bez umowy (20,59% usamodzielnionych i 25% w opiece).

TABELA NR 8 BADANI ZE WZGLĘDU NA FORMĘ ZATRUDNIENIA

Forma zatrudnienia		Usamodzielnieni		W opiece	
		N=34	%	N=4	%
cały etat		12	35,29	1	25,0
część etatu		4	11,76	1	25,0
umowa czasowa		11	32,35	1	25,0
bez umowy		7	20,59	1	25,0
Razem		34	100	4	100

Wśród osób pozostających w opiece 12 badanych (43%) uczęszcza na praktyki lub staże zawodowe.

Osoby usamodzielnione biorące udział w badaniu reprezentują całe spektrum zawodów wymagających zarówno przygotowania na poziomie szkoły zawodowej, średniej, jak i wyższej.

W przypadku odpowiedzi osób pozostających w opiece występują reprezentanci następujących zawodów: elektromechanik samochodowy, cukiernik, ochrona, kucharz, kasjer sprzedawca, fryzjer, technik żywienia. Te osoby, które kontynuują naukę w szkołach wyższych lub policealnych z grupy badanych pozostających w opiece nie mają wyuczonego zawodu w momencie prowadzenia badania.

2.3 Ocena procesu przygotowania do samodzielnego życia

2.3.1 Umiejętności dnia codziennego

a. Tworzenie budżetów domowych, zakupy i gotowanie

W dalszej części badania skupiono się na zebraniu ocen i opinii dotyczących stopnia przygotowania do samodzielnego życia oraz zróżnicowanych umiejętności osób usamodzielnionych i pozostających w opiece.

W pierwszej kolejności badani pytani byli o ocenę swoich umiejętności praktycznych w zakresie gotowania, robienia zakupów oraz tworzenia budżetu domowego. W celu dokonania porównania między oceną osób usamodzielnionych a osób pozostających w opiece posłużono się wskaźnikiem indeksowym poziomu satysfakcji z własnych umiejętności wyliczonym według wzoru:

$$WIS = (2 \cdot N1 + 1 \cdot N2 + 0 \cdot N3) / 3 / 100$$
 mieszczącego się w przedziale (0,67;0,00) gdzie

WSI oznacza wskaźnik indeksowy satysfakcji

N1 liczba odpowiedzi „bardzo dobrze”

N2 liczba odpowiedzi „wystarczająco”

N3 liczba odpowiedzi „żadne”

W ten sposób uzyskano następujące wyniki:

WIS mierzący ocenę umiejętności gotowania dla osób usamodzielnionych wynosi 0,33, a dla osób pozostających w opiece 0,41. Jak widać osoby usamodzielnione gorzej oceniają swoje umiejętności w tym zakresie od osób pozostających w opiece.

Podobne rozkłady uzyskano przy ocenie umiejętności robienia zakupów. WIS w tym obszarze wyniósł 0,42 dla usamodzielnionych osób i 0,51 dla osób pozostających w opiece.

Indeks WSI w zakresie umiejętności tworzenia budżetu domowego dla osób usamodzielnionych wyniósł 0,31, a dla osób w opiece 0,34. Co oznacza, że osoby pozostające w opiece częściej oceniają swoje umiejętności praktyczne, jako opanowane w wyższym zakresie niż osoby usamodzielnione, co może wynikać z faktu, że ocena ta nie została zweryfikowana przez praktykę.

Warto zwrócić też uwagę na rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie o umiejętność tworzenia budżetu domowego. Umiejętności te zostały ocenione przez usamodzielnionych badanych jako „bardzo dobre” w 24,32%, przez 44,59% badanych jako „wystarczające”, a przez 31,08% badanych jako „żadne”. Osoby pozostające w opiece w 24,14% oceniły swoje umiejętności jako „bardzo dobre”, w 55,17% jako „wystarczające” i 20,69% jako „żadne”.

Prawie jedna trzecia usamodzielnionych badanych nie potrafi w ogóle tworzyć budżetu domowego i nie została nauczona tej umiejętności.

b. Zdrowy styl życia - higiena osobista, zdrowa dieta i tryb życia, bezpieczny seks, wiedza na temat używek i uzależnień

W pytaniach na temat zdrowego stylu życia badani oceniali swoją wiedzę w następujących obszarach.

W zakresie higieny osobistej 87,84% badanych usamodzielnionych i 100% badanych w opiece ocenia swoją wiedzę jako „bardzo dobrą”. WIS w tym przedziale wyniósł 0,62 dla osób usamodzielnionych i 0,67 dla osób pozostających w opiece.

Wiedza na temat zdrowej diety została oceniona przez 60,81% usamodzielnionych i 65,52% osób w opiece jako „wystarczająca” a WIS kształtuje się na poziomie 0,35 dla usamodzielnionych i 0,40 dla osób pozostających w opiece.

W przypadku oceny zdrowego trybu życia osoby usamodzielnione w 54,05% oceniają swoją wiedzę jako „wystarczającą” a 33,78% jako „bardzo dobrą”. Osoby

badane pozostające w opiece ten rodzaj wiedzy oceniają lepiej i tak 51,72% badanych ocenia ją jako „bardzo dobrą”, a tylko 44,83% badanych ocenia ją jako „wystarczającą”. WIS wyniósł dla tej kategorii 0,41 dla usamodzielnionych i 0,49 dla osób pozostających w opiece.

Wiedza na temat bezpiecznego seksu została oceniona przez 45,95% osób usamodzielnionych jako „bardzo dobra” i w 31,08% odpowiedzi jako „wystarczająca”. Dla osób pozostających w opiece odpowiedzi te kształtują się następująco: 62,07% badanych ocenia swoją wiedzę jako „bardzo dobrą”, 27,59% badanych wskazało na odpowiedź „wystarczającą”, a 10,34% badanych wybrało odpowiedź „żadna”. WIS w tym obszarze wyniósł 0,41 dla usamodzielnionych i 0,51 dla osób pozostających w opiece.

Wiedza na temat zapobiegania nadmiernemu spożyciu alkoholu przez badane osoby usamodzielnione została oceniona jako „bardzo dobra” - 47,30% odpowiedzi, „wystarczająca” - 41,89% odpowiedzi i „żadna” - 10,81% odpowiedzi. Osoby pozostające w opiece ten typ wiedzy oceniły jako „bardzo dobry” - 60,71% odpowiedzi, „wystarczający” - 28,57% odpowiedzi i „żadna” - 10,71% odpowiedzi. WIS kształtował się na poziomie 0,45 dla osób usamodzielnionych i 0,50 dla osób pozostających w opiece. Jeszcze lepiej oceniają badani swoją wiedzę dotyczącą zapobiegania nadużywaniu narkotyków. Tu jako „bardzo dobrą” wiedzę wskazuje 58,11% badanych usamodzielnionych i 71,43% badanych w opiece, jako „wystarczającą” oceniło wiedzę dotyczącą narkotyków 31,08% osób usamodzielnionych i 14,29% osób w opiece. WIS wyniósł 0,49 dla osób usamodzielnionych i 0,52 dla osób pozostających w opiece. Ostatnia w tej kategorii była oceniana wiedza na temat palenia papierosów. „Bardzo dobrze” ocenia swoją wiedzę na ten temat 41,89% osób usamodzielnionych i 37,04% osób w opiece, jako „wystarczającą” ocenia 39,19% osób usamodzielnionych i 48,15% osób w opiece. Co może wskazywać, że wśród osób pozostających w opiece jest więcej palaczy. WIS dla osób usamodzielnionych to 0,41, podobnie jak dla osób w opiece.

c. Życie społeczne

Na ocenę umiejętności społecznych składają się następujące elementy tworzenie znajomości, relacje osobiste i relacje seksualne.

W kategorii „tworzenie znajomości” osoby usamodzielnione oceniły swoje umiejętności na „bardzo dobrze” w 59,46% odpowiedzi, „wystarczająco” 29,73% odpowiedzi i „żadne” w 10,81% odpowiedzi. Badani pozostający w opiece ocenili się na „bardzo dobrze” w 78,57% odpowiedzi, „wystarczająco” w 17,86% odpowiedzi i „żadne” w przypadku 3,57% odpowiedzi. WIS osiągnął 0,50 dla badanych usamodzielnionych i 0,58 dla badanych pozostających w opiece.

Relacje osobiste zostały ocenione „bardzo dobrze” przez 52,70% respondentów usamodzielnionych i 82,14% badanych w opiece, jako „wystarczające” przez 31,08% osób usamodzielnionych i 17,86% badanych w opiece. WIS to 0,45 dla osób usamodzielnionych i 0,61 dla respondentów w opiece.

Ocena relacji seksualnych kształtowała się na poziomie „bardzo dobrze” w przypadku 36,49% odpowiedzi osób usamodzielnionych i 51,85% odpowiedzi osób w opiece, „wystarczająco” w odniesieniu 39,19% odpowiedzi badanych usamodzielnionych i 47,74% odpowiedzi osób w opiece. WIS wyniósł 0,37 dla usamodzielnionych i 0,48 dla osób w opiece.

d. Kontakty z instytucjami i urzędami

Wiedza dotycząca kontaktów formalnych z instytucjami została oceniona jako „bardzo dobra” w przypadku 31,08% osób usamodzielnionych i 25% osób w opiece, jako „wystarczająca” w przypadku 44,59% usamodzielnionych i 50% w opiece oraz jako „żadna” w odniesieniu do 24,32% respondentów usamodzielnionych i 25% respondentów pozostających w opiece. WIS dla tej kategorii to 0,36 dla grupy usamodzielnionych osób i 0,33 dla grupy osób w opiece.

Podsumowanie

Porównując uzyskane odpowiedzi można stwierdzić, iż młodzież pozostająca w opiece ma generalną tendencję do lepszej oceny wszystkich umiejętności niż badane osoby usamodzielnione.

Średni WIS dla osób w opiece wynosi dla wszystkich obszarów 0,50, przy czym najlepiej oceniają oni wiedzę i umiejętności z zakresu higieny osobistej, relacji osobistych i tworzenia znajomości, a najslabiej oceniają umiejętności związane z kontaktami z instytucjami i tworzenia budżetu.

Usamodzielnieni najwyżej oceniają swoje umiejętności i wiedzę z zakresu higieny osobistej, tworzeniu znajomości oraz zapobieganiu nadużywaniu narkotyków i alkoholu, najniżej natomiast oceniają wiedzę i umiejętności dotyczące tworzenia budżetu, gotowania, kontaktów z instytucjami i relacje seksualne.

Powodem, dla którego młodzież jeszcze przebywająca w opiece zastępczej wyżej ocenia oceny poszczególnych umiejętności niezbędne w samodzielnym życiu może być fakt, że ocena ta nie odnosi się do doświadczenia. Ci młodzi ludzie jeszcze nie mieszkają samodzielnie, jeszcze nie prowadzą własnego gospodarstwa domowego. Zatem w ocenach odnoszą się do swojego wyobrażenia nt. poziomu posiadanej wiedzy, która jeszcze nie została zweryfikowana w praktyce.

2.3.2 Indywidualny program usamodzielnienia

Kolejna seria pytań dotyczyła oceny stopnia zaangażowania konkretnych osób w planowanie usamodzielnienia, przygotowywanie indywidualnego programu usamodzielnienia a następnie wsparcie w jego realizacji (Tabela nr 7, Aneks 3).

a. Opiekun zastępczy

W wyniku badań uzyskano ocenę zaangażowania opiekuna zastępczego, która w przypadku 40,54% badanych osób usamodzielnionych i w przypadku 41,38% badanych w opiece kształtowała się na poziomie „bardzo pomocny”.

WIZ (wskaźnik indeksowy zaangażowania, liczony jak WIS) dla opiekuna zastępczego wynosi 0,32 w przypadku grupy osób usamodzielnionych i 0,34 w przypadku osób pozostających w opiece.

b. Opiekun usamodzielnienia

Opiekun usamodzielnienia został oceniony przez 51,35% respondentów usamodzielnionych i 68,97% respondentów w opiece jako „bardzo pomocny” i w przypadku 37,84% usamodzielnionych i 13,79% w opiece jako „trochę pomocny”. Niewielu respondentów oceniło jego zaangażowanie negatywnie, a w przypadku osób pozostających w opiece ta ocena może być związana z faktem, że bada-

ni nie posiadają z racji wieku wskazanego opiekuna i oceniali swoje wyobrażenie na temat wsparcia, jakie otrzymają od niego.

WIZ dla opiekuna usamodzielnienia to 0,47 w grupie usamodzielnionych i 0,51 w grupie osób w opiece.

c. Wychowawca w placówce

Bardzo niskie oceny uzyskał wychowawca w placówce. Za „bardzo pomocnego” uznało go 18,92% usamodzielnionych i 51,72% badanych w opiece. Co oznacza, że w momencie rozpoczęcia procesu formalnego usamodzielnienia jego rola maleje na rzecz opiekuna usamodzielnienia.

d. Pracownik socjalny

29,73% usamodzielnionych i 37,93% osób pozostających w opiece oceniło pracownika socjalnego jako „bardzo pomocnego”. Jako „trochę pomocnego” oceniło go 43,24% badanych usamodzielnionych i 27,59% respondentów pozostających w opiece.

WIZ dla tej kategorii pracowników wynosi 0,34 w obu grupach respondentów.

e. Inne osoby

Rola nauczyciela w planowaniu indywidualnego programu usamodzielnienia jest marginalna i w obu grupach badanych WIZ wyniósł odpowiedni 0,19 i 0,15. Udział rodziny i krewnych został oceniony przez respondentów usamodzielnionych jako „bardzo pomocny” w 35,14% odpowiedziach, „trochę pomocny” w 27,03% odpowiedzi i „brak pomocy” w 32,43% odpowiedziach. W grupie osób pozostających w opiece odpowiedź „bardzo pomocny” wskazało 44,83% badanych, odpowiedź „trochę pomocny” i „brak pomocy” wybrało po 20,69% badanych.

WIZ w tej kategorii kształtował się dla osób usamodzielnionych na poziomie 0,32, a dla osób w opiece 0,37.

Udział znajomych został oceniony jako „bardzo pomocny” przez 33,78% badanych usamodzielnionych i 37,93% badanych w opiece, „trochę pomocny” przez 35,14% usamodzielnionych i 31,03% osób w opiece, odpowiedź „brak pomocy” wskazało 24,32% badanych usamodzielnionych i 20,69 badanych w opiece.

WIZ dla znajomych osiągnął 0,34 dla pierwszej grupy i 0,36 dla drugiej grupy badanych.

W pojedynczych przypadkach badani wskazują na konkretne przypadki pomocy ze strony kuratora, rodzeństwa, mentora, fundacji, dyrektora, sąsiada, rodziców partnerki, rodziny zastępczej i podkreślają szczególną i pozytywną rolę jaką odegrały wymienione osoby w procesie usamodzielnienia.

Podsumowanie

Analizując WIZ dla poszczególnych osób wspierających proces usamodzielnienia w grupie respondentów usamodzielnionych najwyższy wskaźnik zaangażowania uzyskał opiekun usamodzielnienia 0,47, pracownik socjalny 0,34 i znajomi 0,34, a w grupie osób przebywających w opiece opiekun usamodzielnienia 0,51, rodzina i krewni 0,37, wychowawca 0,37, znajomi 0,36 oraz pracownik socjalny 0,34.

Można zatem wnioskować, że w przygotowanie do usamodzielnienia a potem w opracowanie indywidualnego programu usamodzielnienia osobie usamodzielniającej się pomaga „grupa wsparcia” składająca się z kilku osób oraz że wraz z powołaniem opiekuna usamodzielnienia maleje grupa innych instytucjonalnych opiekunów. Jednakowoż zdarza się, że pracownik socjalny jest bardziej zaangażowany lub pomocny niż opiekun usamodzielnienia, lub też, że pracownik socjalny może być równocześnie opiekunem usamodzielnienia. Nie wiemy też czy badani w rozmowie wskazywali pracownika socjalnego zatrudnionego w placówce czy pracownika zatrudnionego w powiatowym centrum pomocy rodzinie lub ośrodku pomocy społecznej.

Dla większości badanych pozostających w opiece formalny proces usamodzielnienia, liczony od opracowania indywidualnego programu usamodzielnienia jeszcze się nie zaczął. Dlatego oceniają oni rozmowy dotyczące usamodzielnienia a nie praktyczny przebieg procesu usamodzielnienia i wsparcie otrzymane w jego trakcie. Poszczególni respondenci różnie oceniają poziom zaangażowania poszczególnych osób w proces usamodzielnienia. O ile ta rozbieżność w ocenach w odniesieniu do rodziny czy znajomych jest uzasadniona, to w odniesieniu do osób zawodowo wspierających proces usamodzielnienia (instytucjonalnie i formalnie jak np. wychowawca, opiekun usamodzielnienia oraz pracownik socjalny) jest to zjawisko niepokojące i może oznaczać, że zadania są realizowane w niektórych przypadkach niestarczająco lub powierzchownie. Uzyskane wyniki mogą być związane z jakością relacji pomiędzy danym pracownikiem a wychowankiem. Mogą też świadczyć o wsparciu nieadekwatnym do potrzeb danego wychowanka i oznaczać brak indywidualizacji.

Warto wspomnieć, że tylko w niektórych kategoriach WIZ przekracza wartości średnie, czyli 0,33 punktu a w żadnej nie uzyskał wartości maksymalnych, czyli można wnioskować, że wysoki stopień zaangażowania wymienionych osób nie jest normą.

2.3.3 Typ wsparcia

To czy dany opiekun usamodzielnienia lub pracownik socjalny był pomocny badani ocenili poprzez wskazania na konkretną pomoc, informacje i rady.

W przypadku respondentów usamodzielnionych pojawiły się aż 73 wskazania dotyczące uzyskania mieszkania, remontu, przeprowadzki, formalności, pomocy finansowej i materialnej. W odniesieniu do pomocy w wymienionym zakresie pojawiło się 30 wskazań w grupie respondentów pozostających w opiece.

Osoby oceniane przez badanych wspierały ich również emocjonalnie poprzez rozmowy, zbudowanie zaufania i przekonania, że „można na nich liczyć”. W tej kategorii wystąpiły 22 wskazania w grupie usamodzielnionych osób i 17 wskazań w grupie osób w opiece.

Pojedyncze wskazania odnoszą się do pomocy w rozwoju, edukacji i pracy. Zdarzyły się również wypowiedzi o braku jakiegokolwiek pomocy ze strony ocenianych osób typu „nikt nie pomagał” lub „miałem 7 pracowników socjalnych”.

Poszczególne wskazania ukazane zostały w Tabeli nr 8 w Aneksie nr 3. Można zatem wnioskować, że pomoc osób angażowanych w proces usamodzielniania jest bardziej pomocą praktyczną, nastawioną na rozwiązywanie konkretnych problemów niż pomocą emocjonalną, wzmacniającą postawy czy poczucie wiary w siebie.

2.3.4 Informacja o przebiegu procesu usamodzielnienia

Następne pytania związane były z oceną informacji uzyskanych podczas procesu usamodzielniania.

W grupie usamodzielnionych informacja o opuszczeniu opieki dotarła do badanych ponad 4 miesiące przed ukończeniem przez nich 18 roku życia (61,11% odpowiedzi). Zdarza się, że taka informacja podawana jest na 2 do 3 miesięcy przed osiągnięciem 18 roku życia (22,22% odpowiedzi), bardzo rzadko informacja o opuszczeniu opieki dociera do osób opuszczających opiekę w okresie krótszym niż na 2 do 4 tygodni (9,72% odpowiedzi), a sporadycznie na tydzień wcześniej (6,94% odpowiedzi).

Według respondentów już usamodzielnionych taka informacja powinna pojawić się ponad 4 miesiące wcześniej (70,37% odpowiedzi). Dane prezentowane są w Tabeli nr 9.

TABELA NR 9 KIEDY ZOSTAŁEŚ POINFORMOWANY/NA O OPUSZCZENIU OPIEKI. Z JAKIM WYPRZEDZENIEM CZASOWYM POWINNA BYĆ PRZEKAZANA TAKA INFORMACJA?

Kiedy zostałeś poinformowany o opuszczeniu opieki zastępczej	Usamodzielnieni N=74	%	Z jakim wyprzedzeniem czasowym młodzi ludzie w opiece powinni być informowani?	%
mniej niż 1 tydzień	5	6,94	0	0,00
na 2 do 4 tygodni	7	9,72	2	7,41
na 2 do 3 miesięcy	16	22,22	6	22,22
ponad 4 miesiące				
wcześniej	44	61,11	19	70,37
Razem	72	100	27	100

Z grupy badanych pozostających w opiece 19 osób uważa, że termin co najmniej 4 miesiące przed osiągnięciem 18 roku życia umożliwia odpowiednie, przede wszystkim psychiczne, przygotowanie się do „życiowej zmiany” i „oswojenie się z tą wiadomością”, jak również jest to odpowiedni czas „na przygotowanie się” (6 osób), daje czas na znalezienie mieszkania, zdobycie informacji i „możliwość zaplanowania życia” (3 osoby).

Informacja o opuszczeniu opieki i rozpoczęciu procesu usamodzielniania jest przekazywana głównie przez pracownika socjalnego (28,38% odpowiedzi osób usamodzielnionych) lub wychowawcę (35,71% odpowiedzi osób pozostających w opiece) co przedstawiono w Tabeli nr 10. Często źródłem informacji jest rodzic zastępczy lub opiekun usamodzielnienia. Rzadziej informatorem jest członek rodziny, znajomy czy osoby z zewnątrz.

TABELA NR 10 KTO INFORMUJE O OPUSZCZENIU OPIEKI

Kto cię informował	Usamodzielnieni		W opiece	
	N=74	%	N= 28	%
pracownik socjalny	21	28,38	0	0,00
opiekun usamodzielnienia	8	10,81	5	17,86
nauczyciel	0	0,00	0	0,00
wychowawca	16	21,62	10	35,71
członek rodziny	2	2,70	3	10,71
krewny	0	0,00	1	3,57
znajomy	0	0,00	0	0,00
rodzic zastępczy	14	18,92	2	7,14
inna osoba – ciocia, dyrektor, opiekun, nikt	0	0,00	7	25,00
Razem	61	82,43	28	72,41

W kolejnym etapie badano jak respondenci oceniają sposób przekazania im informacji dotyczących pozyskania mieszkania, rozwoju osobistego, edukacji, szkoleń, zatrudnienia, zdrowia i wsparcia finansowego (Tabela nr 9, Aneks nr 3). Dla oceny jakości informacji przekazywanych respondentom opracowany został wskaźnik indeksowy informacji WII (liczony jak poprzednio). WII wyniósł dla osób usamodzielnionych 0,45, a dla osób pozostających w opiece 0,46.

Usamodzielnieni wychowankowie opieki zastępczej gorzej oceniają jakość przekazywanych im informacji dotyczących rozwoju osobistego i emocjonalnego niż ich koledzy pozostający w opiece, na co zwraca uwagę wskaźnik WII, który w grupie usamodzielnionych osiągnął 0,40 oraz 0,51 w grupie osób pozostających w opiece. Dla oceny informacji dotyczących edukacji WII kształtował się na poziomie 0,51 w grupie respondentów usamodzielnionych i 0,56 w grupie respondentów w opiece. Dla informacji dotyczących możliwości szkoleń WII wyniósł 0,41 w grupie usamodzielnionych i 0,48 w grupie osób pozostających w opiece.

W odniesieniu do informacji dotyczących zatrudnienia i pracy respondenci usamodzielnieni wskazywali odpowiedź „wystarczająca” w 29,73% przypadków, „trochę wystarczająca” w 31,08% przypadków oraz „żadnej informacji” w 39,19% przypadków. Natomiast osoby pozostające w opiece wybierały odpowiedź „wystarczająca” w 32,14% przypadków, „trochę wystarczająca” 39,29% przypadków oraz „żadnej informacji” w 28,57% przypadków. WII dla tej kategorii kształtował się na poziomie 0,30 w grupie usamodzielnionych oraz 0,35 w grupie osób w opiece. W tym pytaniu zwraca uwagę wysoki odsetek odpowiedzi, wskazujących że respondenci nie uzyskali „żadnej informacji” nt. zatrudnienia i pracy. Potwierdzają to częste wypowiedzi respondentów:

(...) tak, żeby był ten doradca zawodowy, żeby to było spotkanie młodego człowieka z nim, sam na sam, żeby miał dość czasu na indywidualne podejście. Takiego spotkania nie było. To znaczy było spotkanie grupowe. Doradca przyszedł i powiedział jak się pisze CV. Ja skończyłem studia, ale to całkiem nie jest to, co chciałbym robić no i (...) nie pracuję w swoim zawodzie i nigdy nie będę. I nie znalazł się wtedy nikt, kto by mnie chociaż zapytał co chcę robić, nie mówię już o sprawdzeniu moich predyspozycji.

To w placówkach się taką karierę wybiera dla młodzieży, że byle do zawodu. Nikt nie patrzy do czego ktoś ma zdolności, tylko byle do zawodu, żeby te pieniądze były na samodzielne życie.

Informacje dotyczące zdrowia zostały ocenione jako „wystarczające” przez 47,30% usamodzielnionych i 75% badanych pozostających w opiece, jako „trochę wystarczające” przez 29,73% osób usamodzielnionych i 21,43% osób w opiece i jako „żadnej informacji” przez 21,62% respondentów usamodzielnionych i 3,57% respondentów w opiece. WII osiągnął 0,41 w grupie usamodzielnionych i 0,57 w grupie osób pozostających w opiece. Warto zwrócić uwagę na wysoki odsetek osób pozostających w opiece, dla których otrzymane wiadomości w zakresie zdrowia są „wystarczające”. Takie odpowiedzi respondentów mogą być związane właśnie z pozostawianiem w opiece, czyli brakiem konieczności zadbanie o swoje zdrowie samemu:

Jak zamieszkałem sam i zachorowałem to zupełnie nie wiedziałem jak rozmawiać z lekarzem. Wcześniej tego nie robiłem.

Ostatnia kategoria informacji dotyczyła wsparcia finansowego. WII dla wsparcia finansowego wyniosło 0,45 w grupie osób usamodzielnionych i 0,49 w grupie osób pozostających w opiece.

Podsumowanie

Respondenci usamodzielnieni najwyżej oceniają informacje dotyczące edukacji (0,51), wsparcia finansowego i uzyskania mieszkania (0,45), najslabiej oceniają informacje dotyczące zatrudnienia i pracy (0,30) i rozwoju osobistego (0,40). Wynikać to może z faktu, iż właśnie w tym zakresie osoby, które przygotowują młodzież do samodzielności posiadają najmniejszą wiedzę albo jej nie przekazują. Takie wyniki można też tłumaczyć tym, że osoby wspierające młodych ludzi w usamodzielnieniu skupiają się na najważniejszych i najpilniejszych potrzebach określonych formalnie w ustawie i rozporządzeniu. Wyższa jest ocena tych obszarów wsparcia młodzieży, które są łatwo mierzalne i jako takie muszą zostać młodzieży zaoferowane.

Respondenci pozostający w opiece najwyżej oceniają informacje dotyczące zdrowia (0,57), edukacji (0,56) i wsparcia finansowego (0,49), najslabiej ocena ta wypada dla kategorii zatrudnienie i praca (0,35) i uzyskanie mieszkania (0,46). Niska ocena kategorii zatrudnienie i praca może oznaczać, że w tym obszarze młodzież ma największe zapotrzebowanie informacje i dziedzina ta wzbudza największy niepokój.

Porównując wskaźniki indeksowe można wnioskować, iż respondenci pozostający w opiece lepiej oceniają uzyskane informacje w poszczególnych kategoriach niż respondenci usamodzielnieni. Można zatem postawić następujące tezy:

Lepsze oceny jakości otrzymywanej informacji przez osoby pozostające w opiece są wynikiem większego optymizmu wynikającego z braku odniesień do rzeczywistości w życiu samodzielnym.

Można uzyskane wyniki interpretować również w ten sposób, że w ciągu ostatnich lat nastąpiła znaczna poprawa w zakresie informacji, wiedzy, kształtowania umiejętności i zaangażowania osób wspierających młodzież w procesie usamodzielniania. Stąd ci, którzy obecnie przebywają w opiece zastępczej uzyskują informację lepszej jakości niż ich starsi koledzy kilka lat wcześniej.

Jako jedno z głównych źródeł informacji osoby usamodzielnione mówią o starszych kolegach, wychowankach opieki zastępczej:

Jeśli się ma rodzinę, rodzeństwo starsze to najwięcej informacji uzyskuje się od niego. A jak nie rodzeństwo to znajomi. Zresztą młodzi jak wyjdą z placówki to trzymają się razem i doradzają sobie. Tylko nie zawsze to są najlepsze rady.

Respondenci wskazujący na istnienie problemów z uzyskaniem informacji wymieniają przede wszystkim trudności w dotarciu do informacji (6 wskazań):

Miałem trudności, ponieważ nie wiedziałem, jak ma to wyglądać. Pracownik socjalny nie chciał o tym rozmawiać.

Moim zdaniem brakowało najbardziej jakiegoś większego zaangażowania ze strony opiekuna usamodzielnienia, który by trochę mnie naprowadzał na te sprawy, bo większość musiałem się sam dowiadywać a później ta osoba tylko potwierdzała te informacje które zdobywałem wcześniej.

W kilku przypadkach respondenci wskazywali na zupełny brak informacji, niedostępność informacji, unikanie tematu przez osoby, które odpowiadają za przygotowanie młodzieży do samodzielności. Jako problematyczne wskazano również to, że wychowawcy nie mają rzetelnej wiedzy nt. usamodzielnienia, zwłaszcza nie przekazują informacji na temat życia po wyjściu z opieki. Wskazywano także na brak czasu na odpowiednie przygotowanie do samodzielności.

W przypadku respondentów przebywających w opiece, to na 28 respondentów 21 wskazań dotyczy braku trudności *wszystko wiem od wychowawców i opiekunów*. Pojawiają się również odpowiedzi typu *za miesiąc się dowiem, jestem samodzielną, nie mam problemów*. To przekonanie wkrótce zweryfikuje życie. Tylko w 2 wskazaniach badani mówią o trudnościach.

2.3.5 Umiejętności potrzebne do samodzielnego życia

Następne pytania dotyczyły umiejętności potrzebnych do samodzielnego życia (Tabela nr 10, Aneks nr 3).

Na podstawie swoich doświadczeń badani usamodzielnieni wskazywali, że największe braki związane były z umiejętnościami praktycznymi (22 wskazania) obejmującymi przede wszystkim gospodarowanie i planowanie wydatków.

Brakuje mi tego oszczędzania pieniędzy, takie dysponowanie tymi pieniędzmi, na przykład raz odłączono mi prąd przez to, że zaniedbałam, zamiast zaraz iść zapłacić to ja zwlekałam a miałam te pieniądze.

Brakuje mi umiejętności tworzenia budżetu.

Drugą obszerną grupę umiejętności opanowanych przez badanych w stopniu niezadowolającym są umiejętności formalne (19 wskazań) związanych z załatwianiem spraw urzędowych.

Nie wiem jak się tego nauczyć, ale zupełnie nie wiedziałam co zrobić, jak dostałam pismo z firmy, która kupiła długi od biblioteki. Schowałam je i może zapomnę.

Trzecią ze względu na częstość wskazań kategorią jest brak umiejętności tworzenia relacji z innymi (9 wskazań), w tym tworzenia związków, czy okazywania uczuć.

Często też pojawiły się wypowiedzi (9 wskazań), że badani nie odczuwają żadnych braków związanych z umiejętnościami tworzenia relacji: *nie uważam, aby cokolwiek mi brakowało*.

Wśród praktycznych umiejętności jako odrębne wskazanie pojawia się brak umiejętności gotowania (7 wskazań).

Pozostałe wypowiedzi wskazują na brak umiejętności związanych z szukaniem pracy, brak pewności siebie, asertywności. Problemem dla respondentów jest też brak umiejętności pozyskiwania informacji.

Normalnie to ludzie to wiedzą, uczą się tego na co dzień. Ja poszłam do urzędu i nie wiem jak się dopytać i kogo zapytać i w ogóle gdzie się takie sprawy (remont mieszkania w kamienicy objętej nadzorem konserwatora zabytków) załatwia.

W dwóch przypadkach badani twierdzą, że nie mieli żadnych umiejętności – „brak wszelkich umiejętności związanych z życiem”. Te przypadki nie stanowią dominującej grupy postaw, opinii i ocen, podobnie, jak oceny osób w pełni zadowolonych z własnych umiejętności i wiedzy.

2.3.6 w jakim wieku najlepiej jest usamodzielniać się

W opinii badanych wiek usamodzielnienia w większości przypadków powinien być wyższy niż 18 lat. Respondenci wskazują na 19 lat (10 odpowiedzi), na 20 lat (23 odpowiedzi), powyżej 21 lat (15 wskazań) lub też powyżej 22 roku życia (12 odpowiedzi).

Okolo 20 lat, to wszystko zależy indywidualnie od każdego wychowanka, czy się czuje na siłach czy jest przygotowany do tego psychicznie wydaje mi się że taki wiek 20 lat to jest już wystarczający już żeby opuścić placówkę, żeby iść na swoje tak zwane cztery kąty.

22 lata – ja w wieku 22 lat byłem gotowy, już pracowałem byłem w stanie się utrzymać.

Tylko 19 badanych wskazywało moment pełnoletniości, jako wiek odpowiedni do rozpoczęcia samodzielności.

Trudno znaleźć tu jeden typ uzasadnienia dla poszczególnych wskazań nt. właściwego wieku usamodzielnienia. W większości odpowiedzi badani uzasadniają swoje opinie indywidualnym stopniem przygotowania wychowanka, zależnym albo od aktualnych planów życiowych – „zaczynają się wtedy studia, jakiś etap edukacji zakończony”, „po napisaniu matury ma się więcej czasu na pracę i dbanie o siebie”, „koniec nauki” (9 odpowiedzi) albo od indywidualnych predyspozycji – „indywidualnie”, „indywidualne predyspozycje”, „każdy odczuwa to w inny sposób, to zależy od osoby” (13 odpowiedzi). Podkreślają też w uzasadnieniu, że ważny jest proces przygotowania się psychicznego do nowego etapu życia – „można się przyzwyczaić do dorosłości”, „osiąga się pełną dojrzałość i samodzielność”, „ludzie stają się świadomi czego chcą”, „wszystko poukładane, plany są zweryfikowane a szkoły skończone” (27 odpowiedzi).

Klika osób określających 18 lat jako dobry wiek do rozpoczęcia samodzielnego życia uzasadnia swój wybór chęcią bycia samodzielnym i rozpoczęcia nowego etapu życia (9 odpowiedzi).

Przeciwnicy usamodzielniania w wieku 18 lat argumentują, że „osiemnastolatki nie zawsze ochłoną”, „w wieku 18 lat ma się pstro w głowie”:

Mi się wydaje że to nie jest dobre to 18 lat, jak człowiek dostanie dowód osobisty to mu się wydaje że ma cały świat u stóp a tak nie jest.

Dla wielu badanych ważnym czynnikiem jest osiągnięcie pewnej stabilności – emocjonalnej (13 odpowiedzi), zawodowej – „odpowiedzialność aby, mieć zawód”, „podjęcie pracy i doświadczenie”, „najpierw należy zdobyć doświadczenie życiowe” – (10 odpowiedzi). Niewątpliwie jednak, jak zauważył jeden z respondentów samodzielność wymaga „innego sposobu myślenia”.

2.3.7 Pomoc i wsparcie

Kolejna grupa pytań związana była z rodzajem pomocy i wsparcia potrzebnego w okresie przygotowań do samodzielności i po rozpoczęciu samodzielnego życia (Tabela Nr 11, Aneks nr 3 przedstawia odpowiedzi respondentów usamodzielnionych i pozostających w opiece).

Po zapoznaniu się z odpowiedziami respondentów usamodzielnionych można stwierdzić, że w okresie przygotowania do samodzielności ich największe oczekiwania dotyczyły głównie wsparcia emocjonalnego zarówno w momencie przygotowań, jak i po rozpoczęciu samodzielnego życia. Badani uznali, że jest to etap, na którym szczególnie ważne jest poczucie bliskości, wsparcie psychiczne, ukierunkowanie i czas na rozmowy, pomoc drugiego człowieka np. rodziny, znajomych, opiekuna (50 wskazań).

Druga co do częstotliwości wskazań kategoria dotyczy zapotrzebowania na informację i porady (23 odpowiedzi). Badani podkreślają tu potrzebę pokierowania, doinformowania, tłumaczenia oraz nadzoru finansowego, naukę tworzenia budżetu.

Wskazano również w 23 przypadkach na potrzebę wsparcia finansowego.

Usamodzielnieni respondenci jako niezbędną wymienili również pomoc w za-

kresie znalezienia mieszkania, nauki gospodarowania w nim oraz pomoc w szukaniu pracy (15 odpowiedzi). Wskazano na konieczność pomocy w sprawach urzędowych i zapotrzebowanie na wsparcie formalne (9 odpowiedzi). Rzadziej zwracano uwagę na potrzeby w zakresie rozwoju – pomocy w nauce, ukończenia kursów (5 odpowiedzi) i pomocy w rozwijaniu umiejętności praktycznych – zakupy, gotowanie (6 odpowiedzi).

W kategorii inne pojawiły się potrzeby egzystencjalne związane z towarzyszeniem mentora, rozmów o życiu, rozmów jak żyć samodzielnie, rozwiązywania problemów (12 odpowiedzi).

W momencie gdy badani już się usamodzielnili, zmieniła się ich hierarchia potrzeb w zakresie wsparcia. Potrzebowali przede wszystkim wsparcia emocjonalnego, również ze strony najbliższych (35 odpowiedzi). W następnej kolejności badani oczekiwali głównie wsparcia finansowego (33 odpowiedzi), wsparcia dotyczącego znalezienia pracy, a rzadziej w znalezieniu mieszkania (13 odpowiedzi) oraz pomocy w sprawach urzędowych (12 odpowiedzi). Wyniki te można interpretować w następujący sposób:

Największe potrzeby mają młodzi ludzie w zakresie wsparcia emocjonalnego, bliskości i kontaktów z osobami, które mogą pomóc, wesprzeć, poradzić lub po prostu potowarzyszyć. Jednym z powodów najczęstszego wskazywania na te właśnie potrzeby może być moment w życiu, w którym młodzi ludzie przechodzą od życia grupowego, np. w placówkach, do indywidualnego. Jest to czas nie tylko zmiany miejsca zamieszkania, ale i zmian na innych polach, zmiana szkoły, podjęcie pracy. Jednocześnie młodzież otrzymuje pomoc w zakresie umiejętności praktycznych (Tabela nr 11, Aneks nr 3). Zatem wsparcie emocjonalne pozostaje niezrealizowane.

Zderzenie z rzeczywistością poza opieką uświadamia młodzieży braki w posiadanych umiejętnościach, jak również może uświadomić, że samodzielność to coś więcej niż tylko wyjście z opieki, niepodleganie ograniczeniom, co widać w następujących wypowiedziach „konieczna jest kontrola i przypominanie”, „potrzeba planu działania”, „potrzebuję kogoś kto będzie sprawdzał i pomagał”, „opiekuna by wdrożyć się w życie”:

Na pewno potrzeba stałego opiekuna który będzie nadzorował, będzie nadzorował (...) przynajmniej przeprowadzi przez taki proces gdzie młody człowiek już będzie wiedział na czym tak naprawdę stoi.

Odpowiedzi respondentów pozostających w opiece w dużym stopniu różnią się od odpowiedzi osób usamodzielnionych. Grupa ta w odpowiedziach mówi o swoich wyobrażeniach na temat możliwych problemów. Jest to informacja o aktualnych niepokojach związanych z samodzielnością, o potrzebie wsparcia emocjonalnego, wsparcia bliskich, wsparcia psychologa (21 odpowiedzi) oraz wsparcia finansowego (11 odpowiedzi). Natomiast nie wzbudzają obaw badanych braki w przekazanych im informacjach, czy sprawy formalne w okresie przygotowania. Można tu stwierdzić, że aktualnie otrzymywane wsparcie, pomoc i informacje są uważane za wystarczające i adekwatne do potrzeb związanych z rozpoczęciem procesu usamodzielnienia, ponieważ brak respondentom odniesienia do osobistych doświadczeń.

To, czego ci respondenci oczekują w przyszłym procesie usamodzielnienia, to głównie wsparcie finansowe i emocjonalne oraz pomoc mieszkaniowa. Rozpoczynając proces usamodzielnienia, wsparcie, które zostało wymienione przez badanych *de facto* wtedy się skończy lub będzie ograniczone.

Na pytanie o najbardziej efektywne wsparcie w procesie przygotowania do samodzielności (Tabela nr 12, Aneks nr 3) respondenci, zarówno usamodzielnieni, jak i pozostający w opiece podkreślają wpływ „znaczących innych”. Co oznacza, że proces skutecznego usamodzielnienia musi odbywać się w towarzystwie

osób potrafiących odpowiednio przygotować, pokierować i wesprzeć w odpowiedniej chwili i pomóc adekwatnie do aktualnej potrzeby. Dlatego też kategoria „ludzie” jest najobszerniejsza i badani wspominają tu rolę: „relacji z rodziną zastępczą i znajomymi”, „rozmowy z bliskimi”, „obserwowania działań rodziny zastępczej”, „wsparcia partnerki”, „wsparcia siostry”, „nauki od innych”, „mentora”, „mieszkanie w grupie”.

Według opinii usamodzielnionych drugą znaczącą kategorią w procesie przygotowania do samodzielności stanowią cechy i predyspozycje własne: „samozaparcie”, „upór”, „wiara w siebie”, „samodzielność”,

czego dopełnieniem są wypowiedzi z kategorii „inne” – „nie było nic takiego”, „sama się wszystkiego nauczyłam”. Rzadziej osoby badane wskazywały na znaczenie nauki i wykształcenia. Dlatego też bardzo podobnie respondenci odpowiadają na pytanie dotyczące najbardziej przydatnej pomocy w okresie przygotowań do samodzielności (Tabela nr 15). Ponownie podkreślają znaczenie wsparcia i zaangażowania opiekunów, pracowników socjalnych, znaczenie towarzyszenia, zrozumienia i wsparcia psychicznego (22 odpowiedzi). Acz dalszej kolejności pojawia się pomoc finansowa (21 odpowiedzi) i materialna (15 odpowiedzi), pomoc formalna (12 odpowiedzi).

W tym przypadku trudno jest zinterpretować uzyskane odpowiedzi – czy jest to pomoc potrzebna, ale nie uzyskana? Czy też pomoc najbardziej przydatna w ogóle na podstawie doświadczeń? Na pewno jednak konieczna jest obecność innych osób, które w sposób stały i oparty na bezpośrednich relacjach wspierają młodzież. Bowiem tylko w ten sposób młodzi ludzie są w stanie rozwinąć w sobie umiejętności i podstawy niezbędne do samodzielnego życia.

Badano samopoczucie i emocje towarzyszące rozpoczęciu procesu usamodzielnienia (Tabela nr 13, Aneks nr 3). Uzyskane odpowiedzi wskazują, że nie ma reguły dotyczącej sposobu przeżywania tego etapu (i to bez względu na wiek w jakim badani trafili do opieki zastępczej i jak długo tam przebywali).

Rozkład odpowiedzi zawierający pozytywne emocje (46 odpowiedzi usamodzielnionych i 18 odpowiedzi osób w opiece) i negatywne (45 odpowiedzi usamodzielnionych i 16 odpowiedzi osób w opiece) jest praktycznie równy.

TABELA NR 11 NAJBARDZIEJ PRZYDATNA POMOC W OKRESIE PRZYGOTOWANIA DO SAMODZIELNOŚCI

Kategoria	Usamodzielnieni	W opiece
Wsparcie i zaangażowanie	zaangażowanie się opiekuna usamodzielniania, wsparcie psychologiczne, zaangażowanie pracownika socjalnego, wsparcie psychiczne, towarzyszenie, wsparcie emocjonalne, pomoc duchowa, zrozumienie, wsparcie psychiczne – 22 wskazania	Wsparcie psychiczne, wsparcie, pokierowanie mną, pomoc – 9 wskazań
Finansowa	wsparcie finansowe ze strony Ośrodka Pomocy Społecznej, więcej pieniędzy – 21 wskazań	pomoc finansowa – 16 wskazań
Przy mieszkaniu i materialna	pomoc w znalezieniu mieszkania, informacje na temat mieszkania, remont mieszkania, w uzyskaniu mieszkania w miejscu nauki – 15 wskazań	uzyskanie mieszkania chronionego, wsparcie w pozyskaniu mieszkania i umeblowaniu, materialna – 7 wskazań
Pomoc formalna, prawna, administracyjna	pomoc w sprawach urzędowych, pomoc prawna – 12 wskazań	pomoc urzędowa formalna, prawna – 3 wskazania
Informacje i rady	pomoc w zdobywaniu informacji, większa wiedza i więcej informacji, więcej informacji, podstawowe informacje – 11 wskazań	doinformowanie – 1 wskazanie
W edukacji	pomoc w edukacji, dalszy rozwój, kontynuacja szkoły – 6 wskazań	w nauce – 1 wskazanie
W poszukiwaniu i podjęciu pracy	możliwość pracy po studiach, wiedza jak szukać pracy, doradztwo zawodowe, poszukiwanie pracy – 6 wskazań	kursy zawodowe praca – 1 wskazanie
Inna pomoc	wspieranie osobistych celów, wiedza o możliwości pomocy, indywidualne podejście, kontakty międzyludzkie, ukierunkowanie mentora, wsparcie zdrowotne – 6 wskazań	pomocna dłoń – 1 wskazanie
Różne	to wszystko za szybko, wszystko było w porządku, wiedza co dalej, nauki języków – 4 wskazania	wsparcie rodziny, kontynuacja wsparcia – 5 wskazań
Żadna	żadna – 3 wskazania	nie potrzeba
W zdobyciu umiejętności	umiejętność gotowania – 1 wskazanie	

Pozytywne odczucia oparte są na „poczuciu wolności”, „byłem w siódmym niebie z powodu samodzielności”. Sytuacji tej towarzyszy poczucie lekkości, luzu, ulgi, zadowolenia, wyzwania, radości. Negatywne emocje związane są głównie ze strachem, obawą utraty kontaktu z rodziną zastępczą, w wypowiedziach pojawiają się takie stwierdzenia jak „płakałam i nie mogłam się z tym pogodzić”, „zamknęłam się w sobie”, „nie wiedziałem czy sobie poradzę”. Podobne odczucia towarzyszą osobom pozostającym nadal w opiece, część respondentów mówi „będę wolny”, „nie boję się”, a część „będzie ciężko”. Kategoria „inne” podkreśla ambiwalencję odczuć osób usamodzielnionych „specyficznie, z jednej strony dobrze, a z drugiej było mi ciężko rozstać się w wychowankami z placówki”, natomiast u respondentów w opiece jest to swego rodzaju deklaracja „muszę na sobie polegać”.

2.4 Ocena warunków mieszkaniowych i finansowych

Następna część pytań dotyczyła oceny warunków materialnych i finansowych osób usamodzielnionych.

Pierwsze pytanie dotyczyło oceny w jakim stopniu pieniądze otrzymane na usamodzielnienie pomogły w zaspokojeniu specyficznych potrzeb (Tabela nr 14, Aneks nr 3) związanych z jedzeniem, ubraniem, mieszkaniem, itp. Podobnie jak w części dotyczącej oceny umiejętności i zaangażowania w celu porównania wyników w poszczególnych kategoriach posłużono się wskaźnikiem indeksowym. Ogólna ocena stopnia adekwatności pomocy finansowej potrzebnej do usamodzielnienia niestety wypadła poniżej średniej potrzeb. Dla większości badanych są to kwoty „dostateczne” lub „niewystarczające”, dlatego też badani dokonują gradacji potrzeb i redukują głównie potrzeby „wyższego rzędu” związane z utrzymaniem relacji i samorozwojem na rzecz potrzeb podstawowych.

W przypadku zaspokojenia potrzeb związanych z żywnością badani uznali w 36,49%, że kwoty, którymi dysponują są wystarczające. Dla 31,08% są to kwoty dostateczne a dla 24,32% są to kwoty nie wystarczające. Ogólny wskaźnik indeksowy finansowego zaspokojenia potrzeb WIF wyniósł w tej kategorii 0,35. W przypadku potrzeb związanych z ubraniem badani ocenili, że 32,43% są to pieniądze wystarczające, w 27,03% są to pieniądze dostateczne i 32,43% są to pieniądze niewystarczające – WIF w tej kategorii osiągnął 0,31.

W odniesieniu do potrzeb związanych z mieszkaniem respondenci usamodzielnieni ocenili otrzymane pieniądze jako wystarczające w 17,57% odpowiedzi, dostateczne w 54,05% odpowiedzi oraz niewystarczające 18,92% odpowiedzi – WIF to 0,30.

Badani uznali, że pomoc finansowa na zaspokojenie potrzeb związanych z opłatami dojazdów i przejazdów (szkoła, praca) jest 35,14% wystarczająca, w 16,22% dostateczna oraz 40,54% niewystarczająca – WIF dla tych potrzeb wynosi 0,29. Kolejna grupa potrzeb wymagająca pomocy finansowej dotyczy możliwości uzyskania wykształcenia i udziału w szkoleniach, dla 29,73% badanych jest to pomoc wystarczająca, dla 24,32% osób jest ona dostateczna oraz dla 37,84% respondentów jest to kwota niewystarczająca. WIF dla wykształcenia wynosi 0,28. Jeszcze słabiej oceniany jest stopień zaspokojenia potrzeb w zakresie utrzymania przyjaźni. Tu 25,68% badanych oceniło, że wielkość pomocy jest wystarczająca, 18,92% badanych uznało, że jest to pomoc dostateczna, ale 47,30% osób uznało wielkość pomocy za niewystarczającą - WIF kształtuje się na poziomie 0,23.

Dziedzina życia, w której pomoc finansowa na usamodzielnienie jest niewystarczająca jest potrzeba utrzymania związków rodzinnych. W tej kategorii tylko 24,32% badanych oceniło ją jako wystarczającą, natomiast 16,22% osób uznało, że jest dostateczna, a 48,65% badanych ocenia ją jako niewystarczającą – WIF wyniósł 0,22.

W stopniu najmniejszym pomoc ta jest wystarczająca na rozwijanie zainteresowań i spędzanie czasu wolnego. Tylko 13,51% badanych uznało pomoc za wystarczającą, dla 20,27% respondentów jest ona dostateczna, a dla 58,11% badanych jest ona zdecydowanie niewystarczająca. Znajduje to potwierdzenie w odpowiedziach dotyczących hobby, gdzie wielu usamodzielnionych albo w ogóle rezygnuje ze swojego hobby albo rzadko je praktykuje.

Analizując średnie wielkości WIF można zauważyć, iż tylko w kategorii „jedzenie” osiągnął on wartość powyżej średniej (0,33 punktu), co oznacza, że pomoc finansowa nie jest wystarczająca i proces usamodzielnienia, jeżeli nie towarzyszy mu wsparcie finansowe innych osób lub też możliwość zarabiania pieniędzy wiąże się z obniżeniem statusu materialnego, standardu życia i deprawacją niektórych potrzeb, w porównaniu ze stanem w jakim przebywał respondent w opiece zastępczej.

Głównym źródłem utrzymania (Tabela nr 12) dla badanych usamodzielnionych jest pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki (54,05% badanych) oraz zatrudnienie (45,95% badanych), niewielka grupa respondentów utrzymuje się głównie dzięki zasiłkom socjalnym (12,16% badanych) oraz jest utrzymywana przez rodzinę (24,32% badanych).

TABELA NR 12 ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Z jakich źródeł obecnie pieniądze otrzymujesz	Odpowiedzi	%
miejsce pracy	34	45,95
zasiłek dla bezrobotnych	0	0,00
zasiłki socjalne	9	12,16
pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki oraz stypendia	40	54,05
rodzina	18	24,32
znajomi	3	4,05
inne źródła – stypendium	0	0,00
nie otrzymuję pieniędzy	2	2,70

47,30% badanych usamodzielnionych i 46,43% badanych w opiece twierdzi, że nie ma długów (Tabela nr 16, Aneks nr 3), a prawie 34% usamodzielnionych i 57% osób w opiece uważa, że jest w stanie spłacać długi. Problemy z długami występują u 19% usamodzielnionych, natomiast nie występują u osób pozostających w opiece.

Wiadomo, że z tych pieniędzy co są, jeśli ktoś nie pracuje to raczej na pewno się zadłuży, może podjęcie pracy pomoże bo z takiej sumy jak jest (na kontynuowanie nauki), no to trudno nie zaciągać długów.

Respondenci mają różne strategie pozwalające uniknąć zadłużenia, jako swego rodzaju credo najczęściej pojawiają się opinie o racjonalności dysponowania pieniędzmi, racjonalnym budżecie, zdrowym rozsądku. Badani stwierdzają, że pomocna jest również: „nauka na błędach innych”, „pomogła mi świadomość, że nikt za mnie nie spłaci długów”, „opłacanie wszystkiego na bieżąco”, „nie pożyczać”. Ta racjonalna postawa bardzo pomaga, dlatego też większość badanych bardzo dobrze orientuje się w swoich rachunkach (81,08% usamodzielnionych wybrało odpowiedź „całkowicie”, 77,78% osób w opiece odpowiedziało „całkowicie”). Dużą nieporadność w tym zakresie wykazuje 5% usamodzielnionych (Tabela nr 13).

TABELA NR 13 OCENA WIEDZY ZWIĄZANEJ Z RACHUNKAMI				
Czy orientujesz się w swoich rachunkach	Usamodzielnieni N=74		W opiece N = 28	
		%		%
całkowicie	60	81,08	21	77,78
prawie całkowicie	10	13,51	6	22,22
ledwo	3	4,05	0	0,00
w ogóle się nie orientuję	1	1,35	0	0,00
Razem:	74	100	27	100

2.4.1 Mieszkanie

Jak wskazują odpowiedzi osób pozostających w opiece nie wszystkie osoby przygotowujące się do usamodzielnienia wiedzą, gdzie będą mieszkać po opuszczeniu opieki. Wynika to z braku wystarczającej liczby mieszkań socjalnych i komunalnych a co za tym idzie z długiego okresu oczekiwania na te mieszkania. Inny powód to niedostateczny poziom dochodów, pozwalających na zamieszkanie w mieszkaniu komunalnym. Bardzo często mamy do czynienia z sytuacją, w której młody człowiek jest decyzją sądu umieszczany w opiece zastępczej bez wymeldowania z mieszkania rodziców, co oznacza brak możliwości starania się o mieszkanie socjalne.

16 osób w przebywających w opiece wie, gdzie zamieszka po usamodzielnieniu, natomiast 12 osób nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. Łatwiej respondentom przychodzi odpowiedź na pytanie gdzie chcieliby zamieszkać po opuszczeniu opieki zastępczej: „blisko szkoły”, „spokojna dzielnica”, „w swoim mieszkaniu”, „daleko od rodziny”, „u rodziny”, dominuje odpowiedź „w swoim własnym mieszkaniu”.

Własne mieszkanie jest rozwiązaniem zarezerwowanym dla niewielu młodych ludzi, tylko 3 osoby wprowadziły się do swojego mieszkania (Tabela nr 18, Aneks nr 3).

Osoby usamodzielnione częściej wprowadzają się do mieszkań chronionych (15 osób). Mieszkania chronione nie są jeszcze standardowym rozwiązaniem w usamodzielnianiu. Wśród odpowiedzi jako miejsca zamieszkania znalazły się również mieszkania komunalne (12 osób), mieszkania należące do rodziny lub rodziców (15 osób), mieszkania socjalne (7 osób). Kilka osób (10 badanych) zastosowało mniej standardowe rozwiązania i zamieszkało z siostrą, w mieszkaniu służbowym, u koleżanki, u chłopaka itp. Innym rozwiązaniem jest również mieszkanie w bursie lub akademiku (5 osób). Wśród badanych osób pozostających w opiece 4 respondentów wie, że wprowadzi się do mieszkania socjalnego, lub komunalnego (2 osoby), do rodziny (2 osoby), do mieszkania chronionego (1 osoba), natomiast 16 osób marzy o samodzielnym życiu we własnym mieszkaniu.

Znalezienie i przygotowanie mieszkania dla osoby opuszczającej opiekę jest zadaniem wymagającym współpracy kilku instytucji systemu pomocy. Dlatego też część pytań dotyczyła oceny wsparcia w tym zakresie usamodzielniania (Tabela nr 19, Aneks nr 3). Badani usamodzielnieni najwyżej ocenili zaangażowanie i pomoc opiekuna usamodzielnienia, chociaż wskaźnik indeksowy pomocy mieszkaniowej WIPM osiągnął tylko 0,30, w drugiej kolejności zaangażowania wysoko została oceniona pomoc rodziny i krewnych – WIPM równa się 0,24. Pomoc opiekuna zastępczego w znalezieniu i urządzeniu mieszkania została oceniona na poziomie WIPM 0,22, znajomych WIPM 0,16 a pracownika socjalnego WIPM 0,18. Najmniej pomocni w tym zakresie są nauczyciele i wychowawcy z opieki zastępczej.

Pomoc mieszkaniowa może przybierać różne formy (Tabela nr 20, Aneks nr 3), dlatego też określając rodzaj pomocy w odpowiedziach osób usamodzielnionych pojawiły się takie kategorie pomocy jak: pomoc w przeprowadzce (7 wypowiedzi), pomoc finansowa (5 odpowiedzi), pomoc materialna (13 wskazań), pomoc w znalezieniu mieszkania (12 wskazań), pomoc w załatwianiu formalności (22 odpowiedzi), czy słuzenie radą, informację, udzielanie wskazówek występujące w 43 wypowiedziach.

Najczęściej osoby opuszczające opiekę nie mają dużego wyboru ani wpływu na miejsce zamieszkania. W większości wypowiedzi podkreślano brak możliwości wpływu na mieszkanie, które się dostaje i brak wyboru:

Nie miałam wyboru.

Nie miałam wyjścia ponieważ byłam w ciąży i kończył się czas w placówce dostałam aktualnie dostępne mieszkanie, była to decyzja z góry narzucona.

Było już postanowione przyjąłam pierwsze zaproponowane przez gminę.

Rzadziej jest to decyzja własna respondenta, który ma możliwość wyboru. Niektórzy respondenci podejmowali decyzje mieszkaniowe wspólnie lub przy pomocy innych osób. Przy wyborze mieszkania zwracano uwagę na bliskość szkoły, małą odległość do rodziny i uczelni, okolicę i lokalizację, koszty utrzymania. Pierwsze samodzielne mieszkanie jest miejscem, w którym respondenci pozostają na dłużej. Dlatego też tak ważne staje się, aby było ono odpowiednio przygotowane i przystosowane do potrzeb usamodzielnionych ludzi. Rozkład odpowiedzi (Tabe-

la nr 14) wskazuje, że 66,22% badanych usamodzielnionych mieszka w obecnym mieszkaniu dłużej niż rok, 23% badanych krócej niż rok, co jest bardziej związane z czasem opuszczenia opieki, niż zmianą miejsca zamieszkania. Jak wskazują poprzednie odpowiedzi jeśli już następuje zmiana, to na ogół dotyczy ona zmiany stancji, bursy, akademika lub mieszkania u rodziny na mieszkanie socjalne lub komunalne, rzadziej na własne. Dlatego też 14 osób mieszkało i mieszka w pierwszym własnym lokum ponad 3 lata, 22 osoby mieszkały w pierwszym miejscu usamodzielnienia od 2 do 3 lat, a 28 osób krócej niż rok.

TABELA NR 14 CZAS ZAMIESZKANIA W OBECNYM MIESZKANIU

Jak długo mieszkasz w obecnym mieszkaniu	N=74	%
krócej niż 6 miesięcy	14	18,92
od 6 do 12 miesięcy	11	14,86
dłużej niż rok	49	66,22
Razem	74	100

Respondenci pytani o ocenę swojego obecnego mieszkania (Tabela nr 21, Aneks nr 3) najlepiej oceniają jego lokalizację blisko sklepów i punktów usługowych – 66,22% badanych ocenia tę kategorię jako „jestem zadowolony”, 27,03% badanych jako „jestem wystarczająco zadowolony”, czyli proszę usunąć podział na rodzaje a tylko 6,76% badanych wskazuje odpowiedź „jestem niezadowolony”. Wskaźnik indeksowy satysfakcji z mieszkania (WISM) w tej kategorii osiągnął 0,53 punktu. Drugą cechą dobrze ocenianą odnośnie miejsca zamieszkania jest bezpieczeństwo oraz warunki sanitarne. W obu przypadkach WISM wynosi 0,51, a osób zadowolonych z bezpieczeństwa jest 58,11%, osób wystarczająco zadowolonych jest 36,49%, natomiast badanych zadowolonych z warunków sanitarnych jest 66,22% i badanych wystarczająco zadowolonych jest 21,62%.

Kolejne kategorie, w których średni WISM jest powyżej średniej to wyposażenie w sprzęt użytku domowego: tutaj zadowolonych jest 58,11% badanych, a wystarczająco zadowolonych 27,03% (WISM wynosi 0,48); koszty utrzymania mieszkania, z których zadowolonych jest 51,35% respondentów, a wystarczająco zadowolonych 39,19% respondentów (WISM wynosi 0,47) oraz przestrzeń dla siebie, którą jako zadowalającą oceniło 50% osób a wystarczająco zadowalającą 36,49% badanych (WISM wynosi 0,45).

Trochę słabiej wypada ocena warunków mieszkaniowych w odniesieniu do bliskości do miejsca pracy – WISM wynosi tu 0,28, bliskości miejsca nauki – WISM osiągnął 0,31 punktu, bliskości znajomych – WISM równa się 0,40 i bliskości rodziny, gdzie WISM wyniósł tylko 0,36.

Główne problemy związane z obecnym mieszkaniem dotyczą przede wszystkim stanu samego mieszkania, dlatego też w 14 przypadkach respondenci wspominają o grzybie, wilgoci, braku kuchni, braku warunków sanitarnych, braku drzwi, ogrzewania, konieczności remontu.

No nie wiem jak to powiedzieć ale kurczę jest XXI wiek, tak myślę, że mogliby coś zrobić z tym mieszkaniem, jakaś łazienka, przecież ja nigdy nie palilam w piecu, jakaś lodówka czy pralka to chyba mogliby wyposażyć.

2.5 Samopoczucie

Badano samoocenę samopoczucia, samorealizacji i aspektów emocjonalnych związanych z samodzielnym życiem. Podobnie jak w poprzednich przypadkach posłużono wskaźnikami indeksowymi się w celu porównania odpowiedzi respondentów usamodzielnionych i respondentów pozostających w opiece, jak również w celu rankingowania kategorii (Tabela nr 22, Aneks nr 3).

Ponad połowa badanych usamodzielnionych (58,11%) i osób w opiece (78,57%) czuje się prawie zawsze dobrze samemu z sobą, co może być interpretowane jako całkiem wysoki poziom samoakceptacji, odpowiedź „czasami” w tym pytaniu wybiera 32,43% usamodzielnionych i 17,86% osób w opiece. Wskaźnik indeksowy stanu oceny samopoczucia (WIE) dla badanych usamodzielnionych wynosi 0,50, a dla badanych pozostających w opiece 0,58.

Badani mają również wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa, WIE dla osób usamodzielnionych wynosi 0,50 a dla osób w opiece 0,58, w ujęciu procentowym 52,70% usamodzielnionych i 78,57% osób pozostających w opiece spośród badanych ma poczucie bezpieczeństwa w życiu.

Stan zdrowia jest oceniany jako w miarę dobry przez osoby usamodzielnione, gdzie 43,24% osób ocenia go jako bardzo dobry, a 50% badanych jako dobry. Osoby pozostające w opiece stan zdrowia oceniają jako „bardzo dobry” w 57,14% przypadków i jako „dobry” w 35,71% odpowiedzi. WIE dla oceny stanu zdrowia wynosi 0,45 dla usamodzielnionych i 0,50 w grupie osób w opiece. Niżej jest oceniany jest stan psychiczny. WIE dla oceny stanu zdrowia wyniósł dla usamodzielnionych 0,41, a dla osób w opiece 0,49.

Ranking w obu badanych grupach jest podobny: najlepiej jest oceniany poziom samoakceptacji, następnie poczucie bezpieczeństwa, stan zdrowia, a na końcu stan psychiczny. Tu również możemy zaobserwować zjawisko generalnie wyższych ocen wśród osób pozostających w opiece niż u respondentów usamodzielnionych. W tym przypadku trudno stawiać tezy z czym może być to związane, czy z ogólnie pozytywnym nastawieniem do życia, czy też znamionować niższy poziom zadowolenia u osób doświadczających realnych trudności.

Badani, którzy są zadowoleni wymieniają kilka czynników wpływających na poczucie bezpieczeństwa i dobre samopoczucie. Jako czynniki pozytywne wskazują na: pracę, studia, posiadanie domu, poczucie realizacji, mieszkanie, warunki finansowe, związki rodzinne (z rodziną biologiczną: rodzeństwo, własną –mąż/zona, czy zastępczą), dobre relacje z przyjaciółmi i znajomymi, styl życia.

Inną grupą czynników wpływających na wzrost poziomu satysfakcji jest postawa życiowa badanych:

Charakter taki mam, że jestem zadowolona z życia.

Nie mam większych problemów ze sobą, mam silną wolę.

Natomiast w aspekcie negatywnym pojawiają się odpowiedzi odnoszące się do obaw o przyszłość zawodową, finanse, brak mieszkania, brak poczucia bezpieczeństwa czy obawy związane z samym przejściem z opieki do samodzielności.

Inny obszar obaw to zdrowie, niesatysfakcjonujące relacje z rodziną i znajomymi, brak przyjaciół, brak osoby, na którą można liczyć, która byłaby przewodnikiem po dorosłości.

Ja nie mam takiej osoby, niektórzy nie powinni pracować jako wychowawcy, jak nie mają do tego serca. Ja jestem sam.

Ale na przykład jak mam jakieś problemy poważniejsze to nie mówię o tym komuś, w ogóle nie rozmawiam z tym o tym. Twierdzą, że sama sobie z tym poradzę a potem właśnie wychodzi na odwrót i właśnie potem uczę się na własnych błędach (...) czyli brakowało ci umiejętności proszenia o pomoc? O pomoc tak, nie chodzi o rozmawianie, bo ja rozmawiać lubię, ale o pomoc wstydziłam się prosić, że się źle dzieje, że się dzieje źle bo wydawało mi się że powiedzą że jestem nieodpowiedzialna coś takiego.

Młodzież wskazuje także na doświadczenia z przeszłości, które uniemożliwiają czerpanie satysfakcji z życia. Są to trudne doświadczenia z przeszłości, paniczne lęki, traumy z dzieciństwa. To także nieprzepracowany lęk przed ludźmi, brak umiejętności nawiązywania relacji spowodowany traumatycznymi doświadczeniami. Obawy powoduje też konieczność powrotu do środowiska, z którego zostały badane osoby przeniesione do opieki zastępczej

Boję się powrotu do domu, do szwagra, który wychodzi z więzienia.

Nie mam mieszkania, a u matki mnie nic nie czeka. Tam jest jeszcze gorzej niż było 10 lat temu, jako poszliśmy do domu dziecka.

2.5.1 Hobby i czas wolny

Jednym z głównych czynników dobrego samopoczucia jest niewątpliwie możliwość robienia tego, co się lubi. Jak wykazały badania (Tabela nr 15) wielu usamodzielnionych w trakcie przebywania w opiece zastępczej, jak również respondenci pozostający w opiece miało i ma możliwość rozwijania swoich zainteresowań, hobby i uprawiania sportu (57% usamodzielnionych i 54% osób w opiece poświęcało na to dużo czasu), około jedna trzecia respondentów poświęcała na zainteresowania mało czasu, a niewielka (11% usamodzielnionych i 11% w opiece) w ogóle nie zajmowała się żadnym hobby lub sportem. Natomiast wraz z rozpoczęciem samodzielnego życia ta dziedzina aktywności spada i wrażliwość osób, którzy całkowicie rezygnują z zainteresowań. Może to być związane z warunkami finansowymi, jak również brakiem czasu spowodowanym podjęciem pracy lub założeniem rodziny.

W grupie respondentów usamodzielnionych kilka osób nadal ma czas i możliwości kontynuacji swoich zainteresowań, do których należą: sport, wolontariat,

TABELA NR 15 CZAS POŚWIĘCONY NA ZAINTERESOWANIA

Hobby/Sport	Usamodzielnieni obecnie		Usamodzielnieni w czasie gdy przebywali w opiece		W opiece	
	N=74	%	N=74	%	N=28	%
dużo	23	31	42	57	15	54
mało	37	50	24	32	10	36
w ogóle	14	19	8	11	3	10
Razem	74	100	74	100	28	100

motoryzacja, rozrywka, zakupy, komputer, języki, muzyka, spotkania, rysowanie, książki, filmy, taniec, fotografia, praca, siłownia, rower, piłka nożna, dziennikarstwo, fryzjerstwo, wizaż.

W grupie osób pozostających w opiece procentowo liczba badanych posiadających hobby jest większa i tu znajdziemy respondentów z następującymi zainteresowaniami: uroda, fotomodeling, sporty ekstremalne, tunning, piłka nożna, BMX, siłownia, jazda na rowerze, wolontariat, biblioteka, jazda konno, fotografia, rysowanie, motoryzacja, komputer.

Jako hobby wymieniono też odpoczywanie w domu, spotkania ze znajomymi czy oglądanie telewizji.

Z drugiej strony dla części młodych osób hobby to działania, które można zakwalifikować jako pracę lub podnoszenie kwalifikacji zawodowych: praca, nauka, fryzjerstwo, warsztaty dziennikarskie, kursy językowe, praca dorywcza, kurs prawo jazdy.

Oznacza, że młodzież pozostająca w opiece aktywniej niż usamodzielnieni wychowankowie wykorzystuje czas na zdobywanie nowych doświadczeń. Powody, dla których tak jest zostały wymienione powyżej.

2.5.2 Związki i relacje społeczne

W trudnych chwilach badani szukają pomocy w rozmowie (Tabela nr 16) i najczęściej są to partnerzy badanych (chłopak, dziewczyna, narzeczoncy) rzadziej wspominają wychowawcę, tutora z PCPR, babcię lub ciocię, rodzinę zastępczą, opiekuna usamodzielnienia, pedagoga lub dyrektora.

Opracowano wskaźnik indeksowy pomocy (WIP). W grupie respondentów usamodzielnionych w odniesieniu do wsparcia ze strony partnerów WIP jest najwyższy i wynosi 0,42. Kolejna kategoria to znajomi, WIP wynosi dla tej kategorii 0,39. WIP dla oceny wsparcia opiekuna usamodzielnienia osiąga 0,28 punktu, co może wskazywać na wycofywanie się opiekuna z kontaktów i relacji pomocowych po rozpoczęciu samodzielnego życia. Można też tłumaczyć tak niski WIP dla opiekuna usamodzielnienia tym, że rolę osób wspierających od samego początku przejęli znajomi lub partnerzy a opiekun usamodzielnienia nigdy nie był wysoko oceniany jako osoba wspierająca.

TABELA NR 16 OSOBY, Z KTÓRYMI BADANI ROZMAWIAJĄ W CIĘŻKICH CHWILACH

Z kim rozmawiasz, kiedy jest Ci smutno lub ciężko	Usamodzielnieni		W opiece	
	Wskazania	%	Wskazania	%
przyjaciół	23	27	11	33,33
znajomy	11	13	4	12,12
rodzeństwo	17	20	6	18,18
rodzina	12	14	3	9,09
inni	21	25	9	27,27
Razem	84	100	33	100

Badanie wykazało też, że w przypadku osób usamodzielnionych ważną rolę odgrywa rodzeństwo i kontakty z nim utrzymywane (WIP równa się 0,32). Lista rankingowa wspierających dla grupy respondentów usamodzielnionych oznacza w kolejności zaangażowanie i pomoc przede wszystkim partnerów, znajomych, rodzeństwa i rodziny zastępczej.

Bardzo małą rolę odgrywają tu reprezentanci innych instytucji. Najniższy współczynnik WIP w grupie usamodzielnionych odnosi się do nauczycieli (0,03), osób należące do tego samego Kościoła (0,04) i kadry w placówce (0,07), pracowników socjalnych (0,13), dalszych krewnych (0,13).

Dla respondentów pozostających w opiece ranking ten wygląda nieco odmiennie: opiekun, znajomi, rodzeństwo, rodzina zastępcza.

W tej grupie najniższe wartości WIP dotyczą: osób należących do tego samego Kościoła (0,06), kadry z innych organizacji i nauczycieli (0,11), partnerów (0,17) i krewnych (0,16). Kolejnym wnioskiem może być stwierdzenie, że działalność innych organizacji działających na rzecz osób w opiece zastępczej nie jest powszechnie dostępna.

Pomoc świadczona w trudnych sytuacjach (tabela nr 24, Aneks nr 3) dla osób usamodzielnionych jest przede wszystkim oparta na towarzyszeniu: słuchaniu, byciu, rozmawianiu (47 wskazań) oraz na konkretnej pomocy (23 wskazania). Dla badanych pozostających w opiece ważna jest również pomoc oparta na towarzyszeniu (18 wskazań).

2.5.3 Relacje z rodziną biologiczną

Niska ocena i zaangażowanie rodziny i krewnych zostało również potwierdzone w kolejnym pytaniu dotyczącym relacji (Tabela nr 21). Większość badanych (38% usamodzielnionych i 43% osób w opiece) zarówno usamodzielnionych, jak i będących nadal w opiece zastępczej ocenia swoje relacje z rodzicami biologicznymi jako „ani dobre, ani złe”, podobnie jak relacje z dalszą rodziną (62% usamodzielnionych oraz 43% w opiece).

Jako „bardzo dobre” relacje z rodziną wskazuje 33% badanych usamodzielnionych i 26% badanych w opiece, z dalszą rodziną „bardzo dobre” relacje ma 17% badanych usamodzielnionych i 32% badanych w opiece.

Relacje określone jako „nie dobre” występują u 29% badanych usamodzielnionych i 25% badanych w opiece.

To może wskazywać, że poprawa relacji z rodzicami biologicznymi może nastąpić w okresie usamodzielnienia, natomiast relacje z dalszą rodziną i jej rola na ogół nie ulegają zmianie, chociaż zdarzają się wspomniane wcześniej przypadki relacji bardzo dobrych i dużej pomocy.

Charakter pomocy okazywanej przez rodzinę biologiczną przybiera różne formy (tabela nr 25, Aneks nr 3) i może to być pomoc finansowa, wsparcie emocjonalne, wsparcie w sytuacjach kryzysowych lub też tylko podtrzymanie kontaktu.

2.5.4 Trudne obszary

Odpowiedź na pytanie o to, co najbardziej denerwuje respondentów w życiu, usamodzielnieni badani potraktowali to jako sposobność do opowiadania o różnych zmartwieniach, zarówno dotyczących własnej sytuacji finansowej, zawodowej, rodzinnej, jak i szerszych problemów natury egzystencjalnej. Dlatego też, aby przedstawić te wypowiedzi wprowadzono kilka kategorii dla rodzajów pojawiających się problemów:

TABELA NR 17 OCENA RELACJI Z RODZICAMI BIOLOGICZNYMI I DALSZĄ RODZINĄ

Jakie masz obecnie relacje z	Ocena	Usamodzielnieni		W opiece	
		Wskazania	%	Wskazania	%
Twoimi rodzicami biologicznymi	bardzo dobre	16	33	6	26
Twoimi rodzicami biologicznymi	ani dobre ani złe	18	38	10	43
Twoimi rodzicami biologicznymi	nie dobre	14	29	7	30
Razem		48	100	23	100
Dalszą rodziną	bardzo dobre	12	17	9	32
Dalszą rodziną	ani dobre ani złe	45	62	12	43
Dalszą rodziną	nie dobre	15	21	7	25
Razem		72	100	100	100

Pieniądze i praca: brak zadowalającej mnie pracy, brak pieniędzy i dachu nad głową, mało pieniędzy, niemożność pójścia do pracy, za małe mieszkanie, brak pracy, finanse, brak bezpieczeństwa finansowego, rachunki, brak środków finansowych, ubóstwo, praca niezgodna z wykształceniem.

Relacje społeczne: potrzeba dzielenia więcej czasu z rodziną, choroby dzieci, konflikty z partnerami, samotność, brak rodziny, brak kontaktu z rodzi-

na, mało znajomych. To także problemy dotyczące braku umiejętności budowania relacji: nie umiem współżyć z rodziną, brak bliskości w rodzinie. Obawy dotyczące świata zewnętrznego, badani wskazywali na uprzedzenia w podejściu do ludzi wychowywanych w domach dziecka, opiece zastępczej, ludzką zawiść, kłamliwość, ogólna sytuacja w Polsce. Obawy dotyczące skutków swoich doświadczeń życiowych: wchodzenie w życie bez przygotowania, bezradność, trudność w pogodzeniu się z przeszłością, choroby. Niestabilna sytuacja mieszkaniowa: fakt iż mogę nie uzyskać mieszkania, częste przeprowadzki, złe warunki mieszkaniowe, mogę nie utrzymać mieszkania. Są też osoby, których nic nie denerwuje w życiu: nic mnie nie smuci, nie ma nic takiego.

2.5.5 Życie w opiece vs. samodzielność

Tam czulem się bezpiecznie, a teraz jestem samodzielny.

Bardzo ciekawym pytaniem jest pytanie dotyczące największej różnicy między życiem samodzielnym a życiem w opiece zastępczej, tak jak była doświadczona, lub w przypadku osób pozostających w opiece, tak jak ją sobie wyobrażają (Tabela nr 18).

W większości przypadków respondenci, tak usamodzielni, jak i pozostający w opiece, doświadczają przejścia z opieki do samodzielności jako uzyskania niezależności, swobody i możliwości samo decydowania i w tej kategorii pojawia się najwięcej wskazań. Drugą kategorię stanowią odpowiedzi koncentrujące się na przemianie całej sytuacji życiowej związanej z odpowiedzialnością, dojrzałością, podjęciem pracy i założeniem rodziny. Niewiele odpowiedzi skupionych jest na problemach, jeżeli takie się pojawiły, to dotyczyły głównie braku bezpieczeństwa, problemów finansowych, braku pracy lub tęsknoty za rodzeństwem, które zostało w opiece. Sporadyczne wypowiedzi podkreślały, że właściwie nie ma żadnej różnicy pomiędzy samodzielnym życiem a życiem w opiece. Dla badanych pozostających w opiece usamodzielnienie postrzegane jest głównie jako rozpoczęcie życia samodzielnego i swoboda, rzadko respondenci wspominają o odpowiedzialności, co wynika z braku doświadczenia.

2.5.6 Samorozwój

Osoby biorące udział w badaniu mają poczucie osiągnięć i rozwoju (Tabela nr 28, Aneks nr 3) w zależności od potencjału indywidualnego i osobistych potrzeb. Badani są w stanie wymienić swoje osiągnięcia, co stanowi dowód na pracę i wysiłek jaki jest podejmowany przez nich i na świadome działania, które zostają uwieńczane sukcesem. Najczęściej respondenci

wymieniają osiągnięcia związane z nauką i rozwojem (51 wypowiedzi), na następnym miejscu są osiągnięcia związane ze zmianą postaw i rozwojem osobistym (19 wypowiedzi), kształtowaniem relacji z innymi (15 wypowiedzi), pracą zawodową (14 wypowiedzi). W kategorii „różne” pojawiają się osiągnięcia dotyczące zdrowia, sprecyzowania planów, zmianą otoczenia, radzenia sobie. W przypadku osób pozostających w opiece, ze względu na mniejszą liczbę respondentów, liczba wymienianych osiągnięć jest mniejsza i dotyczy głównie aspektów związanych z edukacją, zainteresowaniami, podejściem do życia (np. brak uzależnień, oszczędność).

Tylko jedna osoba badana powiedziała wprost, że nie cieszy się żadnymi osiągnięciami, prawdopodobnie dlatego, że nie potrafi ich wskazać.

TABELA NR 18 RÓŻNICA MIĘDZY ŻYCIEM W OPIECE ZASTĘPCZEJ A ŻYCIEM SAMODZIELNYM

Usamodzielnieni	Wskazania dla Usamodzielnionych	W opiece
Samodzielność, swoboda, zaangażowanie we własne sprawy, swoboda i wolność, jestem w 100% samodzielną, niezależność finansowa, samodzielność a wcześniej wszystko na tacy, samodzielność decyzyjna, uniezależnienie	Około 65 wskazań	czas dla siebie, samodzielność, nic nie podają pod nos samodzielność – 19 swoboda – 2 odpowiedzialność – 3
Problemy, brak wolnego czasu, brak bezpieczeństwa, problemy finansowe, brak pracy	Około 11 wskazań	
Zmiana środowiska w którym żyję, dojrzałość, odwaga, inne podejście do życia, praca i dziewczyna, rodzina, odpowiedzialność, brak obowiązków z dużą rodziną, mniejsze spożycie alkoholu, praca	Około 12 wskazań	znajdowanie pracy, ktoś mnie utrzymuje i mi coś daje, brak wsparcia, opieka, brak samodzielności
wydatki, bez różnicy, większa samodzielność w domu dziecka	Około 5 wskazań	brak rodziców

Wszystkie te odpowiedzi wskazują, że problemy i trudności osób usamodzielnionych niewiele się różnią od zmartwień wszystkich dorosłych. Uzasadnienie sytuacji i zdarzeń powodujących zdenerwowanie jest ogromnie zróżnicowane i odnosi się do osobistych sytuacji respondentów.

Respondenci pozostający w opiece swoje odpowiedzi dotyczące tego co ich denerwuje bardziej generalizują i mają one mniej indywidualny charakter. Dotyczy za równo sytuacji w kraju, jak i osobistych doświadczeń i przeżyć, takich jak śmierć bliskich, pobyt w opiece zastępczej, brak rodziny, mała akceptacja w Polsce dla osób mających doświadczenie opieki zastępczej. Odnoszą się również do samooceny – wskazania na brak samozaparcia, głupota, bezradność, lenistwo (Uzasadnienie w Tabeli nr 27, Aneks nr 3)

Głównym czynnikiem osiągnięć według badanych są przede wszystkim postawy własne i wysiłek włożony w osiągnięcie celów (Tabela nr 29, Aneks nr 3). Rzadziej respondenci wspominają rolę i pomoc innych, uznając je za normalne na pewnych etapach życia lub też wskazują na pomoc materialną. W kilku przypadkach pojawiły się odpowiedzi ukazujące motywację do osiągnięć jako pomoc innym np. „chcę być wzorem dla siostry”, jako szansa na lepsze życie.

2.5.7 Rodzina i rodzicielstwo

Kolejna część pytań zawartych w badaniu miała na celu poznanie opinii i odczuć respondentów związanych z rodziną i rodzicielstwem.

Mówiąc o rodzinie (Tabela nr 30, aneks nr 3) młodzi ludzie biorący udział w badaniu, zarówno usamodzielnieni, jak i pozostający w opiece głównie koncentrują się na pozytywnych emocjach.

Dla kilku badanych rodzina kojarzy się głównie z domem, miejscem, ciepłem i stabilizacją, jednakże najczęściej rodzina utożsamiana jest z bliskimi osobami i relacjami opartymi na miłości, zaufaniu, radości, towarzystwie mamy, taty, dzieci. Inni respondenci wskazują na aspekty związane z uczuciami i emocjami jak bycie docenionym, szczęśliwym, poczucie bliskości emocjonalnej, zaufanie, poświęcenie i odnoszenie się do siebie z szacunkiem.

W odniesieniu do obrazu „rodziny” należy podkreślić, że nie pojawiły się tu żadne negatywnie nacechowane skojarzenia, i że jest to koncepcja jednoznacznie pozytywna, mimo że nie zawsze skutkuje potrzebą tworzenia rodziny własnej, co widać w odpowiedziach dotyczących wizji badanych w roli rodzica.

W przypadku pytań dotyczących „bycia rodzicem” odpowiedzi są już bardziej zróżnicowane (Tabela nr 31, Aneks nr 3). Większość badanych ma pozytywne odczucia związane z „byciem rodzicem”, niemniej jednak pewna liczba badanych osób twierdzi, że czuła się niepewnie w tej roli, odczuwa strach przed rodzicielstwem lub wręcz twierdzi, że nie chce być rodzicem.

Dobre uczucia odnośnie rodzicielstwa wyrażane są poprzez stwierdzenia: „będę dobrym rodzicem”, „myślę, że dam radę”, „będzie dobrze” (32 wskazania). Tu również niektórzy respondenci mówią, że to jeszcze nie jest ten etap, na którym się myśli i zakłada rodzinę. Spora grupa respondentów usamodzielnionych mówi wprost, że nie myśli jeszcze o posiadaniu dzieci, nie planuje posiadania dzieci lub ma mieszane uczucia związane z rodzicielstwem, niemniej jednak „jak to się stanie, to dam radę”.

Oczywiście w obu przypadkach odpowiedzi miały charakter bardziej deklaracyjny, ani badani, ani nikt inny nie jest w stanie przewidzieć, jakie rodziny będą tworzyć, jakie będą efekty oraz jakimi rodzicami się staną.

2.5.8 „Wychowywałem się w opiece zastępczej” - różne aspekty dorastania w pieczy zastępczej.

Jeżeli analizujemy reakcje z jakimi badani spotykają się ze strony innych, kiedy dowiadują się, że badany był lub jest wychowankiem opieki zastępczej to są one bardzo zróżnicowane i można stwierdzić, że właściwe stereotypowe (Tabela nr 32, Aneks nr 3).

Bardzo często ludzie reagują współczuciem, empatią lub okazaniem litości. Często okazują zdziwienie, podziw, niedowierzanie, zakłopotanie. Mają też

wiele pytań nt. opieki zastępczej, co może być interpretowane tym, że jednak nie często spotyka się osoby wychowywane w opiece zastępczej oraz że wychowanek opieki zastępczej kojarzy się z sieroctwem, podczas, gdy w sytuacji polskiej, mamy do czynienia głównie z sieroctwem społecznym.

Inna grupa reakcji obejmuje reakcje określane przez badanych jako „normalne”, nie związane z żadnymi przykrymi konsekwencjami, jak mówi jeden z badanych „nikt mnie nie skreśla”. Część respondentów uważa, że reakcje na nich mają głównie wydźwięk negatywny „patrzą dziwnie, tak jak bym zrobiła coś złego”, „szufladkują”, „dogadują i obgadują”, „robi się niezręcznie” lub „ludzie tego nie rozumieją”.

Jest też pewna liczba reakcji, których nie można przypisać żadnego pozytywnego lub negatywnego wydźwięku, w postaci „nie mówię o tym”, „obracam się wśród siebie podobnych”, „nie zwracam na to uwagi”.

Reakcje bardzo negatywne występują w wypowiedziach badanych rzadziej niż pozostałe, tak że trudno tu mówić o negatywnej stereotypizacji osób przebywających w opiece zastępczej.

Pytani o dobre strony wychowywania się w opiece (Tabela nr 33, Aneks nr 3) badani najczęściej podkreślają aspekt pomocy, w tym pomocy materialnej i finansowej, np. w uzyskaniu mieszkania, wsparcie finansowe, bezpieczeństwo fizyczne (38 wypowiedzi osób usamodzielnionych i 29 wypowiedzi osób pozostających w opiece).

Dla respondentów usamodzielnionych pozytywne aspekty są również związane z rozwojem i nauką, lepszym startem, większymi możliwościami niż w środowisku pochodzenia (33 wypowiedzi).

Duża liczba wypowiedzi osób biorących udział w badaniu podkreśla takie aspekty jak „lepsze warunki życia”, „ktoś o mnie dbał”, „możliwość nauczania się umiejętność docenienia dobra i miłości”, „zdolność życia z ludźmi”, „dziś jestem normalnym człowiekiem” (33 osoby usamodzielnione i 18 osób w opiece).

Oczywiście wśród wypowiedzi pojawiały się również te, które podkreślały, że nie ma żadnych dobrych stron opieki zastępczej.

Można zatem wnioskować, że poza indywidualnymi przypadkami, respondenci potrafią dostrzegać pozytywne aspekty opieki i je doceniać, jak również można sądzić, że w większości przypadków opieka zastępcza spełnia przynajmniej część swoich zadań w zakresie pomocy, ułatwienia samodzielności, rozwoju, a w niektórych (całkiem licznych) przypadkach spełnia również funkcje w zakresie kształtowania relacji, postaw i zaspokajania potrzeb przynależności i bliskości.

Badani wskazują również na złe strony opieki zastępczej (Tabela nr 34, Aneks nr 3). W odpowiedziach na to pytanie występuje znaczna różnica między wypowiedziami osób usamodzielnionych i osób pozostających w opiece.

Duża liczba wypowiedzi dotyczy przede wszystkim poczucia utraty bliskości i kontaktów z rodziną i znajomymi oraz tęsknoty z tym związanej. Do tej samej kategorii należą wypowiedzi mówiące o braku rodziny i braku akceptacji, braku ciepła, tęsknoty za prawdziwą matką, ale również poczucia zależności od innych, izolacji, braku miłości.

Negatywne oceny dotyczą zjawisk występujących w instytucji. Badani oceniają opiekę zastępczą jako miejsca gdzie występuje nadopiekuńczość, porównywanie rodziny zastępczej do rodziny biologicznej, ograniczenia,

kontrola, brak czasu wolnego, złe towarzystwo, znęcanie się psychiczne i fizyczne, brak zainteresowania ze strony opiekunów, agresja, alkohol, „prawo silniejszego”, chaos, niekompetencja kadry, okradanie, brak spokoju.

Jedną z ciekawszych wypowiedzi dotyczy języka i respondent mówi, że nie podoba mu się *kiedy rodziców nazywa się opiekunami a dzieci wychowankami*.

10 badanych usamodzielnionych oraz 3 badanych w opiece stwierdziło wprost, że nie ma złych stron.

Analiza złych stron pieczy zastępczej pokazuje, że obszarem największej traumy i szoku emocjonalnego jest etap przechodzenia z domu do opieki zastępczej. Mimo trudnej sytuacji w domu biologicznym badani tęsknią za domem, rodziną, bliskimi. Tęsknota ta nie ma związku z odpowiedziami, że z rodzina biologiczna nie podtrzymuje więzi z badanymi po ich przejściu do opieki zastępczej i okazuje im wsparcia.

Dla wielu badanych opieka zastępcza nie oferuje uczuć i ciepła, nie jest zindywidualizowana a grupowa, brak w niej miejsca na więzi, miłość i bliskość. Opieka zastępcza związana też jest z przebywaniem w jednym budynku młodych ludzi o różnych postawach, oczekiwaniach i stylach życia, co często prowadzi dyskomfortu w życiu codziennym.

Mówiąc o trudnościach młodzi ludzie wskazali trudności w kontaktach z wychowawcami. Dotyczy to również rodzin zastępczych, które w większości przypadków są chwalone za wsparcie, miłość i przygotowanie do życia, ale w niektórych oceniane jako forma zarabiania na podopiecznych.

Dla osób biorących udział w badaniu ważne jest, aby być postrzeganym przez inne osoby przede wszystkim dobrze (23 wskazania osób usamodzielnionych i 11 wskazań osób w opiece), jako zwykły człowiek „jak każdy inny dzieciak z normalnej rodziny”. Ważne też jest, aby być odbieranym jako osoba samodzielna, niezależna (12 wskazań), zdecydowana, silna, ambitna (14 wskazań), mądra (6 wskazań), ale również miła i sympatyczna (8 wskazań), pomocna (4 wskazania) i rzadziej jako osoba – fajna, szczęśliwa (Tabela nr 35 Aneks nr 3).

2.6 Plany na przyszłość

Ostatnia część badania miała na celu poznanie planów, oczekiwań i oceny dokonania osób w opiece zastępczej. Respondenci chętnie odpowiadali na tego typu pytania i tylko 11 osób stwierdziło, że nie miało żadnych planów, a w kilku przypadkach brak jest odpowiedzi na to pytanie. Pozostałe osoby najczęściej wspominały o planach związanych z edukacją, skończeniem nauki, studiów, szkoły, praktyk (38 wskazań), znalezieniem dobrej pracy (18 wskazań), życiem w dobrych warunkach, na dobrym poziomie ekonomicznym (14 wskazań), założeniem rodziny (14 wskazań), zdobyciem i utrzymaniem mieszkania (11 wskazań), samowystarczalnością (6 wskazań).

Warto zwrócić także uwagę na obawy związane z przyszłością i planowaniem, które pojawiają się w deklaracjach respondentów, jak na przykład obawa, aby „nie skończyć tak, jak rodzice”, czy strach przed odpowiedzialnością.

W większości przypadków plany te są zrealizowane w pełni, lub są w trakcie realizowania, tylko 16 osób stwierdza wprost, że nie udało się nic zrealizować. Pojawiają się także wskazania, że za plany życiowe odpowiada rodzina, a badani nie decydował o nich, czy też, że życie zweryfikowało wszystkie plany badanego.

Rodzaj pomocy, o którym badani mówią w pierwszej kolejności w odniesieniu do realizacji planów, to pomoc finansowa (36 wskazań, np. pomoc w utrzymaniu, ale i dofinansowanie na start firmy). Inne formy pomocy, której przydatność badani wysoko oceniają dotyczy pomocy w uzyskaniu mieszkania, pomocy w trudnych sytuacjach życiowych w postaci rozmowy, poradenia się, wysłuchania. Wątek niedostatecznego wsparcia emocjonalnego jest często podnoszony przez badanych, którzy mają poczucie, że ten typ wsparcia nie jest wystarczający lub wręcz nie istnieje. Wskazywana, jako pożądana, jest także pomoc w obszarze doradztwa zawodowego i poszukiwania pracy i w sprawach urzędowych.

Osoby badane pozostające w opiece wiedzą, że do osiągnięcia i realizacji swoich zamierzeń jest potrzebna przede wszystkim ciężka praca (27 odpowiedzi)

Aby je (plany) zrealizować będzie trzeba ciężko pracować.

W przypadku pomocy, którą badani w opiece uznają za potrzebną pojawiają się odpowiedzi zróżnicowane od deklaracji typu „nie wiem czy bym potrzebował pomocy”, „nie chcę żadnej, chciałabym osiągnąć moje zamierzenia sama”, „nie potrzebuję pomocy”, po pomoc finansową (13 wypowiedzi), wsparcie emocjonalne (10 wypowiedzi), pomoc w uzyskaniu mieszkania (4 wypowiedzi), pomocą w nauce (8 wypowiedzi) oraz odnoszące się do pomocy instytucjonalnej z ośrodków pomocy społecznej lub powiatowych centrów pomocy rodzinie.

Kolejne z pytań dotyczyło dalszych planów respondentów usamodzielnionych i pozostających w opiece. To co najistotniejsze dla tej części badania, to fakt, że większość młodych ludzi biorących udział w wywiadach nie miała żadnych problemów ze wskazaniem i zdefiniowaniem swoich osiągnięć i planów na przyszłość, brak odpowiedzi lub odpowiedzi „nie mam planów”, „nie chcę się uczyć”, „bez z mian” pojawiają się sporadycznie.

Plany i to bardzo skonkretyzowane pojawiają się we wszystkich kategoriach, to znaczy odnośnie edukacji, pracy, relacji z innymi oraz zdrowia, a odpowiedzi są na ogół bardzo konkretne i ściśle związane z sytuacją indywidualną, na przykład „rzucić palenie”, „uczęszczać na siłownię”, „znaleźć pracę za 4000 złotych”, „praca w Sanepidzie”, „zostać posłem”, „podjąć pracę w ośrodku terapeutycznym”, „zostać profesorem socjologii”, „zdać maturę”.

W przypadku planów zawodowych, to najczęściej badani mówią o stabilnej pracy, pracy w wyuczonym zawodzie, dobrze płatnej lub prowadzeniu własnej firmy.

W odniesieniu do planów związanych z relacjami, to najczęściej deklarują chęć założenia rodziny, posiadania partnera, dzieci.

2.5.9 Najważniejsze doświadczenia po rozpoczęciu samodzielnego życia

Kolejne pytanie dotyczyło najważniejszego doświadczenia po rozpoczęciu samodzielnego życia.

W tym przypadku prawie 20 wypowiedzi dotyczy samodzielności i zderzenia się z nową sytuacją. Kolejnym ważnym doświadczeniem jest w opinii respondentów podjęcie pracy, szkoły lub rodzicielstwem. Pozostałe wypowiedzi mają charakter indywidualnych doświadczeń obejmujących zarówno smutne i przykre aspekty dorosłości jak śmierć bliskich, doświadczenie biedy i samotności, ale również

te pozytywne dotyczące poczucia bycia kimś wartościowym, poznawania ludzi. W tej kategorii znajdują się doświadczenia prozaiczne typu założenie konta w banku, jak również momenty wielkie jak doświadczenie bycia dobrą matką. Trudno przeprowadzać generalizację, acz w większości przypadków jako najważniejsze doświadczenia po rozpoczęciu samodzielności są wskazywane doświadczenia pozytywne.

W odniesieniu do osób pozostających w opiece postawiono pytanie czego chcieliby się dowiedzieć od osób usamodzielnionych. Pytanie kierowane pod ich adresem może posłużyć jako wskazówka, czego najbardziej obawiają się respondenci pozostający w opiece. Odpowiedzi pokazują również, jak istotne byłoby zapewnienie kontaktu i wymiany doświadczeń między byłymi i obecnymi wychowankami opieki zastępczej.

Natomiast warto tutaj zauważyć, że część osób opuszczających pieczę zastępczą nie chce wracać do okresu pobytu w opiece i identyfikować się jako ci, którzy doświadczyli opieki zastępczej. Inny problem to powielanie nie najlepszych wzorców usamodzielnienia. Ci wychowankowie opieki zastępczej, którzy prowadzą satysfakcjonujące życie rzadko podtrzymują kontakt z kolegami i koleżankami, których ścieżki życia są pogmatwane, „którym się nie udało”. Po radę do nich nie trafi osoba, która przeżywa trudności.

Najczęstsze pytania osób pozostających w opiece skierowane do osób usamodzielnionych dotyczyły tego, jak sobie poradzić z usamodzielnieniem, który jego etap był najtrudniejszy, gdzie szukać pomocy w usamodzielnieniu. Pytania dotyczyły też obecnego życia usamodzielnionych. Paru badanych nie chce o nic pytać starszych kolegów, uznając, że samemu do wszystkiego trzeba dochodzić (5 wskazań).

Z kolei osoby usamodzielnione biorące udział w badaniu miały możliwość podzielić się swoim doświadczeniem i skierować, na podstawie swojego procesu usamodzielnienia, wskazówki wobec osób pozostających w opiece.

Na podstawie tych wypowiedzi powstała lista (Tabela nr 36, Aneks nr 3) osobistych i serdecznych komunikatów, które w aneksie postanowiono przytoczyć w całości, żeby zaprezentować ich różnorodność i zachować indywidualny i niepowtarzalny charakter komunikacji pośredniej.

Na końcu badania pojawiły się pytania z prośbą o komentarz do samych badań lub możliwość wypowiedzenia opinii lub poruszenia spraw, które nie pojawiły się podczas wywiadu. Komentarzy nie było wiele i dotyczyły przede wszystkim trudności w utrzymaniu kontaktu z opiekunami po okresie usamodzielnienia, braku zaangażowania opiekunów, potrzeby wsparcia kogoś, kto daje przykład i ukierunkowuje oraz ustawicznego szkolenia personelu instytucji opieki. Pozostałe komentarze dotyczyły braku zindywidualizowanego badania sytuacji respondenta, pojawiła się uwaga o tym, że to bardzo dobre i potrzebne badanie i uwaga, że część pytań była trudna ocenie respondenta. Listę komentarzy i uwag, zamieszczono również w postaci całościowej w Tabeli nr 57, Aneks nr 3. Na zakończenie należy podkreślić, że w niektórych przypadkach – głównie dotyczy to osób usamodzielnionych - pojawiają się odpowiedzi, w których respondenci wspominają o pomocy w procesie usamodzielniania ze strony konkretnych instytucji, organizacji lub osób. Takich wypowiedzi nie jest wiele, ale wskazują one na fakt, że proces usamodzielniania może być lepszy, łagodniejszy, jeśli taka po-

moc się pojawi. Respondenci wspominają następujące instytucje ośrodki pomocy społecznej, Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie, tutora w Warszawskim Centrum Pomocy Rodzinie, swoją rodzinę zastępczą, możliwość zamieszkania w mieszkaniu usamodzielnienia, mentora. Te odpowiedzi posłużyły jako wskazówka do szukania „dobrych praktyk” w zakresie przygotowania do samodzielnego życia. Jednakże niewielka liczba tego typu wypowiedzi wskazuje, że nie są to formy pomocy powszechnej i standardowej dla ogólnopolskiego systemu opieki nad osobami opuszczającymi opiekę zastępczą. Brak częstszych wskazań tego typu może być również interpretowany w ten sposób, że forma pomocy udzielanej jest tak naturalna, iż respondenci nie zwrócili na nią szczególnej uwagi. Aczkolwiek wyniki badań tego nie potwierdzają takiego wyjaśnienia. Badani nie wskazują na konkretne działania czy programy, w których brali udział, i dotyczy to zarówno usamodzielnionych badanych, jak i badanych pozostających w opiece zastępczej. W stosunku do nich można się również zastanowić, dlaczego mają taki wysoki wskaźnik optymizmu, wiary we własne umiejętności i przekonanie, że są dobrze przygotowani do samodzielnego życia.

3. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W kwestionariuszu wywiadu uwzględniono kilka zmiennych niezależnych dotyczących wieku, płci, miejsca zamieszkania respondentów w momencie rozpoczęcia i momencie zakończenia opieki zastępczej, typu opieki zastępczej, wykształcenia, związków i liczby dzieci, rodzaju wykonywanej pracy i typu zatrudnienia. Poza funkcją informacyjną dającą ogólny obraz badanych nie można jednoznacznie stwierdzić istnienia związku między zmiennymi niezależnymi a rodzajem odpowiedzi. Związane jest to z dwoma czynnikami. Po pierwsze nie udało się zachować badaczom proporcje między respondentami ze względu na miejsce zamieszkania (w badaniu udział wzięli przede wszystkim mieszkańcy dużych miast), jak i ze względu na rodzaj opieki zastępczej (tu dominują respondenci z placówek opiekuńczo-wychowawczych). Wynika to oczywiście ze sposobu przeprowadzenia badania i możliwości i preferencji badaczy. Po drugie, w sytuacji kiedy udało się zachować pewne proporcje między zmiennymi niezależnymi, po analizie wyników można stwierdzić, że nie ma istotnego związku między płcią, wykształceniem czy liczbą lat spędzonych w opiece a uzyskanymi wynikami.

We własnej ocenie osoby usamodzielnione uważają się za przygotowane do życia samodzielnego. Najwyżej oceniają swoje umiejętności i wiedzę z zakresu higieny osobistej, tworzeniu znajomości oraz zapobieganiu nadużywaniu narkotyków i alkoholu, najniżej natomiast oceniają wiedzę i umiejętności dotyczące tworzenia budżetu domowego, gotowania, czy kontaktów z instytucjami.

Pomoc od osób zaangażowanych w proces usamodzielniania, którą otrzymują usamodzielniających się wychowankowie opieki zastępczej to pomoc praktyczna, nastawiona na rozwiązywanie konkretnych problemów niż wsparcie emocjonalne, wzmacniające poczucie wiary w siebie. Jest to efektem skoncentrowania się w procesie usamodzielniania na potrzebach i umiejętnościach praktycznych. Badani uznali, że etap usamodzielniania jest tym, na którym szczególnie ważne jest poczucie bliskości, pomoc drugiego człowieka – rodziny, znajomych, opiekuna, wsparcie psychiczne i czas na rady i rozmowy.

Pomoc finansowa w ocenie badanych nie jest wystarczająca. Nie wystarcza zwłaszcza pomoc na kontynuowanie nauki i jeśli nie towarzyszy jej zatrudnienie lub wsparcie finansowe, wychowanek nie ma możliwości dalszego uczenia się. W ocenie badanych przejście do samodzielnego życia często wiąże się z obniżeniem statusu materialnego, standardu życia i depriacją niektórych potrzeb, w porównaniu ze stanem w jakim przebywał respondent w opiece zastępczej. Głównym źródłem utrzymania dla badanych osób usamodzielnionych jest pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki oraz zatrudnienie, niewielka grupa respondentów utrzymuje się głównie dzięki zasiłkom socjalnym lub jest utrzymywana przez rodzinę. Nie mniej jednak respondenci racjonalnie dysponują dochodami, głównie ograniczając wydatki i praktycznie nie posiadają długów, na ogół problemy finansowe są związane z kosztami utrzymania mieszkania. Większość badanych mieszka w mieszkaniach socjalnych lub komunalnych, których największym problemem jest standard wyposażenia lub warunki sanitarne. Badani zwracają uwagę na długi czas oczekiwania na mieszkanie komunalne lub socjalne. Bolączką jest niedostatek zasobów mieszkaniowych gmin a także niski standard mieszkań proponowanych usamodzielniającym się wychowankom opieki zastępczej. Badani potrafią wskazać korzyści wynikające z opieki zastępczej, jak opieka i bezpieczeństwo, dobre warunki mieszkaniowe w opiece. Jako problematyczne są przez badanych wskazywane następujące czynniki związane z pobytem w opiece zastępczej brak bliskich (rodziny i znajomych), oderwanie od korzeni, trudności w nawiązywaniu bliskich relacji.

4. REKOMENDACJE

Aby proces usamodzielnienia był efektywny, powinien w sposób najpełniejszy zbliżyć się do podobnego procesu zachodzącego w rodzinie. Należy uwzględnić indywidualną sytuację młodego człowieka. Okres przygotowania do usamodzielnienia bardzo często związany jest z równoczesnym rozpoczęciem ostatniego etapu edukacji, co rodzi dodatkowy stres, niepokój i dyskomfort, szczególnie że do kontynuowania edukacji po rozpoczęciu procesu usamodzielnienia konieczna jest aktywność zawodowa (podjęcie pracy i uzy-

skanie stałego dochodu), bowiem pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki jest zbyt niska. Odpowiedzią na ten postulat jest zapis w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w art. 37 umożliwiający przebywanie w pieczy do 25 roku życia zastępczej wychowanka kontynuującego naukę.

Usamodzielnienie i przeprowadzka do nowego mieszkania nie powinna kończyć relacji wychowanka z osobami z opieki zastępczej lecz podobnie jak w rodzinie należy umożliwić osobom usamodzielnionym dalszy kontakt i wsparcie np. w zakresie planowania budżetu. Nie można ustawowo zadekretować tworzenia więzi pomiędzy wychowankiem a opiekunem, ale to właśnie więzi i wsparcia najbardziej brakuje respondentom.

Proces usamodzielnienia jest związany z podejmowaniem wielu formalnych kroków przez osoby usamodzielniające się z opieki zastępczej. Jednocześnie wiedza z zakresu funkcjonowania instytucji i administracji publicznej wśród wychowanków jest niewysoka. Konieczne jest prowadzenie warsztatów przygotowujących do samodzielnego kontaktów z instytucjami, czy przekazanie wiedzy, które instytucje są odpowiedzialne za poszczególne dziedziny życia. z badań wynika, że młodzież opuszczająca opiekę zastępczą ma wiele obaw co do przyszłości i trudności w samodzielnym załatwianiu wszystkich formalności. Natomiast dopóki młody człowiek sam się nie zainteresuje problemem i nie zapyta, to właściwie nie wiadomo kto i jak ma mu pomóc.

Proces usamodzielnienia powinien mieć bardziej elastyczny charakter i być wydłużony, rozpocząć się co najmniej na rok przed ukończeniem 18 roku życia. Również kontakt z byłym podopiecznym powinien być kontynuowany i monitorowany przez pracowników opieki zastępczej. Badani w większości uważają, że wiek 18 lat jest zbyt wczesny dla rozpoczęcia samodzielnego życia, a proces usamodzielnienia powinien być połączony z samodzielnością finansową, związaną z podjęciem pracy, większą znajomością realiów prawnych i administracyjnych, dojrzałością i odpowiedzialnością. W wieku 18 lat młody człowiek nie posiada takich umiejętności i kwalifikacji zawodowych, które umożliwią mu znalezienie pracy pozwalającej na samodzielne utrzymanie się. Często jest to czas, w którym proces edukacji nie tylko się nie zakończył, ale będzie kontynuowany w perspektywie kilku lat. Wiele wychowanków dopiero po tym okresie jest gotowych społecznie i zawodowo do w pełni samodzielnego życia.

KWESTIONARIUSZ WYWIADU Z OSOBAMI, KTÓRE POZOSTAJĄ W OPIECE ZASTĘPCZEJ

Wprowadzenie

Celem naszej rozmowy jest poznanie opinii i doświadczeń osób, które przebywają w opiece zastępczej. Prosimy zatem o jak najszczerze odpowiedzi, ponieważ wszystkie uzyskane informacje posłużą do opracowania raportu, który będzie wykorzystywany do promowania zmian w systemie opieki zastępczej. Rozmowa jest poufna, a wszystkie zebrane w ten sposób informacje zostaną użyte wyłącznie w celach badawczych. Nikt się nie dowie, kto wypowiedział konkretne opinie. Jeżeli pojawi się pytanie, na które nie chcesz odpowiadać, to nie będzie problemu, jeśli nie odpowiesz na nie. Wystarczy odmówić odpowiedzi, po czym przejdziemy do kolejnego pytania.

Jeżeli chcesz dowiedzieć się więcej na temat organizacji realizującej to badanie lub na temat samego projektu możesz skontaktować się ze Stowarzyszeniem SOS Wioski Dziecięce w Polsce, Beatą Kulig – beata.kulig@sos-wd.org.

Część pierwsza

1. W którym roku się urodziłaś/eś?
2. Jesteś: ☐ mężczyzną ☐ kobietą
(badacz zakreśla odpowiedź bez zadawania pytania)
3. Czy mieszkasz: ☐ dużym mieście ☐ małym mieście ☐ na wsi
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
4. Ile lat miałaś/eś, gdy pierwszy raz trafiłaś/eś do opieki zastępczej?
(proszę wpisać za pomocą cyfr)
5. Obecnie mieszkasz w: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
 - ☐ W placówce opiekuńczo-wychowawczej (dom dziecka)
 - ☐ Rodzinie zastępczej spokrewnionej
 - ☐ Rodzinie zastępczej niespokrewnionej
 - ☐ Rodzinnym domu dziecka
 - ☐ W Wiosce Dziecięcej lub wspólnocie młodzieżowej prowadzonej przez SOS WD
 - ☐ Inne, jakie – proszę podać
6. Jak długo mieszkasz w obecnym miejscu zamieszkania?
(proszę wpisać liczbę)
7. Ile lat już spędziłaś/eś w opiece zastępczej?:
 - ☐ 1-3 lat ☐ 4-6 lat ☐ 7-10 lat ☐ 10 i więcej lat
 (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

8. W ilu miejscach mieszkałaś/aś już w opiece zastępczej – łącznie z obecnym? (proszę wpisać liczbę)
9. Wcześniej mieszkałaś/aś w:
 - (proszę wskazać jedną odpowiedź lub wpisać słowa odpowiadającej osoby)
 - ☐ W placówce opiekuńczo-wychowawczej (dom dziecka)
 - ☐ Rodzinie zastępczej spokrewnionej
 - ☐ Rodzinie zastępczej niespokrewnionej
 - ☐ Rodzinnym domu dziecka
 - ☐ W Wiosce Dziecięcej lub wspólnocie młodzieżowej prowadzonej przez SOS WD
 - ☐ Inne, jakie – proszę podać
10. Czy obecnie studiujesz? ☐ Tak ☐ Nie (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
11. Jaki poziom wykształcenia już uzyskałaś/eś? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
 - ☐ Wykształcenie podstawowe
 - ☐ Wykształcenie zawodowe
 - ☐ Wykształcenie średnie
 - ☐ Wykształcenie wyższe
 - ☐ Inne, jakie (proszę podać)
12. Czy obecnie jesteś zatrudniona/y? ☐ Tak ☐ Nie → pyt. 15
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
13. W jakim zawodzie obecnie pracujesz (zawód wykonywany)?.....
14. Jeśli pracujesz to jaka jest forma zatrudnienia? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
 - ☐ Na cały etat
 - ☐ Na część etatu
 - ☐ Na umowę okresową/czasową
 - ☐ Bez umowy
 - ☐ Inne, jakie (proszę podać)
15. Czy uczęszczasz teraz na praktyki zawodowe lub staż? ☐ Tak ☐ Nie
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

Jeśli TAK, to co to za praktyki zawodowe/staż?

.....

Pytania dotyczące Twoich przygotowań i planów opuszczenia opieki zastępczej

16. Jak oceniasz swój poziom wiedzy lub umiejętności potrzebnych do samodzielnego życia, których uczysz się właśnie teraz przygotowując się do samodzielności. Proszę ocenić te poziomy opanowania tych umiejętności (prosimy przejrzeć listę zamieszczoną poniżej i dodać dodatkowe pozycje, jeżeli uważasz, że brakuje informacji, które Ty uważasz za ważne)? *Zaznacz „x” właściwą odpowiedź*

Poziom opanowania wiedzy/umiejętności			
Umiejętność	Bardzo dobrze	Wystarczająco	Nie uzyskałam/em wiedzy na ten temat / nie miałam/em żadnych umiejętności
Umiejętności praktyczne	☐	☐	☐
Gotowanie	☐	☐	☐
Robienie zakupów	☐	☐	☐
Tworzenie budżetu domowego	☐	☐	☐
Zdrowie i styl życia	☐	☐	☐
Higiena osobista	☐	☐	☐
Zdrowa dieta	☐	☐	☐
Utrzymywanie dobrej formy – zdrowy tryb życia	☐	☐	☐
Bezpieczny seks	☐	☐	☐
Zapobieganie nadmiernemu spożyciu alkoholu	☐	☐	☐
Zapobieganie uzależnieniu się od narkotyków	☐	☐	☐
Unikanie palenia	☐	☐	☐
Umiejętności społeczne	☐	☐	☐
Zawieranie znajomości	☐	☐	☐
Relacje osobiste	☐	☐	☐
Relacje seksualne	☐	☐	☐
Wiedza, w jaki sposób kontaktować się z władzami, urzędami, bankami itp.	☐	☐	☐
Umiejętność znalezienia pomocy lub informacji	☐	☐	☐
Inne, jakie			

17. W jaki sposób oceniasz zaangażowanie poniższych osób w planowanie wspólnie z Tobą twojego procesu opuszczania opieki i opracowywanie indywidualnego programu usamodzielnienia? *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*

Osoba	Bardzo pomocny	Trochę pomagał	Brak pomocy	Nie dotyczy
Opiekun zastępczy (w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka)	☐	☐	☐	☐
Opiekun usamodzielnienia	☐	☐	☐	☐
Wychowawca w placówce	☐	☐	☐	☐
Rodzic SOS	☐	☐	☐	☐
Pracownik socjalny	☐	☐	☐	☐
Nauczyciel	☐	☐	☐	☐
Rodzina / Krewni	☐	☐	☐	☐
Znajomi	☐	☐	☐	☐
Inne osoby (proszę podać)				
Uważam ich za pomocnych z następujących powodów:				
.....				

18. Czy otrzymałaś/eś jakąkolwiek informację na podane niżej tematy dotyczące rozpoczęcia samodzielnego życia? *Zaznacz „x” właściwą odpowiedź*

Tematy	Wystarczającą informacją	Trochę informacji	Żadnej informacji
Uzyskanie mieszkania	☐	☐	☐
Rozwój osobisty i emocjonalny	☐	☐	☐
Edukacja	☐	☐	☐
Szkolenie	☐	☐	☐
Zatrudnienie / praca	☐	☐	☐
Zdrowie	☐	☐	☐
Wsparcie finansowe	☐	☐	☐
Inne. Proszę podać szczegóły			
.....			
Inne. Proszę podać szczegóły			
.....			

19. Jaka pomoc dotycząca rozpoczęcia samodzielnego życia jest dla Ciebie najbardziej przydatna?
20. Czy miałeś lub masz trudności w znajdowaniu informacji na temat tego, jak wygląda opuszczanie opieki zastępczej lub co się z Tobą stanie po opuszczeniu opieki zastępczej?
- (Przykładem może być dostęp do przepisów prawnych dotyczących usamodzielnienia, informacje o szkoleniach, itp.)*
21. Czy ktoś poinformował Cię, że opuścisz opiekę i zaczniesz żyć i mieszkać samodzielnie? ☐ Tak ☐ Nie *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*
Jeśli TAK, to kto to był?
- (Prosimy podać funkcję tej osoby, np. pracownik socjalny, opiekun, nauczyciel, członek rodziny, znajomy, rodzi zastępczy itp.)*
22. Z jakim wyprzedzeniem czasowym, Twoim zdaniem, młodzi ludzie powinni być informowani, że opuszczą opiekę zastępczą? *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*
☐ Mniej niż 1 tydzień przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
☐ Pomiędzy 3 a 4 tygodnie przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
☐ 2-3 miesiące przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
☐ Ponad 4 miesiące przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
 Uzasadnij proszę swoją odpowiedź
23. Czy możesz opisać, co czujesz na myśl o samodzielnym życiu?
24. Twoim zdaniem, w jakim wieku młodzi ludzie stają się gotowi, by prowadzić samodzielne życie? *(proszę wpisać liczbę).*
25. Czemu właśnie w takim wieku?
26. Jakiego wsparcia – Twoim zdaniem – potrzebują młodzi ludzie w okresie przygotowań do samodzielnego życia?
27. Jakiego wsparcia – Twoim zdaniem – potrzebują młodzi ludzie po rozpoczęciu samodzielnego życia?
28. Co do tej pory najbardziej pomogło Ci przygotować się do samodzielnego życia?

Kilka pytań o Twojej sytuacji finansowej i Twoich warunkach mieszkaniowych
29.a. Jeżeli masz długi, to:

Jestem w stanie spłacać moje długi: *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*

- ☐ Całkowicie ☐ Prawie całkowicie ☐ Ledwo ☐ Nie jestem w stanie ☐ Nie mam długów

29.b. Czy orientujesz się w swoich rachunkach? *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*

- ☐ Całkowicie ☐ Prawie całkowicie ☐ Ledwo ☐ W ogóle się nie orientuję

30. Co Twoim zdaniem pomaga osobom z doświadczeniem opieki zastępczej w unikaniu zaciągania długów?

31. Czy wiesz, gdzie będziesz mieszkać po opuszczeniu opieki zastępczej?

- ☐ Tak ☐ Nie → 32 *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*

Jeśli (Tak) wiesz, gdzie się przeprowadzisz, proszę podaj to miejsce

(Uwaga nie prosimy o podanie adresu, a jedynie o ogólną informację, taką jak odpowiedzi w tabeli poniżej)

A gdzie chciał(a)byś zamieszkać po opuszczeniu opieki i zakończeniu indywidualnego planu usamodzielnienia?

Wpisać odpowiedź respondenta lub postawić „X” przy właściwej odpowiedzi w tabeli poniżej

Forma mieszkania

☐ Pół-samodzielne, zapewniane przez organizację	☐ Własne mieszkanie
☐ Stancja	☐ Bursa/ akademik
☐ Mieszkanie usamodzielnienia	☐ Mieszkanie chronione
☐ Mieszkanie komunalne	☐ Mieszkanie socjalne
☐ Rodzina	☐ Inne (proszę podać jakie)

Zdrowie i dobrostan emocjonalny

32. Czy czujesz się dobrze sam z sobą? *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*

- ☐ większość czasu ☐ czasami ☐ niezbyt często

33. Czy możesz powiedzieć, że stan Twojego zdrowia jest:
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ bardzo dobry ☐ wystarczająco dobry ☐ ogólnie słaby

34. Czy powiedział(a)byś, że stan Twojego samopoczucia psychicznego jest
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ bardzo dobry ☐ wystarczająco dobry ☐ ogólnie słaby

Zdrowie i dobrostan emocjonalny

32. Czy czujesz się dobrze sam z sobą: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ większość czasu ☐ czasami ☐ niezbyt często

33. Czy możesz powiedzieć, że stan Twojego zdrowia jest:
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ bardzo dobry ☐ wystarczająco dobry ☐ ogólnie słaby

34. Czy powiedział(a)byś, że stan Twojego samopoczucia psychicznego jest:
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ bardzo dobry ☐ wystarczająco dobry ☐ ogólnie słaby

35. Czy masz poczucie bezpieczeństwa w życiu? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ tak ☐ czasami ☐ nie

Czuję się tak ze względu na

36. Jeżeli chodzi o Twoje życie, to najbardziej denerwuje i smuci Cię

Czemu?

37. Największa różnica pomiędzy życiem w opiece zastępczej a samodzielnym
życiem polega na: (prosimy wyjaśnić)

Pytania o Twój czas wolny i Twoje związki ze znajomymi i rodziną

38. Jak wiele czasu poświęcasz na Hobby/ćwiczenia fizyczne/sport?
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ Dużo ☐ Mało ☐ Ani trochę

39. Jakie są Twoje najważniejsze dodatkowe, ciekawe działania, które wykonujesz
czasie wolnym (np. hobby, kursy, wolontariat itp.)

40. Z kim na ogół rozmawiasz, kiedy jest Ci smutno lub ciężko ? (kim jest
dla Ciebie ta osoba?)

41. Najczęściej w takich momentach pomagają mi następujące osoby:
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

Osoby wspierające	Bardzo duże	Trochę pomocy	Brak pomocy
Znajomi	☐	☐	☐
Rodzina biologiczna (rodzice)	☐	☐	☐
Dalsi krewni	☐	☐	☐
Rodzeństwo	☐	☐	☐
Rodzina zastępcza, prowadzący rodzinny dom dziecka	☐	☐	☐
Rodzic SOS	☐	☐	☐
Kadra w placówce	☐	☐	☐
Kadra z innych organizacji	☐	☐	☐
Nauczyciel	☐	☐	☐
Pracownik socjalny	☐	☐	☐
Opiekun usamodzielnienia	☐	☐	☐
Osoby związane z religią	☐	☐	☐
Inne osoby (proszę wymienić)	☐	☐	☐

W jaki sposób te osoby Ci pomogły (pomagają)To, co było/jest szczególnie
pomocne w ich działaniu to:

42. Jakie masz relacje z: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

	Bardzo dobre	Ani dobre ani niedobre	Niedobre
Twoimi rodzicami biologicznymi	☐	☐	☐
Dalszą rodziną biologiczną	☐	☐	☐

43. Jeżeli wspiera Cię rodzina biologiczna, prosimy opowiedz, w jaki sposób to robi

44. Co to dla Ciebie znaczy – „mieć rodzinę”?
45. Jak się czujesz na myśl o byciu rodzicem? A jeśli już jesteś rodzicem, jak oceniasz to doświadczenie?
46. Z jakimi reakcjami się spotykasz, gdy inni dowiadują się, że wychowujesz się opiece zastępczej?
47. Jakimi osiągnięciami w Twoim życiu cieszysz się najbardziej?
48. Udało Ci się to osiągnąć ponieważ?
49. Jakie dobre strony dostrzegasz w wychowywaniu się w opiece zastępczej? *(prosimy o wyjaśnienie)*
50. Jakie są złe strony pozostawania w opiece zastępczej? *(prosimy o wyjaśnienie)*
51. Jak chciał(a)byś być odbieranym(a) przez inne osoby? Jak chciał(a)byś być postrzegany i oceniany przez innych?
- I na koniec kilka pytań dotyczących Twoich aspiracji
52. Jakie są Twoje plany przyszłość, oczekiwania?
53. Czy myślisz, że aby je osiągnąć czeka Cię ciężka praca?
54. Gdybyś potrzebował(a) pomocy, by zrealizować swoje plany, to jakiej pomocy byś oczekiwała/ał?
55. Wybiegnij myślą w przyszłość, **Ty za 5 lat**: co udało ci się dokonać w odniesieniu do swojej obecnej:
- edukacji
 - pracy
 - relacji osobistych
 - zdrowia i ogólnego dobrostanu

56. Czego chciałbyś się dowiedzieć od tych, którzy już opuścili opiekę zastępczą i zaczęli samodzielne życie?
57. Czy jest może coś jeszcze, co chciał(a)byś dodać?
58. Czy jest coś, o co nie zostałeś/eś zapytany a co z Twojej perspektywy jest ważne?

To wszystko ! Dziękuję za poświęcony czas!

Część wypełniana po wywiadzie przez przeprowadzających badania rówieśników:

Lista elementów do sprawdzenia:

Czy wszystkie pytania zostały wypełnione?

Czy jest podpisany formularz zgody na udział w badaniu?

Nazwisko osoby badającej rówieśników:

Podpis:

Data i miejsce wywiadu:

Długość wywiadu: godzin minut

Prosimy krótko opisać, co myślisz o wywiadzie! na przykład:

– jak poszedł ten wywiad,

– co Ci się podobało, jeżeli chodzi o atmosferę tego wywiadu,

– co w szczególności przykuło Twoją uwagę,

– czy miało miejsce coś, co poruszyło Twoje uczucia?

Bardzo dziękujemy za twój wysiłek!!!

KWESTIONARIUSZ WYWIADU Z OSOBAMI, KTÓRE OPUŚCIŁY OPIEKĘ ZASTĘPCZĄ

Wprowadzenie

Celem naszej rozmowy jest poznanie opinii i doświadczeń osób, które przebywały w opiece zastępczej. Prosimy zatem o jak najszczersze odpowiedzi, ponieważ wszystkie uzyskane informacje posłużą do opracowania raportu, który będzie wykorzystywany do promowania zmian w systemie opieki zastępczej. Rozmowa jest poufna, a wszystkie zebrane w ten sposób informacje zostaną użyte wyłącznie w celach badawczych. Nikt się nie dowie, kto wypowiedział konkretne opinie. Jeżeli pojawi się pytanie, na które nie chcesz odpowiadać, to nie będzie problemu, jeśli nie odpowiesz na nie. Wystarczy odmówić odpowiedzi, po czym przejdziemy do kolejnego pytania.

Jeżeli chcesz dowiedzieć się więcej na temat organizacji realizującej to badanie lub na temat samego projektu możesz skontaktować się ze Stowarzyszeniem SOS Wioski Dziecięce w Polsce, Beatą Kulig – beata.kulig@sos-wd.org.

Część pierwsza

1. W którym roku się urodziłaś/eś?
2. Jesteś: ☐ mężczyzną ☐ kobietą
(badacz zakreśla odpowiedź bez zadawania pytania)
3. Czy mieszkasz w: ☐ dużym mieście ☐ małym mieście ☐ na wsi
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
4. Ile lat miałaś/eś, gdy pierwszy raz trafiłaś/eś do opieki zastępczej?
(proszę wpisać za pomocą cyfr)
5. Ile lat miałaś/eś, gdy opuszczałaś/eś opiekę zastępczą? (proszę podać cyfry)
6. Ostatnie miejsce opieki zastępczej, w którym przebywałaś/eś to:
☐ W placówce opiekuńczo-wychowawczej (dom dziecka)
☐ Rodzinie zastępczej spokrewnionej
☐ Rodzinie zastępczej niespokrewnionej
☐ Rodzinnym domu dziecka
☐ W Wiosce Dziecięcej lub wspólnocie młodzieżowej prowadzonej przez SOS WD
☐ Inne, jakie – proszę podać
7. Ile lat spędziłaś/eś w opiece zastępczej?: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
☐ 1-3 ☐ 4-6 lat ☐ 7-10 lat ☐ 10 i więcej lat

8. W ilu miejscach byłaś/eś w opiece zastępczej? (proszę wpisać liczbę)
9. Jaki uzyskałaś/eś poziom wykształcenia? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
☐ Wykształcenie podstawowe
☐ Wykształcenie zawodowe
☐ Wykształcenie średnie
☐ Wykształcenie wyższe
☐ Inne, jakie (proszę podać)
10. Czy obecnie studiujesz? ☐ Tak ☐ Nie (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
- 10.a. Czy obecnie uczysz się? ☐ Tak ☐ Nie (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
11. Czy obecnie jesteś? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
Zamężna / żonaty ☐ Tak ☐ Nie
Czy mieszkasz z partnerem ☐ Tak ☐ Nie
Inne, jakie
12. Czy jesteś rodzicem? ☐ Tak ☐ Nie → pyt. 14
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
13. Jeśli jesteś rodzicem, ile masz dzieci? (proszę wpisać liczbę)
14. Twój zawód wyuczony to?
15. Czy obecnie jesteś zatrudniona/y? ☐ Tak ☐ Nie → pyt. 18
(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
16. W jakim zawodzie obecnie pracujesz? (zawód wykonywany)
17. Jeśli pracujesz to jaka jest forma zatrudnienia? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
☐ Na cały etat
☐ Na część etatu
☐ Na umowę okresową/czasową
☐ Bez umowy
☐ Inne, jakie (proszę podać)

Pytania dotyczące Twoich przygotowań i planów opuszczenia opieki zastępczej

16. Jak oceniasz swój poziom wiedzy lub umiejętności potrzebnych do samodzielnego życia, które uzyskałaś/eś w czasie pobytu w opiece zastępczej (prosimy przejrzeć listę zamieszczoną poniżej i dodać dodatkowe pozycje, jeżeli uważasz, że brakuje informacji, które Ty uważasz za ważne)? *zaznacz „x” właściwą odpowiedź*

Poziom opanowania wiedzy/umiejętności			
Umiejętność	Bardzo dobrze	Wystarczająco	Nie uzyskałam/em wiedzy na ten temat / nie miałam/em żadnych umiejętności
Umiejętności praktyczne	☐	☐	☐
Gotowanie	☐	☐	☐
Robienie zakupów	☐	☐	☐
Tworzenie budżetu domowego	☐	☐	☐
Zdrowie i styl życia	☐	☐	☐
Higiena osobista	☐	☐	☐
Zdrowa dieta	☐	☐	☐
Utrzymywanie dobrej formy – zdrowy tryb życia	☐	☐	☐
Bezpieczny seks	☐	☐	☐
Zapobieganie nadmiernemu spożyciu alkoholu	☐	☐	☐
Zapobieganie uzależnieniu się od narkotyków	☐	☐	☐
Unikanie palenia	☐	☐	☐
Umiejętności społeczne	☐	☐	☐
Zawieranie znajomości	☐	☐	☐
Relacje osobiste	☐	☐	☐
Relacje seksualne	☐	☐	☐
Wiedza, w jaki sposób kontaktować się z władzami, urzędami, bankami itp.	☐	☐	☐
Umiejętność znalezienia pomocy lub informacji	☐	☐	☐
Inne, jakie			

19. Jakich umiejętności, Twoim zdaniem, brakowało Ci najbardziej, gdy opuszczałaś/eś opiekę zastępczą?

20. jaki sposób oceniasz zaangażowanie poniższych osób w planowanie wspólnie z Tobą twojego procesu opuszczania opieki i opracowywanie indywidualnego programu usamodzielnienia? *(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)*

Osoba	Bardzo pomocny	Trochę pomagał	Brak pomocy	Nie dotyczy
Opiekun zastępczy (w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka)	☐	☐	☐	☐
Opiekun usamodzielnienia	☐	☐	☐	☐
Wychowawca w placówce	☐	☐	☐	☐
Rodzic SOS	☐	☐	☐	☐
Pracownik socjalny	☐	☐	☐	☐
Nauczyciel	☐	☐	☐	☐
Rodzina / Krewni	☐	☐	☐	☐
Znajomi	☐	☐	☐	☐

Inne osoby (proszę podać)

Uważam ich za pomocnych z następujących powodów:

21. Czy otrzymałaś/eś jakąkolwiek informację na podane niżej tematy podczas procesu zastępczej usamodzielniania się? *Zaznacz „x” właściwą odpowiedź*

Tematy	Wystarczającą informacją	Trochę informacji	Żadnej informacji
Uzyskanie mieszkania	☐	☐	☐
Rozwój osobisty i emocjonalny	☐	☐	☐
Edukacja	☐	☐	☐
Szkolenie	☐	☐	☐
Zatrudnienie / praca	☐	☐	☐
Zdrowie	☐	☐	☐
Wsparcie finansowe	☐	☐	☐

Inne. Proszę podać szczegóły

22. Kiedy teraz myślisz o przeszłości i Twoim usamodzielnianiu się jaka pomoc byłaby wówczas Tobie najbardziej przydatna?
23. Czy miałeś trudności w znajdowaniu informacji na temat tego, jak wygląda opuszczanie opieki zastępczej lub co się z Tobą stanie po opuszczeniu opieki zastępczej?
- (Przykładem może być dostęp do przepisów prawnych dotyczących usamodzielnienia, informacje o szkoleniach, itp.)
24. Kto Cię poinformował, że opuścisz opiekę i zaczniesz żyć i mieszkać samodzielnie?
- (Prosimy podać funkcję tej osoby, np. pracownik socjalny, opiekun, nauczyciel, członek rodziny, znajomy, rodzi zastępczy itp.)
25. Z jakim wyprzedzeniem czasowym zostałeś/eś poinformowany/a o tym, że opuścisz opiekę zastępczą? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)
- ☐ Mniej niż 1 tydzień przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
- ☐ Pomiędzy 3 a 4 tygodnie przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
- ☐ 2-3 miesiące przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
- ☐ Ponad 4 miesiące przed koniecznością opuszczenia opieki zastępczej
26. Czy możesz opisać, jak się czułaś/eś, gdy dowiedziałas/eś się, że opuścisz opiekę zastępczą?
27. Twoim zdaniem, w jakim wieku młodzi ludzie stają się gotowi, by prowadzić samodzielne życie? (proszę wpisać liczbę).
28. Czemu właśnie w takim wieku?
29. Jakiego wsparcia – Twoim zdaniem – potrzebują młodzi ludzie w okresie przygotowań do samodzielnego życia?
30. Jakiego wsparcia – Twoim zdaniem – potrzebują młodzi ludzie po rozpoczęciu samodzielnego życia?
31. Co do tej pory najbardziej pomogło Ci przygotować się do samodzielnego życia?

Kilka pytań o Twojej sytuacji finansowej i Twoich warunkach mieszkaniowych

32. W jakim stopniu pieniądze, które otrzymałaś/eś właśnie na usamodzielnienie z opieki zastępczej pomogły Ci w poniższych sprawach: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

Sfery życia	Wystarczającą kwotę pieniędzy	Tylko w dostatecznym stopniu	W ogóle mi nie pomogły
Uzyskanie wykształcenia i/lub udział w szkoleniach	☐	☐	☐
Mieszkanie (uzyskanie, doposażenie)	☐	☐	☐
Ubranie	☐	☐	☐
Jedzenie	☐	☐	☐
Spędzanie czasu wolnego i uprawianie hobby	☐	☐	☐
Dojazdy, komunikacja	☐	☐	☐
Utrzymywanie związków rodzinnych	☐	☐	☐
Utrzymywanie znajomości i przyjaźni	☐	☐	☐

- ☐ Nie otrzymałam/em żadnych pieniędzy
(prosimy zaznaczyć ten punkt, o ile taki fakt miał miejsce)

33. Czy obecnie otrzymujesz pieniądze z których z poniższych źródeł:
(prosimy zaznaczyć każde źródło, z którego respondent otrzymuje pieniądze)

- ☐ miejsce pracy
- ☐ zasiłek dla bezrobotnych
- ☐ zasiłki socjalne (dotyczy środków z Ośrodka Pomocy Społecznej)
- ☐ pomoc na kontynuację nauki w ramach realizacji indywidualnego programu usamodzielnienia
- ☐ rodzina
- ☐ znajomi
- ☐ inne źródła (np. szkoła, uczelnia wyższa)
- ☐ nie otrzymuję pieniędzy

34. Czy Twój dochód pokrywa koszty związane z wydatkami zamieszczonymi poniżej? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

Wydatki	Wystarczająco	Tylko w dostatecznym stopniu	W ogóle nie pokrywa
Mieszkanie	☐	☐	☐
Ubranie	☐	☐	☐
Jedzenie	☐	☐	☐
Wykształcenie i szkolenia	☐	☐	☐
Spędzanie czasu wolnego i uprawianie hobby	☐	☐	☐
Dojazdy, komunikacja	☐	☐	☐
Czas wolny	☐	☐	☐
Zdrowie	☐	☐	☐

35.a. Jeżeli masz długi, to:

Jestem w stanie spłacać moje długi: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ Całkowicie ☐ Prawie całkowicie ☐ Ledwo ☐ Nie jestem w stanie ☐ Nie mam długów

35.b. Czy orientujesz się w swoich rachunkach? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ Całkowicie ☐ Prawie całkowicie ☐ Ledwo ☐ W ogóle się nie orientuję

36. Co Twoim zdaniem pomaga osobom z doświadczeniem opieki zastępczej w unikaniu zaciągania długów?

37. Do jakiego mieszkania wprowadziłaś/eś się po opuszczeniu opieki zastępczej? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ Pół-samodzielne, zapewniane przez organizację ☐ Mieszkanie usamodzielnienia
☐ Własne mieszkanie ☐ Mieszkanie komunalne
☐ Stancja ☐ Mieszkanie socjalne
☐ Bursa/ akademik ☐ Rodzina
☐ Mieszkanie chronione ☐ Jestem bezdomna/y
☐ Inne (proszę podać jakie)

38. Jak długo mieszkałaś/eś w swoim pierwszym mieszkaniu po opuszczeniu

opieki zastępczej? ☐ miesięcy ☐ lat
 (prosimy wpisać liczbę i zaznaczyć, czy chodzi o miesiące, czy o lata)

39. Kto pomógł Ci w znalezieniu i urządzeniu mieszkania?

(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

Osoba	Bardzo pomocny	Trochę pomagał	Brak pomocy	Nie dotyczy
Opiekun zastępczy (w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka)	☐	☐	☐	☐
Opiekun usamodzielnienia	☐	☐	☐	☐
Wychowawca w placówce	☐	☐	☐	☐
Rodzic SOS	☐	☐	☐	☐
Pracownik socjalny	☐	☐	☐	☐
Nauczyciel	☐	☐	☐	☐
Rodzina / Krewni	☐	☐	☐	☐
Znajomi	☐	☐	☐	☐

Inne osoby (proszę podać)

To, co było szczególnie pomocne w ich działaniu to:

Kto jeszcze pomógł Ci w znalezieniu odpowiedniego miejsca zamieszkania? w jaki sposób?

40. W jaki sposób zdecydowałaś/eś gdzie zamieszkać po opuszczeniu opieki zastępczej?

41. W jakim mieszkaniu mieszkasz obecnie? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ Pół-samodzielne, zapewniane przez organizację ☐ Mieszkanie usamodzielnienia
☐ Mieszkanie wynajmowane ☐ Mieszkanie komunalne
☐ Stancja ☐ Mieszkanie socjalne
☐ Własne mieszkanie ☐ U rodziny biologicznej
☐ Bursa/ akademik ☐ Jestem bezdomna/y
☐ Mieszkanie chronione ☐ Inne (proszę podać jakie)

42. Od jak dawna mieszkasz w obecnym miejscu zamieszkania?

(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ krócej niż 6 miesięcy ☐ 6 – 12 miesięcy ☐ dłużej niż rok

43. Jak oceniasz poniższe cechy związane z Twoim obecnym mieszkaniem

(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

	Jestem zadowolony/a	Wystarczająca	W ogóle niewystarczająca
Mam przestrzeń dla siebie w mieszkaniu	☐	☐	☐
Bezpieczeństwo	☐	☐	☐
Blisko miejsca nauki / szkoleń	☐	☐	☐
Blisko pracy	☐	☐	☐
Blisko sklepów i innych punktów usługowych	☐	☐	☐
Blisko Twojej rodziny	☐	☐	☐
Blisko Twoich znajomych	☐	☐	☐
Wypożyczenie w sprzęt do użytku domowego	☐	☐	☐
Stać mnie na utrzymanie się w tym mieszkaniu	☐	☐	☐
Odpowiednie warunki sanitarne (wanna/brodzik, WC, etc.)	☐	☐	☐
Inne elementy (proszę podać jakie)			

44. Jeżeli doświadczyłeś/eś jakichkolwiek problemów związanych z Twoim mieszkaniem po opuszczeniu opieki zastępczej, to czy możesz je opisać?

.....

Zdrowie i dobrostan emocjonalny

45. Czy czujesz się dobrze sam z sobą: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ większość czasu ☐ czasami ☐ niezbyt często

46. Czy możesz powiedzieć, że stan Twojego zdrowia jest

(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ bardzo dobry ☐ wystarczająco dobry ☐ ogólnie słaby

47. Czy powiedział(a)byś, że stan Twojego samopoczucia psychicznego jest

(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ bardzo dobry ☐ wystarczająco dobry ☐ ogólnie słaby

48. Czy masz poczucie bezpieczeństwa w życiu ? (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

☐ tak ☐ czasami ☐ nie

Czuję się tak ze względu na

.....

49. Jeżeli chodzi o Twoje życie, to najbardziej denerwuje i smuci Cię

.....

Czemu?

.....

50. Największa różnica pomiędzy Twoim obecnym życiem a życiem w opiece

zastępczej polega na: (prosimy wyjaśnić)

.....

51. Jakimi osiągnięciami w Twoim życiu cieszysz się najbardziej (prosimy wyjaśnić)

.....

.....

Udało Ci się to osiągnąć ponieważ: (prosimy wyjaśnić)

.....

Pytania o Twój czas wolny i Twoje związki ze znajomymi i rodziną

52. Powiedz proszę o swoim hobby lub sporcie, który uprawiasz lub uprawiałeś?

(Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

Jak wiele czasu poświęcasz/ poświęcałeś(a)ś na hobby/ćwiczenia fizyczne/sport	Dużo	Mało	Ani trochę
---	------	------	------------

W czasie, gdy mieszkaleś/aś w opiece zastępczej

☐ ☐ ☐

Po opuszczeniu opieki zastępczej

☐ ☐ ☐

53. Jakie są Twoje najważniejsze dodatkowe, ciekawe działania, które wykonujesz czasie wolnym (np. hobby, kursy, praca jako wolontariat itp.)

.....

.....

54. Z kim na ogół rozmawiasz, kiedy jest Ci smutno lub ciężko ? (kim jest dla Ciebie ta osoba?)

.....

55. Najczęściej w takich momentach pomagają mi następujące osoby:
(chodź o terażniejszość – Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

Osoby wspierające	Bardzo duże	Trochę pomocy	Brak pomocy
Znajomi	☐	☐	☐
Rodzina biologiczna (rodzice)	☐	☐	☐
Dalsi krewni	☐	☐	☐
Rodzeństwo	☐	☐	☐
Rodzina zastępcza, prowadzący rodzinny dom dziecka	☐	☐	☐
Rodzic SOS	☐	☐	☐
Kadra w placówce	☐	☐	☐
Kadra z innych organizacji	☐	☐	☐
Nauczyciel	☐	☐	☐
Pracownik socjalny	☐	☐	☐
Opiekun usamodzielnienia	☐	☐	☐
Osoby związane z religią	☐	☐	☐

Inne osoby (proszę podać)

W jaki sposób te osoby Ci pomogły/pomagają? To, co było/jest szczególnie pomocne w ich działaniu to:

56. Jakie masz relacje z: (Zaznacz „x” właściwą odpowiedź)

	Bardzo dobre	Ani dobre ani niedobre	Niedobre
Twoimi rodzicami biologicznymi	☐	☐	☐
Dalszą rodziną biologiczną	☐	☐	☐

57. Jeżeli wspiera Cię rodzina biologiczna, prosimy opowiedz, w jaki sposób to robi.

58. Co to dla Ciebie znaczy – „mieć rodzinę”?

59. Jak się czujesz na myśl o byciu rodzicem? A jeśli już jesteś rodzicem, jak oceniasz to doświadczenie?

60. Z jakimi reakcjami się spotykasz, gdy inni dowiadują się, że wychowywałeś się w opiece zastępczej?

61. Jakie dobre strony dostrzegasz w wychowywaniu się w opiece zastępczej?
(prosimy o wyjaśnienie)

62. Jakie są złe strony pozostawania w opiece zastępczej? (prosimy o krótkie wyjaśnienie)

63. Jak chciał(a)byś być odbieranym(a) przez inne osoby? Jak chciał(a)byś być postrzegany i oceniany przez innych?

I na koniec kilka pytań dotyczących Twoich aspiracji?

64. Jakie miałaś/eś plany przyszłość oczekiwania, w czasie, gdy mieszkałaś/eś w opiece zastępczej?

65. Jak bardzo udało Ci się zrealizować swoje plany? Jak bardzo Twoje życie zbliżone jest do Twoich oczekiwań i planów z przeszłości?

66. Gdybyś potrzebował(a) pomocy, by zrealizować swoje plany, to jakiej pomocy byś oczekiwała/ał

67. Wybiegnij myślą w przyszłość, **Ty za 5 lat**: co udało ci się dokonać w odniesieniu do swojej obecnej:

– edukacji

– pracy

– relacji osobistych

– zdrowia i ogólnego dobrostanu

68. Jakie było twoje najważniejsze doświadczenie po opuszczeniu opieki zastępczej?

69. Jakiej wskazówki mogłabyś/mógłbyś udzielić innym młodym osobom, które przygotowują się do opuszczenia opieki?

70. Czy jest może coś jeszcze, co chciał(a)byś dodać?

71. Czy jest coś, o co nie zostałeś/eś zapytany a co z Twojej perspektywy jest ważne?

To wszystko! Dziękuję za poświęcony czas!

Część wypełniana po wywiadzie przez przeprowadzających badania rówieśników:

Lista elementów do sprawdzenia:

Czy wszystkie pytania zostały wypełnione?

Czy jest podpisany formularz zgody na udział w badaniu?

Nazwisko osoby badającej rówieśników:

Podpis:

Data i miejsce wywiadu:

Długość wywiadu: godzin minut

Prosimy krótko opisać, co myślisz o wywiadzie! na przykład:

- jak poszedł ten wywiad,
- co Ci się podobało, jeżeli chodzi o atmosferę tego wywiadu,
- co w szczególności przykuło Twoją uwagę,
- czy miało miejsce coś, co poruszyło Twoje uczucia?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bardzo dziękujemy za twój wysiłek!!!

ANEKS NR 3

SZCZEGÓŁOWA PREZENTACJA WYNIKÓW

TABELA NR 1 BADANI ZE WZGLĘDU NA STATUS I NA MIEJSCE ZAMIESZKANIA

Status	Zamieszkanie	N=102	%	Razem	%
Usamodzielnieni	Duże miasto	56	54,37	74	72,55
	Małe miasto	6	5,83		
	Na wsi	12	11,65		
W opiece	Duże miasto	20	71	28	27,45
	Małe miasto	3	11		
	Na wsi	5	18		
Razem		102	100	102	100

TABELA NR 2 LICZBA MIEJSC OPIEKI ZASTĘPCZEJ, W KTÓRYCH PRZEBYWALI BADANI

Liczba miejsc	Usamodzielnieni		Pozostający w opiece	
opieki zastępczej:	Liczba	%	Liczba	%
1	30	42	11	44
2	30	42	7	28
3	6	8	5	20
4 i więcej	5	7	3	12
Razem	71	100	25	100

TABELA NR 3 POPRZEDNIE MIEJSCE ZAMIESZKANIA OSÓB POZOSTAJĄCYCH W OPIECE

Poprzednie miejsce zamieszkania osób w opiece	Odpowiedzi
Placówka opiekuńczo-wychowawcza	10
Rodzina zastępcza spokrewniona	2
Rodzina zastępcza niespokrewniona	0
Rodzinny dom dziecka	1
Wioska dziecięca SOS	1
Wspólnota młodzieżowa SOS	0
Inne	0

TABELA NR 4 REALIZACJA PRAKTYK LUB STAŻY ZAWODOWYCH

Czy uczęszczasz teraz na praktyki zawodowe/staż?	W opiece	N	%
	Tak	12	43
	Nie	16	57
	Razem	28	100

TABELA NR 5 ZAWODY WYUCZONE I WYKONYWANE PRZEZ USAMODZIELNIONYCH

Wykształcenie	Zawód wyuczony	Zawód wykonywany
Zawodowe	Operator obrabiarek sterujących	Wychowawca psycholog
	Fryzjer – 7	Ochroniarz
	Introligator	Praca biurowa
	Monter sanitarny	Kelner/ka – 3
	Monter elektronik	Tłumacz angielski – 2
	Elektromechanik	Kadra zarządzania
	Kosmetyczka – 2	Kasjer
	Ślusarz	Sprzedawca – 6
	Kucharz małej gastronomii – 2	Pracownik – 2
	Elektromonter	Wykończenie wnętrz
	Piekarz	Elektro monter
		Instruktor nauki jazdy
		Robotnik
		Fryzjer
Średnie	Technik handlowiec – 2	Budowlaniec
	Technik technologii żywności – 2	Drukarz
	Technik mechanik	Trener
	Hotelarz	W branży odzieżowej
	Technolog robót wykończeniowych – 2	Magazynier
	Sprzedawca – 3	Pracownik socjalny
	Fotograf bez egzaminu	Instruktor WTZ
	Cukiernik – 2	Kucharz
	Technik elektronik – 2	
	Technik mechanik – 2	
	Technik budownictwa	
	Technik ogrodnik	
	Technik obsługi ruchu turystycznego	
	Technik poligraf	
Wyższe	Psycholog,	
	Filolog prawnik,	
	Filolog angielski	
	Nauczyciel języka niemieckiego	
	Pedagog – 2	
	Pracownik socjalny	

TABELA NR 6 OCENA NABYTCH UMIEJĘTNOŚCI POPRZEZ BADANYCH (Część 1)

Umiejętności praktyczne	Ocena	Usamodzielnieni			Pozostający w opiece		
		N=74	%	WIS (0.67:0,00)	N=28	%	WIS (0.67:0,00)
Gotowanie	Bardzo dobrze	22	29,73		9	31,03	
	Wystarczająco	29	39,19		18	62,07	
	Żadne	23	31,08		1	6,90	
	Razem	74	100	0,33	28	100	0,41
Robienie zakupów	Bardzo dobrze	35	47,30		16	55,17	
	Wystarczająco	23	31,08		11	41,38	
	Żadne	16	21,62		1	3,45	
	Razem	74	100	0,42	28,00	100	0,51
Tworzenie budżetu domowego	Bardzo dobrze	18	24,32		7	24,14	
	Wystarczająco	33	44,59		16	55,17	
	Żadne	23	31,08	0,31	5	20,69	0,34
	Razem	74	100	0,45	28,00	100	0,50

Ciąg dalszy tabeli nr 6 na stronie 43

TABELA NR 6 OCENA NABYTYCH UMIEJĘTNOŚCI POPRZEC BADANYCH (Część 2)

Zdrowie i styl życia	Ocena	Usamodzielnieni			Pozostający w opiece		
		N=74	%	WIS (0.67;0,00)	N=28	%	WIS (0.67;0,00)
Higiena osobista	Bardzo dobrze	65	87,84		28	100	
	Wystarczająco	8	10,81		0	0	
	Żadne	1	1,35		0	0	
	Razem	74	100	0,62	28	100	0,67
Zdrowa dieta	Bardzo dobrze	16	21,62		7	27,59	
	Wystarczająco	45	60,81		19	65,52	
	Żadne	13	17,57		2	6,9	
	Razem	74	100	0,35	28	100	0,40
Zdrowy tryb życia	Bardzo dobrze	25	33,78		14	51,72	
	Wystarczająco	40	54,05		13	44,83	
	Żadne	9	12,16		1	3,45	
	Razem	74	100	0,41	28	100	0,49
Bezpieczny seks	Bardzo dobrze	34	45,95		18	62,07	
	Wystarczająco	23	31,08		7	27,59	
	Żadne	17	22,97		3	10,34	
	Razem	74	100	0,41	28	100	0,51
Zapobieganie nadmiernemu spożyciu alkoholu	Bardzo dobrze	35	47,30		17	60,71	
	Wystarczająco	31	41,89		8	28,57	
	Żadne	8	10,81		3	10,71	
	Razem	74	100	0,45	28	100	0,50
Zapobieganie nadmiernemu spożyciu narkotyków	Bardzo dobrze	43	58,11		20	71,43	
	Wystarczająco	23	31,08		4	14,29	
	Żadne	8	10,81		4	14,29	
	Razem	74	100	0,49	28	100	0,52
Unikanie palenia	Bardzo dobrze	31	41,89		10	37,04	
	Wystarczająco	29	39,19		13	48,15	
	Żadne	14	18,92	0,41	4	14,81	0,41
	Razem	74	100	0,45	27	100	0,50

TABELA NR 6 OCENA NABYTYCH UMIEJĘTNOŚCI POPRZEC BADANYCH (Część 3)

Umiejętności społeczne:	Ocena	Usamodzielnieni			Pozostający w opiece		
		N=74	%	WIS (0.67;0,00)	N=28	%	WIS (0.67;0,00)
Tworzenie znajomości	Bardzo dobrze	44	59,46		22	78,57	
	Wystarczająco	22	29,73		5	17,86	
	Żadne	8	10,81		1	3,57	
	Razem	74	100	0,50	28	100	0,58
Relacje osobiste	Bardzo dobrze	39	52,70		23	82,14	
	Wystarczająco	23	31,08		5	17,86	
	Żadne	12	16,22		0	0	
	Razem	74	100	0,45	28	100	0,61
Relacje seksualne	Bardzo dobrze	27	36,49		14	51,85	
	Wystarczająco	29	39,19		11	40,74	
	Żadne	18	24,32		2	7,41	
	Razem	74	100	0,37	27	100	0,48
Wiedza, w jaki sposób kontaktować się z władzami, urzędami itp.	Bardzo dobrze	23	31,08		7	25,00	
	Wystarczająco	33	44,59		14	50	
	Żadne	18	24,32		7	25	
	Razem	74	100	0,36	28	100	0,33
Umiejętność znalezienia pomocy lub informacji	Bardzo dobrze	25	33,78		13	46,43	
	Wystarczająco	38	51,35		13	46,43	
	Żadne	11	14,86	0,40	2	7,14	0,46
	Razem	74	100	0,42	28	100	0,50

TABELA NR 7 OCENA STOPNIA ZAANGAŻOWANIA W PLANOWANIE INDYWIDUALNEGO PROGRAMU USAMODZIELNIENIA POSZCZEGÓLNYCH OSÓB, KTÓRE WSPIERAJĄ OPUSZCZAJĄCYCH OPIEKĘ ZASTĘPCZĄ (Część 1)

Osoby wspierające	Ocena	Usamodzielnieni		Pozostający w opiece		WIZ (0,67:0,00)	
		N=74	%	N=28	%		
Opiekun zastępczy	Bardzo pomocny	30	40,54	12	41,38		
	Trochę pomocny	11	14,86	6	20,69		
	Brak pomocy	7	9,46	0	0,0		
	Razem	48	64,86	18	62,07	0,32	0,34
Opiekun usamodzielnienia	Bardzo pomocny	38	51,35	20	68,97		
	Trochę pomocny	28	37,84	4	13,79		
	Brak pomocy	5	6,76	1	3,45		
	Razem	71	95,95	25	86,21	0,47	0,51
Wychowawca	Bardzo pomocny	14	18,92	15	51,72		
	Trochę pomocny	15	20,27	2	6,90		
	Brak pomocy	12	16,22	3	10,34		
	Razem	41	55,41	20	68,97	0,19	0,37
Rodzic SOS	Bardzo pomocny	2	2,70	2	6,90		
	Trochę pomocny	1	1,35	0	0,0		
	Brak pomocy	4	5,41	0	0,0		
	Razem	7	9,46	2	6,90	0,02	0,05
Pracownik socjalny	Bardzo pomocny	22	29,73	11	37,93		
	Trochę pomocny	32	43,24	8	27,59		
	Brak pomocy	13	17,57	5	17,24		
	Razem	67	90,54	24	82,76	0,34	0,34

TABELA NR 7 OCENA STOPNIA ZAANGAŻOWANIA W PLANOWANIE INDYWIDUALNEGO PROGRAMU USAMODZIELNIENIA POSZCZEGÓLNYCH OSÓB, KTÓRE WSPIERAJĄ OPUSZCZAJĄCYCH OPIEKĘ ZASTĘPCZĄ (Część 2)

Osoby wspierające	Ocena	Usamodzielnieni		Pozostający w opiece		WIZ (0,67:0,00)	
		N=74	%	N=28	%		
Nauczyciel	Bardzo pomocny	13	17,57	3	10,34		
	Trochę pomocny	16	21,62	7	24,14		
	Brak pomocy	41	55,41	12	41,38		
	Razem	70	94,59	22	75,86	0,19	0,15
Rodzina / krewni	Bardzo pomocny	26	35,14	13	44,83		
	Trochę pomocny	20	27,03	6	20,69		
	Brak pomocy	24	32,43	6	20,69		
	Razem	70	94,59	25	86,21	0,32	0,37
Znajomi	Bardzo pomocny	25	33,78	11	37,93		
	Trochę pomocny	26	35,14	9	31,03		
	Brak pomocy	18	24,32	6	20,69		
	Razem	69	93,24	26	89,66	0,34	0,36
Inne osoby (kto?) Opiekun prawny, kurator, rodzeństwo, mentor, fundacja, dziewczyna, rodzice dziewczyny, sąsiad, dyrektor, rodzina chłopaka, urząd, rodzina zastępcza, opiekun z mieszkania chronionego	Bardzo pomocny	15	20,27	2	6,90		
	Trochę pomocny	2	2,70	1	3,45		
	Brak pomocy	0	0,0	0	0,0		
	Razem	17	22,97	3	10,34	0,14	0,06

TABELA NR 8 KOGO RESPONDENCI UWAŻAJĄ ZA OSOBY SZCZEGÓLNIE POMOCNE I Z JAKICH POWODÓW

Kategoria	Usamodzielniani	W opiece
Wsparcie i pomoc emocjonalna – 22 /17	rozmowa, opinie, uzupełnianie wiedzy, rozmowy, wsparcie, rozwijanie przyjaźni, wiara w siebie, wsparcie emocjonalne zabezpieczyli komfort psychiczny, upominali, przypominali, angażowali się, zapędzali do nauki, można na nich liczyć, mam w nich oparcie, dbanie o mnie pokazywanie dróg, zawsze mogłem na nich liczyć, pomagali we wszystkim, zainteresowanie, dbanie o mnie, pomoc w problemach, tłumaczenie, czas, wsparcie mentalne i zdrowotne	wsparcie emocjonalne, dobre słowa, rozmowa, czas, opieka, zaufanie
Konkretna pomoc, informacje, rady – 73 odpowiedzi /30	informacje, sprawy formalne, rady, pomoc przy mieszkaniu, konkretna pomoc, pomoc sprawach urzędowych, pomoc w sprawach mieszkaniowych i remontowych, porada, z kupnem samochodu, żywili mnie, interwencje przy różnych problemach, pomoc finansowa, sprawy formalne, wyjaśnili obowiązki – prawa, wsparcie finansowe, uzyskanie mieszkania, skierowanie do domu chronionego, materialna, załatwianie spraw, rady i ograniczanie, nauka gospodarności	zawsze udzielali pomocy, pomoc w sprawach urzędowo finansowych, pożyczki, zawsze mogę na nich liczyć, dojazdy, mieszkaniowa
Rozwój i praca	rozwój osobisty, edukacja, usamodzielnili mnie, praca	nauka, w nauce
Inne	nikt nie pomagał 7 pracowników socjalnych stopień pomocy był różny	babcia wzięła mnie w opiekę, więzi rodzinne, kompetencja

TABELA NR 9 OCENA INFORMACJI UZYSKANYCH PODCZAS PROCESU
USAMODZIELNIENIA (Część 1)

Informacja podczas procesu usamodziel- nienia	Ocena	Usamodzielnieni			Pozostający w opiece		
		N=74	%	WII (0.67:0,00)	N=28	%	WII (0.67:0,00)
Uzyskanie mieszkania	Wystarczająca	39	52,70		16	57,14	
	Trochę wystarczająca	22	29,73		7	25,00	
	Żadnej informacji	12	16,22		5	17,86	
	Razem	73	98,65	0,45	28	100	0,46
Rozwój osobisty i emocjonalny	Wystarczająca	31	41,89		18	64,29	
	Trochę wystarczająca	27	36,49		7	25,00	
	Żadnej informacji	16	21,62		3	10,71	
	Razem	74	100	0,40	28	100	0,51
Edukacja	Wystarczająca	49	66,22		19	67,86	
	Trochę wystarczająca	16	21,62		9	32,14	
	Żadnej informacji	9	12,16		0	0,0	
	Razem	74	100	0,51	28	100	0,56
Szkolenie	Wystarczająca	35	47,30		13	46,43	
	Trochę wystarczająca	21	28,38		14	50	
	Żadnej informacji	18	24,32		1	3,57	
	Razem	74	100	0,41	28	100	0,48
Zatrudnienie / Praca	Wystarczająca	22	29,73		9	32,14	
	Trochę wystarczająca	23	31,08		11	39,29	
	Żadnej informacji	29	39,19		8	28,57	
	Razem	74	100	0,30	28	100	0,35

TABELA NR 9 OCENA INFORMACJI UZYSKANYCH PODCZAS PROCESU
USAMODZIELNIENIA (Część 2)

Informacja podczas procesu usamodziel- nienia	Ocena	Usamodzielnieni			Pozostający w opiece		
		N=74	%	WII (0.67:0,00)	N=28	%	WII (0.67:0,00)
Zdrowie	Wystarczająca	35	47,30		21	75	
	Trochę wystarczająca	22	29,73		6	21,43	
	Żadnej informacji	16	21,62		1	3,57	
	Razem	73	99	0,41	28	100	0,57
Wsparcie finansowe	Wystarczająca	37	50		15	53,57	
	Trochę wystarczająca	25	33,78		11	39,29	
	Żadnej informacji	12	16,22		2	7,14	
	Razem	74	100	0,45	28	100	0,49
Inne	Wystarczająca	4	5,41		2	66,67	
	Trochę wystarczająca	0	0,0		0	0,0	
	Żadnej informacji	3	4,05		1	33,33	
	Razem	7	9,46	0,04	3	100	0,44

TABELA NR 10 JAKICH UMIEJĘTNOŚCI BRAKOWAŁO RESPONDENTOM
W MOMENCIE OPUSZCZENIA OPIEKI (Część 1)

Umiejętności	Odpowiedzi
Gospodarowanie, planowanie wydatków – 22 wskazania	Gospodarowanie pieniędzmi – 3 Tworzenie budżetu domowego, planowanie budżetu planowanie wydatków, zarządzanie budżetem – 8 Umiejętności pozyskiwania funduszy na życie – 1 Zakupy – 1 Finanse, zarządzanie finansami – 3 Gospodarowanie domem, zarządzanie gospodarstwem jednoosobowym – 6
Umiejętności formalne – 19 wskazań	Załatwianie spraw urzędowych – 11 Wiedzy formalnej, umiejętności formalnych – 6 Administracyjnych Wiedza ogólna
Żadnych umiejętności – 9 wskazań	Nie uważam aby czegokolwiek mi brakowało Brak problemów
Relacje z innymi – 9 wskazań	Relacje partnerskie Dialogu z rodziną Kontakty społecznie Okazywanie uczuć Matrymonialne Kontaktów interpersonalnych Empatii Informacji na temat seksu, planowania rodziny Komunikacja z opiekunami
Gotowanie – 7 wskazań	Gotowanie
Umiejętności związanych z szukaniem i zdobywaniem pracy – 5 wskazań	Zdobywanie pracy, szukanie pracy, doświadczenie w pracy, pracy, przedsiębiorczość

TABELA NR 10 JAKICH UMIEJĘTNOŚCI BRAKOWAŁO RESPONDENTOM
W MOMENCIE OPUSZCZENIA OPIEKI (Część 2)

Umiejętności	Odpowiedzi
Postawy i potencjał własny – 4 wskazania	Pewność siebie Samodyscypliny Samodzielność głównie samodzielności
Mieszkanie i umiejętności praktyczne – 4 wskazania	Mieszkaniowych Umiejętności praktyczne Mieszkanie jak zmienić na większe (dziecko) Informacji mieszkaniowych
Brak informacji – 3 wskazania	Wyszukiwania informacji Zdobywanie informacji Informacje dotyczące usamodzielniania
Wszystkich umiejętności – 2 wskazania	Brak wszelkich umiejętności związanych z życiem brak wiary w siebie
Inne – 4 wskazania	Nie było rodziców, samokrytyka, opieka, Zmiana stylu życia

TABELA NR 11 RODZAJ WSPARCIA POTRZEBNY W OKRESIE PRZYGOTOWAŃ DO USAMODZIELNIENIA I PO ROZPOCZĘCIU SAMODZIELNEGO ŻYCIA (Część 1)

Jakiego wsparcia potrzeba w okresie przygotowań do samodzielnego życia:

	Usamodzielnieni	Pozostający w opiece		Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Informacje i porady 23/5	porad, rad, wskazówek – 8 pokierowanie co, gdzie i jak – 2, doinformowanie – 3, tłumaczenia praw i obowiązków informacje – 8 tłumaczenie – 1	radzenie, doradztwa, wprowadzenie, informacje	Informacje i porady 11/2	informacja – 7 porady, doradztwo – 3 pokierowania – 1	radę, doradzania,
Wsparcie i pomoc 50/21	wspieranie, wsparcie – 4 pomocnych dłoń pomocna osoba pomoc, pomoc – 3 wsparcie moralne - 2 wsparcia psychicznego, moralnego, emocjonalnego – 18 towarzystwo – 1 werbalne rozmowa – 11 emocjonalne – 9 bliskości dorosłych, bliskość - 2	psychicznego rozmowa, emocjonalnego, wsparcia bliskich, rodziny, wsparcie psychologa, mentalne, terapia	Wsparcie i pomoc 35/10	wsparcie emocjonalne, psychiczne, duchowe – 11 wsparcie – 7 pomoc najbliższych, wsparcia od rodziny i przyjaciół wsparcia rodziny, pomocy od rodziny psychicznego ze strony rodziny i znajomych, wsparcie opiekuna – 9 towarzystwo – 1 rozmowa – 3 indywidualnie – 1pomocy – 1 ukierunkowanie – 1 pomocna osoba – 1	emocjonalne, duchowego psychiczne, wsparcia bliskich psychicznego, pomocy
Wsparcie finansowe 23/11	wsparcie finansowe, stałego nadzoru finansowego nauka tworzenia budżetu,	informacja na temat zasiłków, wsparcie finansowe,	Wsparcie finansowe 33/14	finansowe - 31 pieniędzy – 1 dofinansowania do mieszkania i usamodzielnienia finansowego – 1	utrzymanie, wsparcie finansowe finansowego i opieki społecznej
Rozwój 5/3	pomoc w rozwoju kursy, szkolenia, wsparcie nauki, pomoc w edukacji	kursy, szukanie pracy, korki	Rozwój 4		rozwojowego wsparcia, kursy

TABELA NR 11 RODZAJ WSPARCIA POTRZEBNY W OKRESIE PRZYGOTOWAŃ DO USAMODZIELNIENIA I PO ROZPOCZĘCIU SAMODZIELNEGO ŻYCIA (Część 2)

Jakiego wsparcia potrzeba w okresie przygotowań do samodzielnego życia:

	Usamodzielnieni	Pozostający w opiece		Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Mieszkanie i praca 15/5	sprawy mieszkaniowe – szukanie, gospodarowanie – 8 praca i szukanie pracy – 7	informacje na temat mieszkania ułatwienie spraw mieszkaniowych	Mieszkanie i praca 13/11	materialnego – 2 wskazówki odnośnie pracy, pomoc w znalezieniu pracy, informacje o pracy – 6 miejsca zamieszkania – 4 kursy zawodowe – 1	mieszkania, gospodarowanie mieszkaniem, materialnego, sprzęty AGD, RTV, materialne, rzeczowego, praca, pomoc w znalezieniu dobrej pracy
Pomoc w sprawach urzędowych 9/2	pomoc w sprawach urzędowych, przy rachunkach, w sprawach urzędowych wsparcia formalnego, pomoc przy sprawach formalnych urzędowego załatwianie spraw, wiedzy urzędowej, prawnego	pomoc urzędowa	Pomoc w sprawach urzędowych 12	prawnego – 2 przy formalnościach, asysta formalna – 6 urzędowe – 4	
Umiejętności praktyczne 6/1	nauki gotowania i zakupów porady dotyczące podstawowych umiejętności nauka gospodarowania domem przygotowanie do samodzielności przygotowanie	nauka gotowania	Umiejętności praktyczne 1/1	nauki gotowania i zakupów	
Inne 12/5	mentora fizycznego rozmowy o życiu i usamodzielnianiu rozwiązywania problemów kontrola wsparcie rodziców ze strony opiekuna nauka usamodzielniania czas przygotowanie do samodzielności samodzielnego życia rozmów jak żyć samodzielnie	od strony opiekuna, opiekuna czas, nie wiem, samodzielność	Inne 17/5	opiekuna by wdrożyć się w życie, pomocnych dłoń, dobrego słowa samodzielności, kontrola i przypomnienie, bliskości – 2 potrzeba planu działania motywacji kogoś kto będzie sprawdzał i pomagał kontrola rodziców – 2 samokontrola najbliższych opieka – 2 opiekunów	żadnego, trzymanie ręki na pulsie przez rodziców, rodziny, opieki usamodzielniania

TABELA NR 12 CO NAJBARDZIEJ POMOGŁO PRZYGOTOWAĆ SIĘ DO SAMODZIELNEGO ŻYCIA

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Wsparcie	Terapia psychologiczna, wsparcie, pomoc psychologiczna	
Wykształcenie	Wykształcenie i Internet, kursy, rozwój edukacji, podnoszenie kwalifikacji, kursy i projekty, nauka, żądza wiedzy, studia w innym mieście	Kursy zawodowe
Ludzie	Relacje z rodziną zastępczą i znajomymi, rozmowa z bliskimi, obserwowania działań rodziny zastępczej, wyjście z rodziny zastępczej (3), przyjaciele, ciocia, pomoc pracownika socjalnego (2), wsparcie rodziny i znajomych, mieszkanie z babcią, wsparcie partnerki, ciocia uczyła mnie gotowania, opieka i wsparcie grupy, wsparcie ze strony rodziny, przyjaciele, nauki od innych, rady innych, wsparcie rodziny (4), opiekun zastępczy, żona, dziecko, wsparcie bliskich osób dziewczyna, mieszkanie z siostrą, wsparcie siostry, szkoła, znajomi (2), mento-ry, urodzenie dziecka	Rozmowy z chłopakiem, brat, mieszkanie w grupie, rozmowy z opiekunem, życie w grupie daje więcej wsparcia, wsparcie opiekunów, pomoc bliskich, przebywanie w domu dziecka, WCPR, doświadczenia w domu, pobyt w placówce, rady opiekunów zastępczych, mieszkanie usamodzielniające, trafienie do babci, rodzina
Pomoc praktyczna, finansowa, materialna	Pieniądze, informacje praktyczne, wiedza i informacje o usamodzielnieniu, nauczanie się samodzielności, finanse, uzyskanie mieszkania chronionego (3), wszystko co było potrzebne dostałam	Budowanie budżetu, sprzątanie w domu, umiejętność załatwiania spraw, dom usamodzielniania
Marzenia	Marzenie o rodzinie	
Cechy, zdolności, umiejętności własne	Umiejętność nawiązywania kontaktów, rozsądek, podejmowanie decyzji, samozaparcie, chęć działania, odwaga, upór, gospodarność mieszkaniowa, umiejętności praktyczne, wiara w siebie, odpowiedzialność, gotowanie, sprzątanie, gospodarność, wyznaczenie sobie celu, dążenie, samodzielność, osobista komunikatywność	Moje nastawienie
Inne	Nie było nic takiego. Sama się wszystkiego nauczyłam. Wszystko co mnie otacza. Nikt ja sam. Nauka na błędach. Sama o sobie dbam	Wszystkiego nauczyłem się sam. Brak uzależnień

TABELA NR 13 JAK SIĘ WTEDY CZUŁEŚ/CZUŁAŚ, GDY POINFORMOWANO CIĘ O USAMODZIELNIENIU?

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Pozytywne emocje – 46 odpowiedzi /18 odpowiedzi	Dobrze, poczułam wolność, samodzielność, jest to nowy etap w życiu, byłam w 7 niebie z powodu samodzielności, byłam przygotowana, lekko, zadowolenie, na luzie, poczucie wyzwania, braku ograniczeń, byłam szczęśliwa, czułam szczęście i ulgę, ciekawość, własna decyzja, nie miałam żadnych obaw, cieszyłem się, pozytywnie nastawiona	wolny, samodzielny, bezpieczny, dobrze, zadowolona, radość wolność satysfakcję, nie boje się, chcę, radość wyzwanie
Negatywne emocje – 45 odpowiedzi /16 odpowiedzi	bałam się ale przyzwyczaiłam się, niezręcznie, mniejszy kontakt z rodziną zastępczą, zawiedziony, karne opuszczenie placówki, niepewnie, źle, brak wiary w siebie, strach, strach na myśl o odpowiedzialności – dorosłości, płakałam i nie mogłam się z tym pogodzić, opuszczenie, załamany, wystraszona, koszmarnie, zmartwiona, fatalnie, zamknęłam się w sobie, szok, nie wiedziałem czy sobie poradzę, płakałam	będzie ciężko, strach, niepewność, czy sobie poradzi, ciężko, lęk, obawa, trochę strach, smutek
Inne – 14 odpowiedzi /5 odpowiedzi	specyficznie z jednej strony dobrze a z drugiej było mi ciężko rozstać się z wychowanymi z placówki, normalnie, mieszane uczucia, nie da się opisać, skupiony na ukończeniu szkoły, bez zmian, samodzielność ale szkoda babci, zmieszana byłam gotowa, nie dotarło do mnie, bez emocji, wiedziałam wcześniej – brak zaskoczenia, byłam gotowa, byłam przygotowany	muszę na sobie polegać, nie myślałem o tym, trudno powiedzieć, nie wiem, samodzielność

TABELA NR 14 OCENA WSPARCIA FINANSOWEGO (Część 1)

W jakim stopniu pieniądze otrzymane na usamodzielnienie pomogły w:	Ocena	Usamo dzielnieni	%	WIF
Jedzenie	Wystarczająca kwota	27	36,49	0,35
	Dostateczna kwota	23	31,08	
	Niewystarczająca	18	24,32	
	Razem	68	91,89	
Ubranie	Wystarczająca kwota	24	32,43	0,31
	Dostateczna kwota	20	27,03	
	Niewystarczająca	24	32,43	
	Razem	68	91,89	
Mieszkanie	Wystarczająca kwota	13	17,57	0,30
	Dostateczna kwota	40	54,05	
	Niewystarczająca	14	18,92	
	Razem	67	90,54	
Dojazdy i przejazdy	Wystarczająca kwota	26	35,14	0,29
	Dostateczna kwota	12	16,22	
	Niewystarczająca	30	40,54	
	Razem	68	91,89	
Uzyskanie wykształcenia, udział w szkoleniach	Wystarczająca kwota	22	29,73	0,28
	Dostateczna kwota	18	24,32	
	Niewystarczająca	28	37,84	
	Razem	68	91,89	
Utrzymywanie znajomości i przyjaźni	Wystarczająca kwota	19	25,68	0,23
	Dostateczna kwota	14	18,92	
	Niewystarczająca	35	47,30	
	Razem	68	91,89	

TABELA NR 14 OCENA WSPARCIA FINANSOWEGO (Część 2)

W jakim stopniu pieniądze otrzymane na usamodzielnienie pomogły w:	Ocena	Usamo dzielnieni	%	WIF
Utrzymywanie związków rodzinnych	Wystarczająca kwota	18	24,32	0,22
	Dostateczna kwota	12	16,22	
	Niewystarczająca	36	48,65	
	Razem	66	89,19	
Spędzanie czasu wolnego i praktykowanie hobby	Wystarczająca kwota	10	13,51	0,16
	Dostateczna kwota	15	20,27	
	Niewystarczająca	43	58,11	
	Razem	68	91,89	
Nie otrzymałam/em żadnych pieniędzy	Wystarczająca kwota	5	6,76	

TABELA NR 15 OCENA DOCHODÓW W STOSUNKU DO WYDATKÓW

Czy Twój dochód
pokrywa wydatki
związane z

	Odpowiedź	Wskazania %		WIF
Jedzenie	Wystarczająco	44	59,46	0,51
	Dostatecznie	26	35,14	
	Niewystarczająco	4	5,41	
	Razem	74	100	
Mieszkanie	Wystarczająco	39	52,70	0,47
	Dostatecznie	26	35,14	
	Niewystarczająco	8	10,81	
	Razem	73	98,65	
Ubranie	Wystarczająco	32	43,24	0,43
	Dostatecznie	31	41,89	
	Niewystarczająco	11	14,86	
	Razem	74	100	
Dojazdy i przejazdy	Wystarczająco	35	47,30	0,42
	Dostatecznie	23	31,08	
	Niewystarczająco	15	20,27	
	Razem	73	98,65	
Zdrowie	Wystarczająco	33	44,59	0,41
	Dostatecznie	25	33,78	
	Niewystarczająco	16	21,62	
	Razem	74	100	
Czas wolny	Wystarczająco	21	28,38	0,34
	Dostatecznie	33	44,59	
	Niewystarczająco	20	27,03	
	Razem	74	100	
Wykształcenie i szkolenia	Wystarczająco	20	27,03	0,26
	Dostatecznie	18	24,32	
	Niewystarczająco	33	44,59	
	Razem	71	95,95	

TABELA NR 16 CZY RESPONDENT JEST W STANIE SPŁACAĆ DŁUGI

Czy jesteś w stanie spłacać długi	Usamodzielnieni N=74	%	Pozostający w opiece N=28	%
Całkowicie	17	22,97	10	35,71
Prawie całkowicie	8	10,81	5	17,86
Ledwo	10	13,51	0	0,0
Nie jestem w stanie	4	5,41	0	0,0
Nie mam długów	35	47,30	13	46,43
Razem	74	100	28	100

TABELA NR 17 CO POMAGA UNIKNĄĆ ZADŁUŻENIA

Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Racjonalne dysponowanie finansami i środkami pieniężnymi, racjonalne wydawanie, dobre rozplanowanie budżetu, nie wiem, świadomość, że nie można się zadłużać, indywidualna sprawa, zdrowy rozsądek, porady rodziny, praca, stały dochód, wiedza o rachunkach, rozmowa na temat wydatków, rodzina, nauka na błędach innych, opiekun, dofinansowanie, systematyczność w rachunkach, mi pomogła świadomość, że nikt za mnie nie spłaci długów, gospodarność, oszczędność, ograniczenie wydatków, samokontrola, nauka oszczędzania, pracownik socjalny, informacje, opłacanie wszystkiego na bieżąco, nie brać kredytów, doświadczenie, nic nie pomaga, więcej pieniędzy, pomoc z MOPR, raczej nic, nie pożyczać, stała praca i więcej pieniędzy, sposób wychowania, nie wiem, nie zastanawiałam się nad tym	Rozplanowanie budżetu, zależy od osoby i sytuacji, racjonalne myślenie i dysponowanie finansami, doświadczenie innych, znalezienie pracy, rady innych, rozum, oszczędność, praca, rozważa, rozsądek, gospodarność, zapobieganie, odpowiedzialność, nie pożyczać, dochody, wsparcie, ścisła kontrola wydatków, strach przed konsekwencjami, samokontrola.

TABELA NR 18 MIEJSCA ZAMIESZKANIA PO USAMODZIELNIENIU						
Gdzie się wprowadzi- łeś/aś po opuszczeniu opieki	Usamodzielnieni N=74 % Obecnie			Pozostający w opiece % Wymarzone % miejsce		
Mieszkanie pół-samodzielne	0	0,0	2	2,94	1	3,85
Własne mieszkanie	3	3,95	6	8,82	16	61,54
Stancja	5	6,58	3	4,41	0	0,0
Bursa/akademik	5	6,58	1	1,47	0	0,0
Mieszkanie usamodzielnienia	3	3,95	1	1,47	0	0,0
Mieszkanie chronione	15	19,74	9	13,24	1	3,85
Mieszkanie komunalne	12	15,79	21	30,88	2	7,69
Mieszkanie socjalne	7	9,21	16	23,53	4	15,38
Mieszkanie z rodziną	15	19,74	8	11,76	2	7,69
Mieszkanie ze znajomymi	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Jestem bezdomny /bezdomna	1	1,32	1	1,47	0	0,0
Narzeczone, siostra, mieszkanie służbowe, wynajęte, rodzina, rodzina zastępcza, koleżanka, narzeczony/a	10	13,16				
Razem	76	100	68	100	26	100

TABELA NR 19 OCENA POMOCY W ZNALEZIENIU I URZĄDZENIU MIESZKANIA (Część 1)					
Kto pomógł w znalezieniu i urządzeniu mieszkania	Ocena	Odpowiedzi	%	WIPM	
Opiekun usamodzielnienia	Bardzo pomocny	25	35,71		
	Trochę pomocny	13	18,57		
	Brak pomocy	20	28,57		
	Nie dotyczy	12	17,14		
	Razem	70	100	0,30	
Rodzina / Krewni	Bardzo pomocny	17	24,64		
	Trochę pomocny	15	21,74		
	Brak pomocy	23	33,33		
	Nie dotyczy	14	20,29		
	Razem	69	64,86	0,24	
Opiekun zastępczy	Bardzo pomocny	19	27,54		
	Trochę pomocny	8	11,59		
	Brak pomocy	14	20,29		
	Nie dotyczy	28	40,58		
	Razem	69	100	0,22	
Znajomi	Bardzo pomocny	6	8,70		
	Trochę pomocny	22	31,88		
	Brak pomocy	26	37,68		
	Nie dotyczy	15	21,74		
	Razem	69	64,86	0,16	
Pracownik socjalny	Bardzo pomocny	13	19,70		
	Trochę pomocny	9	13,64		
	Brak pomocy	26	39,39		
	Nie dotyczy	18	27,27		
	Razem	66	100	0,18	

TABELA NR 19 OCENA POMOCY W ZNALEZIENIU I URZĄDZENIU MIESZKANIA (Część 2)

Kto pomógł w znalezieniu i urządzeniu mieszkania	Ocena	Odpowiedzi	%	WIPM
Wychowawca w placówce	Bardzo pomocny	9	12,86	
	Trochę pomocny	14	20,0	
	Brak pomocy	14	20,0	
	Nie dotyczy	33	47,14	
	Razem	70	100	0,15
Nauczyciel	Bardzo pomocny	3	4,41	
	Trochę pomocny	5	7,35	
	Brak pomocy	32	47,06	
	Nie dotyczy	28	41,18	
	Razem	68	100	0,05
Rodzic SOS	Bardzo pomocny	0	0,0	
	Trochę pomocny	1	1,47	
	Brak pomocy	2	2,94	
	Nie dotyczy	65	95,59	
	Razem	68	100	0,0

TABELA NR 20 NA CZY POLEGAŁA POMOC MIESZKANIOWA

Pomoc w znalezieniu mieszkania	Informacje i znalezienie mieszkania, wybór mieszkania, starania, szukanie mieszkania, wykorzystanie znajomości, pomoc w znalezieniu sobie miejsca, pomoc w wynajęciu mieszkania – 12 wskazań
Pomoc w przeprowadzce	Przewożenie rzeczy, przewożenie mebli – 7 wskazań
Pomoc finansowa	Wsparcie finansowe – 5 wskazań
Pomoc materialna, pomoc w urządzeniu	Zakupy, urządzenie mieszkania, dostarczenie materiałów budowlanych, urządzenie mieszkania, wyposażenie mieszkania, pomoc materialna, pomoc praktyczna, pomoc techniczna – 13 wskazań
Pomoc w załatwianiu formalności	Formalności, sprawy urzędowe, pomoc w sprawach formalnych i mieszkaniowych, wysyłanie pism, pomoc urzędowa, kompletowanie dokumentów – 22 wskazania
Rozmowy – rady – wsparcie	Rady, pomoc, wsparcie emocjonalne, rozmowa, doświadczenie w sprawach mieszkaniowych – formalnych, zaangażowanie, odwiedziny, czas, poświęcenie, rozplanowanie pieniędzy, planowanie budżetu, możliwość pozostania w placówce, inicjatywa, opieka, kreatywność, bezinteresowność, fachowość, interesowali się, wsparcie w różnych sprawach, informacje – 43 wskazania

TABELA NR 21 OCENA OBECNEGO MIESZKANIA (Część 1)

Jak oceniasz swoje obecne mieszkanie	Ocena	Liczba wskazań N=74	%	WISM
Przestrzeń dla siebie	Jestem zadowolony/a	37	50	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	27	36,49	
	Jestem niezadowolony/a	10	13,51	
	Razem	74	100	0,45
Bezpieczeństwo	Jestem zadowolony/a	43	58,11	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	27	36,49	
	Jestem niezadowolony/a	4	5,41	
	Razem	74	100	0,51
Blisko miejsca nauki / szkoleń	Jestem zadowolony/a	21	28,38	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	27	36,49	
	Jestem niezadowolony/a	26	35,14	
	Razem	74	100	0,31
Blisko pracy	Jestem zadowolony/a	16	26,23	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	19	31,15	
	Jestem niezadowolony/a	26	42,62	
	Razem	61	100	0,28
Blisko sklepów i innych punktów usługowych	Jestem zadowolony/a	49	66,22	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	20	27,03	
	Jestem niezadowolony/a	5	6,76	
	Razem	74	100	0,53

TABELA NR 21 OCENA OBECNEGO MIESZKANIA (Część 2)

Jak oceniasz swoje obecne mieszkanie	Ocena	Liczba wskazań N=74	%	WISM
Blisko Twojej rodziny	Jestem zadowolony/a	29	39,19	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	22	29,73	
	Jestem niezadowolony/a	23	31,08	
	Razem	74	100	0,36
Blisko Twoich znajomych	Jestem zadowolony/a	28	37,84	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	32	43,24	
	Jestem niezadowolony/a	14	18,92	
	Razem	74	100	0,40
Wypożyczenie sprzętu do użytku domowego	Jestem zadowolony/a	43	58,11	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	20	27,03	
	Jestem niezadowolony/a	11	14,86	
	Razem	74	100	0,48
Koszty utrzymania mieszkania – czynsz, media	Jestem zadowolony/a	38	51,35	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	29	39,19	
	Jestem niezadowolony/a	7	9,46	
	Razem	74	100	0,47
Odpowiednie warunki sanitarne wanna, brodzik, w.c.	Jestem zadowolony/a	49	66,22	
	Jestem wystarczająco zadowolony/a	16	21,62	
	Jestem niezadowolony/a	9	12,16	
	Razem	74	100	0,51

TABELA NR 22 OCENA SAMOPOCZUCIA, POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA, STANU ZDROWIA I STANU PSYCHICZNEGO DOKONANA PRZEZ RESPONDENTÓW

Opinia	Ocena	Usamodzielnieni			Pozostający w opiece		
		N=74	%	WIE	N=28	%	WIE
Czy czujesz się dobrze sam z sobą	Prawie zawsze	43	58,11		22	78,57	
	Czasami	24	32,43		5	17,86	
	Niezbyt często	7	9,46		1	3,57	
	Razem	74	100	0,50	28	100	0,58
Jak oceniasz swój stan zdrowia	Bardzo dobry	32	43,24		16	57,14	
	Dobry	37	50		10	35,71	
	Ogólnie słaby	5	6,76		2	7,14	
	Razem	74	100	0,45	28	100	0,50
Jak oceniasz swój stan psychiczny	Bardzo dobry	27	36,49		13	46,43	
	Dobry	38	51,35		15	53,57	
	Ogólnie słaby	9	12,16		0	0,0	
	Razem	74	100	0,41	28	100	0,49
Czy masz poczucie bezpieczeństwa w życiu	Bardzo dobry	39	52,70		22	78,57	
	Dobry	29	39,19		5	17,86	
	Ogólnie słaby	6	8,11		1	3,57	
	Razem	74	100	0,48	28	100	0,58

TABELA NR 23 OSOBY POMAGAJĄCE RESPONDENTOM W TRUDNYCH CHWILACH (Część 1)

Najczęściej w takich momentach pomagają mi	Ocena	Usamodzielnieni		Pozostający w opiece		
		%	WIP	Wskazania	%	WIE
Znajomi	Bardzo dużo	25	31	13	46	
	Trochę	43	54	11	39	
	W ogóle nie pomagają	12	15	4	14	
	Razem	80	100	0,39	28	100 0,44
Rodzina biologiczna – rodzice	Bardzo dużo	10	14	6	23	
	Trochę	17	25	4	15	
	W ogóle nie pomagają	42	61	16	62	
	Razem	69	100	0,18	26	100 0,20
Krewni	Bardzo dużo	4	6	3	11	
	Trochę	19	27	7	25	
	W ogóle nie pomagają	47	67	18	64	
	Razem	70	100	0,13	28	100 0,16
Rodzeństwo	Bardzo dużo	21	30	13	46	
	Trochę	25	36	5	18	
	W ogóle nie pomagają	24	34	10	36	
	Razem	70	100	0,32	28	100 0,37
Rodzina zastępcza	Bardzo dużo	15	24	8	32	
	Trochę	9	14	4	16	
	W ogóle nie pomagają	39	62	13	52	
	Razem	63	100	0,21	25	100 0,27
Rodzic SOS	Bardzo dużo			0	0	
	Trochę			1	100	
	W ogóle nie pomagają				0	
	Razem			1	100	0,33
Kadra w placówce	Bardzo dużo	1	2	8	33	
	Trochę	11	18	7	29	
	W ogóle nie pomagają	49	80	9	38	
	Razem	61	100	0,07	24	100 0,32

TABELA NR 23 OSOBY POMAGAJĄCE RESPONDENTOM W TRUDNYCH CHWILACH (Część 2)

Najczęściej w takich momentach pomagają mi	Ocena	Usamodzielnieni		Pozostający w opiece		
		%	WIP	Wskazania	%	WIE
Kadra z innych organizacji	Bardzo dużo	9	14	2	8	
	Trochę	10	15	4	17	
	W ogóle nie pomagają	46	71	18	75	
	Razem	65	100	0,14	24	100 0,11
Nauczyciel	Bardzo dużo	2	3	1	4	
	Trochę	2	3	7	25	
	W ogóle nie pomagają	61	94	20	71	
	Razem	65	100	0,03	28	100 0,11
Pracownik socjalny	Bardzo dużo	6	9	5	18	
	Trochę	14	21	13	46	
	W ogóle nie pomagają	48	71	10	36	
	Razem	68	100	0,13	28	100 0,27
Opiekun usamodzielnienia	Bardzo dużo	20	29	15	58	
	Trochę	17	24	7	27	
	W ogóle nie pomagają	33	47	4	15	
	Razem	70	100	0,27	26	100 0,48
Osoby należące do tego samego Kościoła	Bardzo dużo	2	3	0	0	
	Trochę	4	6	5	19	
	W ogóle nie pomagają	61	91	22	81	
	Razem	67	100	0,04	27	100 0,06
Partner/ka mój chłopak /moja dziewczyna	Bardzo dużo	27	57	1	17	
	Trochę	6	13	1	17	
	W ogóle nie pomagają	14	30	4	67	
	Razem	47	100	0,42	6	100 0,17
Inni	Wpisać	0		0		

TABELA NR 24 RODZAJ OTRZYMYWANEJ PRZEZ RESPONDENTÓW POMOCY				
Pozostający w opiece	Bycie	Wsparcie emocjonalne	Doradzanie	Konkretna pomoc
	Słuchanie, rozmowa, obecność, zainteresowanie moją osobą, spędzanie czasu	Rozumienie, docenianie, pocieszenie, dyskrecja, emocjonalne, mentalnie, wiara we mnie	Opinie doradzanie konkretne, rada dobra rada informacje porady przysługi	Spacer, mieszkanie, alimenty, dopilnowanie przy kursach, biorą dziecko w czasie szkoły, urzędowe sprawy MOPS i PCPR, mieszkaniowo
	37 wskazań	15 wskazań	20 wskazań	23 wskazania
	Rozmowa, są przy mnie, czas dla mnie	Wsparcie moralne, wsparcie duchowe, wsparcie emocjonalne	Doradzanie, rad	Pomoc przy problemach, w problemach życiowych i urzędowych, pomoc w szkole, pomoc formalna, urządzenie mieszkania, załatwianie spraw, finansowo, pomoc praktyczna, można nich liczyć
	18 wskazań	6 wskazań	5 wskazań	17 wskazań

TABELA NR 25 TYP POMOCY OFEROWANY PRZEZ RODZINĘ BIOLOGICZNĄ	
Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Tata dzwoni, interesuje się – 3. Finansowo – 11. Fizycznie. Wsparcie, pomoc, w dniach kryzysowych – 7. Psychicznie, emocjonalnie, ojciec wspiera słowem, wczuwanie się w moją sytuację – 12 Mieszkanie. Pomoc przy dziecku Sprawy formalne i administracyjne – 2	Materialnie – 2 Pomoc domowa Finansowa – 6 Duchowo, psychicznie – 5
Przysyłają życzenia i zaproszenia uroczystości	Spotkania Spędzanie czasu
Odwiedziny. Spędzanie czasu – 2 Rodzeństwo – obecność – 2	Rozmowę – 8
Rady, rozmowy – 16	Nie wspiera – 8
Nie wspiera mnie – 14 Nie ma kontaktu – 2 Nie żyją – 3 Nie potrzebuję	Nie wspiera – 8 Nie wspiera a szkodzi nie wspiera Nie żyją

TABELA NR 26 JAKIMI CZYNNIKAMI OSOBY USAMODZIELNIENIE UZASADNIAJĄ SVOJE SAMOPOCZUCIE

zmęczenie, wiele niewyjaśnionych spraw, prawda zawsze wyjdzie na jaw, nie otrzymuję pomocy, problemy finansowe, brak pracy na rynku, nie mam silnej psychiki, podobno niechętnie przyznają mieszkania i mój „metraż” przekracza 75m, zmartwienia dotyczące lęku, wydatki na leki, alkoholizm matki, niekompetencja, konflikty, poziom inteligencji, mam problemy ze znalezieniem partnera, bije mnie, wyzywa, bluźni i gniewa się na mnie, samotność, bo inni mogą a ja nie, pomoc innych, nie radzę sobie, za mało pieniędzy, olewanie, na nic nie wystarcza, bo powinni mi pomagać, brak bezpieczeństwa na ulicach, zero pomocy, zła polityka prorodzinna, brak kontaktu, jestem nerwowy, żal ludzi, brak zaufania do ludzi, brak pieniędzy i wsparcia, patologiczna rodzina, brak pracy, cały czas coś stoi na przeszkodzie. chciałbym być pewien, jest zawsze coś ważniejszego, muszę zarabiać, potrzeba bliskości, kłótnie, upór, brak zrozumienia, szef w pracy, brakuje mi rodziny, brak środków, chciałabym mieć rodzinę, chcę by było jak dawniej, dzieci.

TABELA NR 27 JAKIMI CZYNNIKAMI OSOBY POZOSTAJĄCE W OPIECE UZASADNIAJĄ SVOJE SAMOPOCZUCIE

małe rozwinięcie kraju, brak pracy, nie lubię ludzi którzy specjalnie mnie denerwują i zaczepiają, strach, że inni się odsuną, ciężko tak żyć, zazdrość rodziny, chyba każdy tak ma, nie wiem co u mojej rodziny, złe przyzwyczajenia, irytacja bo ktoś odchodzi, inni mają lepiej, zaległości, lepiej by było gdybym tam nie trafił, traci się na tym, nie ma niczego takiego, głupota, nie lubię kłamców, patologia, nigdy tego nie chciałam, obowiązki i wymagania, nie lubię kłótni, wpływa to bezpośrednio na mnie, zależy mi na tej relacji.

TABELA NR 28 JAKIMI OSIĄGNIĘCIAMI RESPONDENCI CIESZĄ SIĘ NAJBARDZIEJ

Nauka, rozwój, osiągnięcia – 51 wskazań	Mieszkanie – 8 wskazań	Zmiany postaw, rozwój osobisty – 19 wskazań	Praca – 14 wskazań	Relacje z innymi – 15 wskazań	Różne – 12 wskazań
Wykształcenie, nauczyłam się jeździć samochodem, dostałam się na wymarzone studia, ukończenie szkoły, podjęcie studiów, konkursy fotograficzny i filmowy oraz szkoła, ukończenie studiów, kurs ECDL, ukończenie szkoły podstawowej i dojście do matury jako pierwsza z rodziny, kontynuacja nauki, ukończenie gimnazjum, wygrywane konkursy i castingi, osiągnięciami sportowymi, znajomość dwóch języków obcych, zmiana szkoły ze specjalnej na normalną	Mieszkanie remont mieszkania	Obecność w rozwojowym środowisku, pokonania strachu, samodzielność, usamodzielnieniem się, udało mi się porzucić złe towarzystwo, i stać się lepszym człowiekiem, jestem samowystarczalna i daję sobie radę ze wszystkim, wiara w siebie, nie piję alkoholu, praca nad sobą, nie stoczenie się, pewność siebie	Dobra praca, zdobyć zawód	Poznanie partnerki, szczęśliwą rodziną, rodzina, dzieci, dziećmi, dziecko, rozwój dzieci, dziewczyna, znajomi	Zdrowie i samopoczucie, sprecyzowane plany, dawanie sobie rady, uregulowaniem prawnym, zmiana otoczenia, niekaralność, opinie o mnie, podejmowanie decyzji, powrót z Anglii, radzę sobie, finanse, utrzymanie

TABELA NR 29 JAK MŁODZI LUDZIE DOCHODZILI DO SWOICH OSIĄGNIĘĆ

Usamodzielnieni		Pozostający w opiece
Wsparcie innych – 24 wskazań	Dzięki wsparciu rodziny zastępczej, pomoc od rodziców zastępczych – 5. Znalazłem odpowiednią partnerkę, wpływ partnera – 2. Wsparcie rodziny dziadkowie, mama – 3. Wsparcie bliskich – 4. Dzięki pomocy pracownika socjalnego. Pomoc innych, miałam wsparcie znajomych – 4. Wsparcie opiekuna – 2. Pomoc wychowawców – 1. Wsparcie bliskich – 1. Motywowanie, kierunkowanie.	Opiekunowie dopilnowali wsparcie Wsparcie Udział w projekcie “uwierz w siebie”
Własna postawa – 60 wskazań	Upór, wytrwałość, samozaparcie, samodyscyplina, staranie i dążenie dążenia, wytrwałość w dążeniach, wytrwałość w staraniach, starałem się i zależało, zależało mi na tym, “byłam zaangażowana, odpowiedzialna i rozważna” – 31. Ambicja – 7. Determinacja – 4. Pewność siebie, wiara w siebie, własna wola – 4. Pracuję nad tym i praca, nauka, ćwiczyłam – 4. Jestem zaradny, jestem bystra i zaradna jestem zdolny – 3. Ciężka praca – 2. Realizacja marzeń, marzenia – 2. Nie poddaję się – 1. Jestem sobą – 1. Motywacja – 1. Treningi.	Przez ciężką pracę. Dobrze wybrana droga. Ambicja. Chęć pobicia rodzeństwa samozaparcie – 4. Treningi – 2. Ciężka praca. Uczę się. Własna silna wola. Nauka i wytrwałość. Wiara w siebie. Nauka. Wyśilek. Upór. Dążenie do tego. Ciężka praca. Bardzo mi na tym zależało.
Normalnie – 5 wskazań	Byłem gotowy. Układanie życia. Normalny tok myślenia. Uzyskać informacje o świecie. Poznać innych ludzi.	Wiedziałem, że to moja szansa na lepsze życie
Materialne – 3 wskazania	Pieniądze z procesu usamodzielniania. Samodzielne kupno samochodu. Mogłam się doszkolić.	
Inne – 3 wskazania	Chcę być wzorem dla siostry. Wiedza, że jestem sama. Sport.	Nie mieszkam z rodziną biologiczną Jestem towarzyski.

TABELA NR 30 CO OZNACZA DLA BADANYCH „MIEĆ RODZINĘ”?

Usamodzielnieni		Pozostający w opiece
Miejsce	Mieć bezpieczne miejsce dom mieszkanie pod jednym dachem. Własne 4 kąty. Mieć zabezpieczenie w trudnych sytuacjach. Mieć pełen ciepła dom. Stabilizacja. Mieć dom i bliskie osoby. Azyl.	Dom Mieć normalny dom
Osoba	Mieć do kogo wracać, bezpieczeństwo – 9. Tęsknić, spędzać uroczystości żona i dwójka dzieci. Ktoś na kim można polegać, przyjaciel, mama, tata, dziecko. Mieć kogoś bliskiego. Mieć osobę, z którą można pogadać. Mieć partnera, dzieci. Jest matka, ojciec, rodzina. Mieć dom, żonę, dzieci i miłość. Bliscy. Mieć żonę, dziecko. Mama, tata, mieszkanie. Założyć rodzinę. Mąż i dziecko. Mieć bliskich ktoś bliski. Żona, dziecko. Ktoś kto pomoże w ciężkich chwilach. Mieć swój kąt i ludzi, którzy kochają. Mieć osoby, które cię kochają i kochać je.	Dzieci i żona, mieć za co ich utrzymać. Mieć komu się zwierzyć, do kogo przyjść. Ludzie którzy, na sobie polegają. Mąż, dzieci. Dbanie o siebie. Dom, mama, tata, dzieci. Bliskie osoby. Dom, żona, dzieci. Ktoś bliski. Dziecko, mąż. Miłość dom. Dziecko, mąż. Mąż, dzieci, dom, pieniądze. Mieć kogoś bliskiego. Mieć osoby, którym na tobie zależy. Mieć kogoś bliskiego. Żona, dom, dzieci.
Emocje	Mieć ciepło. Być docenionym. Wzajemnie się szanować i pomagać, opieka – 4. Wsparcie – 13. Kochać i być kochanym. Miłość – 10, współczucie. Czyjeś szczęście. Miłość i wsparcie. Śmiech, żarty troskę. Szczęście, radość – 6. Ciepło. Jest dla mnie wszystkim. Być kochanym. Szacunek, odpowiedzialność. Zaufanie – 2. Bliskość emocjonalna – 4. Poświęcenie. Zainteresowanie.	Ciepła atmosfera. Szczęście. Miłość. Wzajemne wspieranie się. Wsparcie. Opieka. Wsparcie. Bezpieczeństwo. Ciepło. Szczęście. Brak samotności. Ciepło rodzinne. Ciepło rodzinne. Miłość.

TABELA NR 31 JAK CZUJĄ SIĘ RESPONDENCI NA MYŚL O BYCIU RODZICEM

	Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Współczucie	Fajnie, ale trzeba być gotowym, Pozytywnie Myślę, że będę spełniona Chcę być rodzicem Będę dobrym rodzicem i mężem – 2 Nie mogę się doczekać dobrze – 32 Jestem bardzo szczęśliwy, polecam Nowa miłość Staram się Dobrze, ale jeszcze nie na tym etapie	Dobrze – 5 Chciałbym być ojcem, rodzicem – 6 Ekscytację Wyluzowanie Szczęśliwa Dobrze Szczęśliwa Myślę że dam radę
Negatywne	Nie czuję się pewnie, bo to odpowiedzialne Boję się nie jestem gotowa – 4 Złe, fatalnie – 2 Nie chcę być, nie chcę mieć dzieci, nie chcę być rodzicem – 3 Strach, boję się – 5	Nie chcę być Nie jest łatwo być rodzicem Strach Nie wyobrażam sobie Boję się Niepewność Nieciekawie
Inne	Nie myślę o tym – 5 Często jest ciężko, ale daję radę Nie planuję Nowe, inne doświadczenia mieszane uczucia Przerażony i ciekawy Teraz niekomfortowo, ale jak to się stanie, to dam radę Nie wiem normalne Średnio Mieszane uczucia boję się, ale chciałabym	Za wcześnie jak dla mnie Poczucie odpowiedzialności Dziwnie Obojętne Nie myślałem nad tym – 2 Na razie nie jestem gotowy

TABELA NR 32 REAKCJE OTOCZENIA NA INFORMACJE, ŻE RESPONDENT DORASTAŁ W OPIECE ZASTĘPCZEJ

Rodzaj reakcji	Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Współczucie	Współczuciem, empatia, litość – 8	Współczucie – 2
Zdziwienie	Zdziwienie – 9. Podziw – 2. Zaskoczenie – 3. Niedowierzanie – 2. Szok – 2. Są zszokowani, że mam tyle rodzeństwa. Pytania, wiele pytań – 2. Zmieszanie, Zakłopotanie, Ciekawość – 2	Zdziwienie – 4 Zaskoczenie – 2 Pytania Niedowierzanie Ciekawość Szok
Różne	Zazdrość o rodzeństwo. Nie mówię o tym – 2. Obracam się wśród sobie podobnych. Różnie – 4. Różne – raz złe raz dobre. różnie – często współczucie.	Nie mówię o tym Nie zwracam na to uwagi
Pozytywne	Brak negatywnych reakcji – 3. Żadnych przykrości. Dobrymi – 8. Nikt mnie nie skreśla, normalnie – 9. Spokojnie. Tolerancja.	Neutralność – 2 Tolerancja. Brak problemów Pozytywne. Normalne, naturalne – 7. Dobrze, pozytywne – 4. Wyrozumiałość
Negatywne	Na ogół negatywne reakcje, wykorzystano to przeciw mnie. Patrzą dziwnie, tak jak bym zrobiła coś złego. Niezręczność – 2. Milczenie. Ucieczka od tematu, dogadywania i obelgi. Nie rozumieją. Gorsze traktowanie negatywne – 6. Ludzie nie wiedzą jak reagować. Szufładowanie. Sztuczne reakcje.	
Brak reakcji	Obojętność, brak reakcji, nie reagują.	Odrzucenie Negatywne

TABELA NR 33 DOBRE STRONY WYCHOWYWANIA SIĘ W OPIECE ZASTĘPCZEJ

Dobre strony	Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Rozwój, nauka, lepszy start, zmiana, możliwości, lepszy start, nie doszedł bym do tego bez opieki zastępczej	33	8
Rozwój, doceniam dobro i miłość, ktoś o mnie dbał, lepsze warunki życia, Poczucie bezpieczeństwa, dziś jestem normalnym człowiekiem, najlepszą formą jest rodzina zastępcza, umiejętność pracy w grupie, zdolność życia z ludźmi	33	13
Przygotowanie do samodzielności, mieszkanie, pomoc finansowa, radzenie sobie w życiu, dach nad głową, opieka, odizolowanie od patologii, ciekawie spędzany czas, wycieczki, pilnowanie, bezpieczeństwo, umiem zadbać o porządek i finanse, brak zmartwień, nie muszę się użerać	38	29
Nie ma dobrych stron, brak możliwości wyjścia na zewnątrz	6	2

TABELA NR 34 ZŁE STRONY WYCHOWYWANIA SIĘ W OPIECE ZASTĘPCZEJ (Część 1)

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Sytuacja indywidualna	Brak bliskości, kontaktów z rodziną, z bliskimi – 11 Izolacja Brak rodziców – 3 Każde dziecko to czuje Brak ciepła rodzinnego Problemy z emocjami i inny tryb życia Tęsknota za prawdziwą matką Trudności w nawiązywaniu kontaktów Brak rodzinnych więzi Brak uczuć, miłości, bliskości – 4 Brak więzi z bliskimi Zależność od innych Brak rodziny i akceptacji, miłości Utrata znajomych	Złe wspomnienia Zależy od relacji z rodzicami Brak samodzielności Brak rodziny, domu rodzinnego – 10 Można trafić do zakładu Wychowanie się bez rodziców Smutek, tęsknota Nie każdy się tam dobrze czuje
Sytuacja instytucjonalna	Nadopiekuńczość Rodzina zastępcza porównuje do rodziny biologicznej Ograniczenia kontrola ograniczenie czasu wolnego kontrola brak zaufania Znęcanie się psychiczne i fizyczne Złe towarzystwo otoczenie Brak zainteresowania ze strony wychowawców Dużo agresji Zarabiają na dzieciach Spożywanie alkoholu Kontakty z innymi Przemoc Czasem to przerasta rodzinę zastępczą Brak zrozumienia rówieśników Nazywanie rodziców opiekunami a nas wychowankami Odwiedziny osób z zewnątrz Zbyt duża ilość dzieci w domu Wpływ złego środowiska Brak czasu opiekunów Trzeba się dostosować do innych zasad Prawo silniejszego (wychowankowie) Dużo czasu zajmuje „dotarcie się” z rodziną zastępczą Różne podejście wychowawców duża ilość dzieci	Niekompetencja kadry w ośrodkach kontrola rówieśnicy z tego samego domu okradają się Brak ciepła Odpowiedzialność zbiorowa Zbyt duże zainteresowanie z zewnątrz Chaos, dużo nerwów, brak spokoju Złe postrzeganie ograniczenia

ciąg dalszy tabeli nr 35 na stronie ...

TABELA NR 34 ZŁE STRONY WYCHOWYWANIA SIĘ W OPIECE ZASTĘPCZEJ (Część 2)

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Pomoc	Mała pomoc przy opuszczaniu opieki Zawile formalności Brak pomocy w szukaniu mieszkania Trudności w usamodzielnianiu się	Brak pieniędzy
Rozwój	Brak rozwijania się Brak poznawania nowych rzeczy	
Komentarze osobiste	Miałem złe dzieciństwo, uważałam się za gorszego Poczucie odrzucenia Niektórzy są bez wsparcia bliskich Strach przed reakcją innych Samotność Brak miłości – 2 Zaangażowania	Kiedys będę musiał opuścić to miejsce
Brak	Nie ma takich, brak złych stron, nie widzę żadnych – 10	Brak złych stron – 3
Różne	Chęć poznania rodziny	

TABELA NR 35 JAK RESPONDENT CHCIAŁBY BYĆ ODBIERANY PRZEZ INNE OSOBY?

Usamodzielnieni	Pozostający w opiece
Pozytywnie, dobrze – 23 Normalnie jako zwykły człowiek, normalny człowiek z normalnej rodziny, jak każdy inny dzieciak z normalnej rodziny normalnie – 21 Radząca sobie, niezależna, samodzielna, samowystarczalna i samodzielna – 12 Zdecydowana, ambitna z perspektywami, dążący do celu, silna, szanowana, z zasadami, odpowiedzialna, godna zaufania, jako poważna osoba, rzetelny, uczciwa – 14 Inteligentna, mądra, wartościowa, – 6 Życzliwa, ciekawa, ciepła i spełniona, koleżeńska, miły sympatyczny – 8 Pomocna, pomocny i radosny – 4 Jako dobry człowiek Skromnie – 2 Fajna, że jestem fajna – 2 „złe wrażenie”, wesoła, „psychika siada”, jako, jako szczęśliwa, Sprawiedliwie Wzór do naśladowania Nie chcę być ignorowana A nie jak odludek Tak jak jest, nie zależy mi na ich opinii	Normalnie – 12 Dobrze, pozytywnie – 11 Odpowiedzialna – 2 Sprawiedliwie – 2 Sympatyczny Cieężko pracująca i ambitna Bez ulg Spokojny – 2 Dobry człowiek Godna zaufania Szczerze i otwarcie Dobry i punktualny Ciekawy Dobra Wesoła

TABELA NR 36 CO RESPONDENCI CHCIELIBY JESZCZE OSIĄGNAĆ ODNOŚNIE (Część 1)

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Edukacja	Dodatkowe szkolenia, nowy język, poszerzanie wiedzy, znajomość 3 języków, szkolenia, magistrat, skończyłam kilka kierunków studiów, studia, szkolenia, podwyższanie kwalifikacji, skończyć szkołę, skończyć studia, szkoła, technikum, matura, studium, studia, zdobycie magistra, skończyć studium medyczne, studia, zaoczna szkoła średnia, podjąć studia, administracja, ukończenie egzaminu technika, informatyka, szkoła policealna administracji, magister psychologii, ukończenie studium, wykształcenie wyższe, skończyłam studia, ii poziom studiów, ukończenie i stopnia studiów i podjęcie ii na innym kierunku, ukończenie studiów, magistrat, zdana matura, studia, magistrat, skończyć magistra, kolejny kierunek studiów, dobry inżynier, technik, studia, dalsza nauka, magister filologii angielskiej, matura i zawód, studia, kursy, studia, skończyć szkołę i kursy, studia, studia, kursy, studia, ukończenie studiów, kursy, rozwój, szkoła średnia, matura, skończyć studia, doktorat, magistrat, kurs pedagogiczny, studia, technik, matura, studia, studia, ukończenie szkoły – inżynier budownictwa, nie chcę się uczyć, nic, technikum, matura i studia podyplomowe, dalsze kształcenie, matura, kursy, nic, nic nie osiągnę, nic, doktorat, szkolenia, kursy, studia podyplomowe, wyższe wykształcenie, magister psycholog, szkoła, profesor socjolog	średnie wykształcenie, nowe kwalifikacje, już zakończyłem edukację, skończyć szkołę SGGW – gastronomia, studiowanie, za 5 lat nie będę się uczyć, po studiach lub w trakcie praca nad sobą, studia magisterskie inżynierskie, szkoła, studia, średnie, ukończenie studiów, zawód, kontynuować edukację, szkoła średnia, technik fryzjer, matura, studia skończyć, liceum, szkoła fryzjerska, zawodówka, kursy, kończenie szkoły, szkoła, matura, skończyłem szkołę, magister z wyróżnieniem, matura, studia licencjackie

TABELA NR 36 CO RESPONDENCI CHCIELIBY JESZCZE OSIĄGNAĆ ODNOŚNIE (Część 2)

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Praca	Wyższe stanowisko w pracy, założenie przedszkola, praca jako dziennikarz, podróżnik, aktorka, rozwój, kierownik, większe doświadczenie, szybkość reakcji, własna firma, normalna praca, zadowolająca dobra praca, ciekawa praca, mieć własny salon, radio, telewizja, dziennikarstwo, w urzędzie 4000, szpital, dom małego dziecka, dobrze płatna dobra praca 2000, firma komputerowa, w ośrodku terapeutyczno-wychowawczym, poseł, znalazłam pracę, pełen etat, dający stabilizację, znalezienie godziwej pracy na pełen etat, stałą umowa o pracę, stała praca w dobrej firmie, praca w sanepidzie, własna firma, tłumacz rosyjskiego, zdobycie pracy i doświadczenia jako dyrektor kina, nie wiem, szef budowlany, zmienić zawód, stabilne stanowisko, własna firma, własny salon, tłumacz, koncern motoryzacyjny, z dziećmi, własny interes, dobra praca, praca dobrze płatna, dobra praktyki zawodowe, własny biznes, lepsze zarobki, szkolenia, kursy, awans, prywatne przedszkole, z młodzieżą, w zawodzie, własna firma, dobra w salonie z aparatami słuchowymi lub tłumacz języka migowego z dziećmi, budowlaniec, dobrze płatna, dalej być strażakiem, wykończenie wnętrz, zawód który sprawia mi przyjemność, dobra praca, awans, będę miał lepsze stanowisko, lepiej płatna praca marze, własny salon, kierowca autobusu, awans zawodowy, dobra praca, własna firma, pieniądze, satysfakcjonująca, mogę pomagać ludziom, doświadczenie, awans, bycie specjalistą, poszerzanie wiedzy	pracownik fizyczny, firma budowlana, pracować w firmie jako elektromechanik samochodowy, praca w zawodzie, dobra restauracja, 3000, pracownik biura podróży, na pewno będę pracować, dobra posada, uczyć się naprawiać auta, w ośrodku zamkniętym, mechanik, firma, piłkarz, znaleźć, straż pożarna, wojsko, praca w zawodzie, dobra praca, tak jak jest, fryzjer damsko męski, nie wiem jeszcze, dorywczo fryzjerka, nie wiem, praca w zawodzie, kucharz, stała praca, za granicą, dobra praca, którą lubię, najpierw nauka, praca

TABELA NR 36 CO RESPONDENCI CHCIELIBY JESZCZE OSIĄGNAĆ ODNOŚNIE (Część 3)

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Relacje osobiste	Wyjść za mąż, założenie rodziny, założenie rodziny, znaleźć męża, założyć rodzinę, założenie rodziny, żona, bez zmian, brak zmian, "żeby się zmieniło na lepsze", takie same, mam dużo znajomych, przyjaciele, chłopak, nowe znajomości, wsparcie, mąż, poważny partner, dobre, pozytywne, rodzina, rodzina, 2 dzieci, samotnie, dobre, bez zmian, brak zmian, dobre, ślub, miłość, znajomi, ogólnie dobre, ślub, rodzina, dziecko i dom, ślub, rodzina, dużo znajomych i przyjaciół, związek małżeński, rodzina, partnerka, bez zmian, dwójka dzieci, żona, rodzina, żona, dziecko, małżeństwo, małżeństwo, bez zmian, dziewczyna, dobre, bardzo dobre, partner, nie wiem, żona, dzieci, więcej czasu dla rodziny, więcej przyjaciół, dzieci, rodzina, tak jak jest, małżeństwo, rodzina, mąż, dziecko, kontakt z siostrami, mąż, dzieci, mąż odpowiedzialny, dziecko, partner, sex lub stały związek, dzieci, partnerka, wziąć odpowiedzialność za kogoś, rodzina, mieć narzeczoną, będę miał kogoś, bardziej otwarty, partner, ślub, dziecko, dobre, mąż, dzieci, mąż, dzidzius, żona, dziecko, partner, znajomi, mąż, dzieci, miłość, szczęście	założenie rodziny, poznanie drugiej osoby, dzieci w zależności od dochodów, nie wiem, bardzo dobre, obecność chłopaka, przyjaciela, opieka nad dziećmi, mąż, dobry kontakt z innymi, na męża za wcześnie, dobrze się czuję, dobre, żona, nic, dziewczyna, otwartość na innych, nie wiem, rodzina, rodzina, rodzina, dobre, chłopak, partner, nie dotyczy, bez zmian, dziewczyna, żona, dzieci, dużo znajomych, mąż, narzeczoną, mąż

TABELA NR 36 CO RESPONDENCI CHCIELIBY JESZCZE OSIĄGNAĆ ODNOŚNIE (Część 4)

Kategoria	Usamodzielniani	Pozostający w opiece
Zdrowie	Sport, kondycja, ogólny dobry, ogólny dobry, spełniona jako kobieta, zdrowa po ciąży, zakup samochodu, dobre zdrowie, dobre, bez zmian, brak zmian, żeby było lepiej, takie samo, jestem zdrowa i nie muszę oszczędzać, zdrowa, ruch, sprawna, dobra rehabilitacja, praca nad sobą, będzie dobrze, dużo pieniędzy, zdrowy, ogólnie zdrowy, zdrowy, dobre, zdrowa, brak zmian, dobre, bez zmian, tak jak jest, dobrze, lepsze samopoczucie, lepsza opieka medyczna, bez problemów, ogólnie dobre, normalne funkcjonowanie, nie będę narzekać, bez zmian, przestanę palić papierosy, tak jak jest, dobre, siłownia, nie wie, zdrowy, zdrowy, dobre, lepsze warunki sanitarne, wyższy poziom życia, dobre, wszystko ok., zdrowa, bez zmian, bez zmian, tak jak jest, bez zmian, możliwe, że stracę wzrok, lepsze, wysportowana, w dobrej formie, zdrowa, dobra forma, dobre, dobre, będzie gorzej, zdrowy tryb życia, dobra forma, dobre, dobre, zdrową być, zdrowym, dobre, zdrowy, zdrowa, zdrowa, lepsze, słabsze, dobre, wszystko dobrze, kontrolne badania, mieszkanie, dobre zdrowie	wzmocniona odporność, dobre, dobry, bardzo zdrowy, będzie wszystko w porządku, ogólnie dobre, zdrowa, lepsze, zdrowy, dobre, dobre, dobre, lepszy stan, wyzdrowieć, wszystko ok, sport, dobre, zdrowa, dobre, w porządku, lepsze, poprawa, wzroku, dobry stan, wszystko dobrze, bez zmian, wszystko będzie dobrze, bardzo dobre

TABELA NR 37 WSKAZÓWKI UDZIELANE PRZEZ OSOBY USAMODZIELNIONE TYM, KTÓRZY POZOSTAJĄ W OPIECE ZASTĘPCZEJ: (Część 1)

1. Powinni sięgać po informacje,	15. Aby jak najwięcej pytać o ich prawa i przyszłość,
2. Świadomość własnego rozwoju,	16. Rozmowy,
3. Dostępność pomocy i korzystanie z niej,	17. Plany dotyczące mieszkania,
4. Nie trzeba się bać procesu usamodzielniania,	18. Życzyć cierpliwości,
5. Należy wybrać odpowiednią drogę edukacyjną,	19. Współpracować z ludźmi z WCPR, korzystanie z pomocy WCPR,
6. Stawiać realne cele i dobrze wszystko zorganizować,	20. Nie obijać się,
7. Aby nie bały się szerokiego świata,	21. Wykorzystać każdą pomoc,
8. Wiara we własne siły,	22. Oszczędność pieniędzy, oszczędność, oszczędność,
9. Nie poddawaj się szukaj pracy lub pracuj dorywczo dla doświadczenia,	23. Ucz się, nie pij, nie ćpaj,
10. Żeby szukali dobrej pracy i uczyli się,	24. Życzyć powodzenia,
11. Żeby patrzyli jak żyją ich biologiczni rodzice i aby żyli inaczej,	25. Każdy idzie swoją drogą,
12. Żeby byli rozważni i myśleli nad sobą,	26. Nie rezygnować,
13. Planować swoje sprawy,	27. Ostrożność w sprawie mieszkania,
14. Skończyć szkołę i realizować swoje cele, dążyć do celu, dążyć do celów żeby umieli wyznaczać sobie cele i je zdobywać, dążyć do celów,	28. Sprawy formalne z mieszkaniem,
	29. Nie bać się trudności,
	30. Nie bać się,
	31. Żeby się nie bali i nie zniechęcali,
	32. Nie załamywać się i dostrzegać pozytywne strony,
	33. Nie poddawać się, wierzyć w siebie,
	34. Dbać o wszystko,
	35. Asertywność i ambicja,
	36. Być rozważnym rozważność,
	37. Rozmyślnie podejmowanie decyzji,
	38. Dbanie o siebie,

TABELA NR 37 WSKAZÓWKI UDZIELANE PRZEZ OSOBY USAMODZIELNIONE TYM, KTÓRZY POZOSTAJĄ W OPIECE ZASTĘPCZEJ: (Część 2)

39. Trudno mi powiedzieć słuchaj dorosłych,	67. Twardo stąpać po ziemi,
40. Pozytywne nastawienie,	68. Staranie się,
41. Słuchać rad,	69. Praca,
42. Uczyć się od innych,	70. Nie odcinać się od znajomych z placówki,
43. Pytać się,	71. Trzeba o siebie dbać i szukać dobrej pracy,
44. Kierowanie się rozsądkiem,	72. Nie poddawać się,
45. Nauka, praca,	73. Walczyć o lepsze życie,
46. Wiara w siebie wiara w siebie,	74. Słuchać innych bo zawsze mają rację,
47. Praca, dom,	75. Kontrola wydatków,
48. Szkoła,	76. Rodzice zastępczy są ważni,
49. Pilnujcie swoich spraw,	77. Nie poddawajcie się,
50. Studia zaoczne i praca,	78. Korzystać z doświadczenia innych,
51. Wiara w siebie nie załamywać się,	79. Nie bać się,
52. Szkoła, praca, rodzina,	80. Nie podejmować pochopnych decyzji,
53. Nie poddawać się,	81. Rodzina zastępcza może dać lepszy start niż normalna,
54. Żeby zastanawiali się czy chcą wyjść na ludzi,	82. Bycie w opiece może być pomocne,
55. Rozważność,	83. Instytucje ograniczają moje zarobki,
56. Szukanie informacji,	84. Nie należy się bać zmian,
57. Praca,	85. Wszystko zależy od nas,
58. Rozporządzanie pieniędzmi,	86. Od młodej osoby zależy wszystko,
59. Zwracać uwagę na swoje prawa,	87. Starajcie się utrzymać kontakt z opiekunami,
60. Szukać pracy,	88. Nie iść złą drogą,
61. Zmiana toku myślenia,	89. Nie olewać szkoły.
62. Otwarcie się,	
63. Dbać o siebie,	
64. Walczyć o swoje prawa,	
65. Kontynuacja nauki, kontynuacja nauki,	
66. Dbanie o wszystko,	

TABELA NR 38 KOMENTARZ DO BADANIA

1. Dobra ankieta,	11. Nie zapytano mnie o to, jak odnalazłem się w rodzinie zastępczej,
2. Dokształcanie wychowawców w placówkach,	12. Brak pytań o projekty, które zaliczyłem,
3. Opiekunowie powinni bardziej się angażować,	13. Brak pytań o związki partnerskie,
4. Żeby był ktoś, kto daje przykład i ukierunkowuje,	14. Mało precyzyjne pytania,
5. Nikt nie wziął pod uwagę możliwości zmiany pracowników socjalnych ja miałam 7,	15. Bardzo ograniczone możliwości wychowanków – ramy prawne,
6. Proces usamodzielniania to trudny okres,	16. Lepiej szkolić kadrę,
7. Wychowanek jest pozostawiony sam sobie po opuszczeniu opieki,	17. Czy wychowawcy się tobą interesują,
8. Nie ma kontaktu,	18. Pytanie, czy chciałam być w opiece,
9. Dalszą pracę,	19. Chciałabym wsparcia finansowego,
10. Wychowawcy z placówek nie powinni zrywać kontaktu,	20. Więcej informacji na temat usamodzielniania,
	21. Niektóre pytania były trudne i złe.

O AUTORKACH

Dr Anna Sołtys

pracuje w Katedrze Socjologii w Społecznej Akademii Nauk w Łodzi, od wielu lat zajmuje się badaniami nad wykluczeniem społecznym i grupami defaworyzowanymi, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży w opiece zastępczej i procesami usamodzielnienia. Jest współautorką książek *Mentoring w praktyce* oraz *Usamodzielnieni wychowankowie domów dziecka w badaniach*.

Beata Kulig

pracuje w Stowarzyszeniu SOS Wioski Dziecięce w Polsce jako doradca ds. rzecznictwa. Socjolog, kulturoznawca, ukończyła studia podyplomowe *Sytuacja Romów w Polsce – historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne* na Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie oraz *Prawa i wolności człowieka* w Instytucie Nauk Prawnych PAN i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Zajmuje się promocją praw dziecka, w szczególności w odniesieniu do dzieci i młodzieży objętych opieką zastępczą oraz ze środowisk, które są zagrożone utratą opieki rodzicielskiej nad dziećmi. Członek zarządu Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej.

DOM PEŁEN MIŁOŚCI DLA KAŻDEGO DZIECKA

SOS WIOSKI
DZIECIĘCE

